

Tre generasjoners kvinnepolitikk

*Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihls
familiepolitiske arbeid 1900-1987*

Masteroppgave i historie

av

Anne Mette Lie

Universitetet i Bergen/ Høgskolen i Bergen
November 2008

*...den bedste beskyttelse for liv ligger i den
kjendsgjerning at kvinden elsker barn og gjerne vil ha barn.*

Katti Anker Møller, 1915

Three Generations Of Female Political Work.

The overriding theme of this Master's thesis is female political work 1900-1987, illustrated through three generations of women working with the welfare issue. In Norway we had in the 1900s, three front figures in the abortion issue from the same family, which through three generations worked for female right to self determined abortion:

Kathrine Anker Møller (1868-1945) had no education or entry into the political system. Her daughter, *Tove Kathrine Mohr* (1891-1981), was a physician in Oslo's working class areas from 1922-55. Then she worked with cancer research amongst woman until the 1970s. In addition to her involvement in woman's rights, she could also argue for female right to self-determined abortion from a professional point of view. Her daughter, *Tove Agnete Pihl*, 1924-87, was trained as a teacher and represented *Arbeiderpartiet* in the Parliament in the period 1969-73.

Møller, Mohr and Pihl worked to improve living conditions for mothers and their children. The three women represent three different time epochs. A central question in this thesis is: can the women's political working methods represent their contemporary? By looking at these three pioneers in Norwegian politics in a generation's perspective, the focus will be more on political work under different conditions than on the abortion issue in itself.

Master's thesis shows how Katti Anker Møller, Tove Mohr and Tove Pihl went ahead in their efforts to change abortion legislation and to improve mothers and children's living conditions.

Forord

Denne masteroppgaven har blitt til parallelt med full jobb og tre barn, og har krevd faglig innsats, engasjement og pågangsmot fra flere enn meg. Takk fra hjertet til mine enestående veiledere som aldri sluttet å tro på meg; Inger Elisabeth Haavet og Bente Brathetland. Takk til alle informantene mine; kapittelet om Tove Pihl hadde ikke blitt til uten bidrag fra dere. Takk til min gode venn, Jørn Wangensten Ruud, nestleder ved bibliotek for juridiske fag, som var til god hjelp i mitt kildearbeid og som aldri lot meg gi opp i motbakkene. Jeg har også hatt særdeles forståelsesfulle kollegaer ved Fjell Folkeboksamling, som har gjort sitt ytterste for å legge de praktiske forholdene til rette for skrivingen min.

Mine inderligste takker til min tålmodige mann, Ståle Grimen, som har støttet og oppmuntret meg selv om arbeidet har gått på bekostning av tid med familien, og til mine barn som har gitt meg befriende og nødvendige pustehull.

Jeg hadde ikke klart dette uten dere.

Anne Mette Lie

Innhold

Kapittel 1. Innledning

- Presentasjon av tre pionerer i norsk kvinnesakshistorie s. 6
- Kilder og metode s. 7
- Tidligere forskning s. 13
- Historisk tilbakeblikk på kvinnesaken og abortus provocatus s. 17
- Filantropi og velferdspolitik s. 20

Kapittel 2. Katti Anker Møller

- Innledning s. 22
- Kvinners adgang til offentlige maktarenaer s. 23
- Bakgrunn s. 26
- Mødrehjem s. 34
- Mødeforsikring s. 36
- Barnelovene s. 38
- Abort og prevensjon s. 41
- Mødelønn og motstand s. 44
- Mødrehygienekontoret s. 46
- Morsprogrammet s. 51
- Konklusjon s. 53

Kapittel 3. Tove Mohr

- Innledning s. 55
- Kvinners adgang til offentlige maktarenaer s. 56
- Bakgrunn s. 57
- Medisin og politikk s. 60
- Kampen mot § 245 s. 63
- Mødrenes kår og befolkningspolitikken s. 69
- Mødrehygienekontorene s. 74
- Konklusjon s. 76

Kapittel 4. Tove Pihl

- Innledning s. 79
- Kvinners adgang til offentlige maktarenaer s. 81
- Bakgrunn s. 88
- Selvbestemt abort s. 91
- Loven om rett til kroppslig refselse av barn s. 93
- Nei til atomvåpen s. 95
- Konklusjon s. 98

Kapittel 5. Kvinnepolitiske arbeidsmetoder under ulike samfunnsforhold

- Innledning s. 100
- Betydningen av utdanning og personlige relasjoner s. 101
- Organisasjoner som politisk redskap s. 103
- Konklusjon s. 105

Bibliografi s. 107

Vedlegg

Epost fra Korsvoll skole s. 113

Forkortelser

NBO – Nasjonalbiblioteket i Oslo

NBL – Norsk biografisk leksikon

NKS – Norsk Kvinnesaksforening

Arbark – Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Forsidebilde

Christian Krohg, 1883: *Sovende mor*

Kapittel 1. Innledning

En kvinde har samme rett til at leve som en mand
og ikke utsætte sig for forhold
som hun ut fra sin dømmekraft maa si sig selv
blir for overvældende for hende at bære.
Hun har ikke bare samme rett, men en *større* rett, for barnenes skyld.

(Katti Anker Møller, "Moderskapets frigjørelse" 1915)

Utgangspunktet for denne oppgaven er tre av 1900-tallets mest aktive kvinnelige samfunnsdebattanter, som alle tre kom fra samme familie. De tilhørte kultureliten i samfunnet, men noe skilte dem fra deres klasses tilhørighet; det var arbeiderklassekvinnenes velferdstanke som var grunnleggende for deres politikk. Som mor, datter og datterdatter representerer de tre kvinnene tre ulike tidsepoker og tre generasjoner kvinnesak. Dette er spesielt i norsk kvinnesakshistorie, og gir en god mulighet for å se nærmere på utviklingen av kvinnepolitiske arbeidsmetoder gjennom en periode på nesten hundre år. Med begrepet *kvinnepolitiske arbeidsmetoder*, mener jeg hvordan kvinnene gikk fram i sitt politiske arbeid i de tre ulike tidene. Jeg vil se nærmere på hva slags forutsetninger som lå til grunn for kvinnenenes politiske karrierer i form av politiske rettigheter, tilgang til politiske partier og mulighet for deltakelse i mer uformelle organisasjoner utenfor de politiske partiene. Hadde kvinnenenes valg av utdanning og yrke betydning for deres tilgang til formell politisk makt, og hvilken rolle spilte familiens økonomi, dens status og sosiale nettverk?

Tre pionerer i norsk kvinnesakshistorie

Kathrine (Katti) Anker Møller (1868-1945), Tove Kathrine Mohr (1891-1981), og Tove Agnete Pihl (1924-87) representerer et tidsspenn i norsk politikk som går over tre generasjoner. I denne tiden, fra 1900-1987, har rammevilkårene for politisk aktivitet endret seg mye. Det er nærliggende å tenke at ulike tider krevde ulike politiske arbeidsmetoder, og dette vil jeg undersøke ved å se nærmere på hvordan de tre kvinnene arbeidet.

Katti Anker Møller var ildsjelen uten embetsutdanning eller innpass i det formelle, politiske systemet. Møller hadde sin mest aktive politiske periode fra ca 1900 - 1930,

men la egentlig aldri ned sitt arbeid. Hun deltok blant annet i avisdebatter helt fram til andre verdenskrig. På begynnelsen av 1900-tallet hadde kvinner ingen formelle politiske rettigheter, og det var i denne perioden at det ble innført allmenn stemmerett. Allmenn stemmerett for kvinner ble innført i 1913. Selv fikk Katti nasjonal stemmerett i 1907 (kommunal fra 1901), fordi hun som godseierfrue tilhørte de bemidlede kvinnene som fikk stemmerett først.

Tove Mohr var medlem av Arbeiderpartiet, privatpraktiserende lege og jordmor i Oslos arbeiderstrøk. Tove Mohrs politiske periode, ca 1920-1960, var en tid hvor kvinnene stod midt i mellom det å ha få formelle rettigheter og mulighet til full deltakelse slik det var på Tove Pihls tid, og utover i denne perioden fikk filantropien mindre betydning. Mohr avsluttet heller aldri sitt politiske virke; 87 år gammel var hun på plass i embetslosjen i Stortinget da saken om kvinners rett til selvbestemt abort skulle opp til votering i 1978.¹

Mohrs datter, Tove Pihl, var utdannet lærer og rektor på Korsvoll skole. Hun var fast stortingsrepresentant for Oslo Arbeiderparti, og var politisk aktiv fra slutten av 1960-tallet og helt til hun uventet døde i 1987. Dette var en tid hvor kvinnene i større grad enn før meldte seg inn i politiske partier, deltok i aksjoner, demonstrasjoner og i politiske debatter i fjernsyn og aviser, og det var i denne perioden at kvinnene for alvor krevde plass i Storting og regjering.

Kilder og metode

I mitt arbeid med kildene har jeg vært ute etter opplysninger som kan vise hvilke arbeidsmetoder kvinnene brukte i sitt politiske virke. Jeg har undersøkt om kvinnene hadde personlige nettverk bestående av uformelle relasjoner, og i hvilken grad uformelle relasjoner var viktige i de ulike periodene. Jeg har også undersøkt om kvinnene deltok i spesielle foreninger eller organisasjoner, og sett i hvilken grad denne typen organisering var viktig. Videre har jeg undersøkt på hvilken måte Møller, Mohr og Phil deltok i det offentlige rom. Her har jeg for eksempel sett etter om de var synlige i avisdebatter, om de deltok på folkemøter, eller utgav brosjyrer eller pamfletter. Til sist har jeg sett hvordan de tre hadde mulighet til å påvirke den

¹ Aanesen 1981: forordet

politiske dagsorden gjennom offisielle, politiske kanaler som deltakelse i partiorganisasjoner, komitéarbeid eller ulike tillitsverv.

I forbindelse med mitt arbeid med Katti Anker Møller og Tove Mohr har jeg i stor utstrekning benyttet deres arkiver i Håndskriftssamlingen på Nasjonalbiblioteket i Oslo. For å få innsyn i deres arkiver trengte jeg, i følge Nasjonalbiblioteket, tillatelse til dette fra deres nærmeste nåværende slektning, som er barnebarnet til Tove Mohr, Joron Pihl. Av Joron Pihl fikk jeg alle tillatelser jeg behøvde, men likevel klausulerte Nasjonalbiblioteket deler av begge kvinnenes arkiver, fordi de to kvinnene i følge Åndsverkloven ikke har vært døde lenge nok til at innsyn var tillatt.

Kildematerialet etter de tre kvinnene viser at de engasjerte seg i mange saker. Fordi abortsaken var en sak som både Møller, Mohr og Pihl var opptatt av, har jeg valgt å se særlig på deres arbeidsmetoder i forhold til denne saken. Møller, Mohr og Pihls kamp for kvinners rett til abort var imidlertid også tett knyttet til andre saker som omhandlet mor og barns levekår. I tillegg til at jeg ser på Katti Anker Møllers arbeid med abortsaken i kapittel to, vil jeg derfor også se nærmere på hennes arbeid i forbindelse med opprettelsen av mødre hjem, mødreforsikring, barnelovene, prevensjon, mødrelønn og mødrehygienekontoret. Gjennom sin plass i de to abortkomiteene var Tove Mohr sterkt engasjert i arbeidet med en revidering av abortloven, og dette ser jeg nærmere på i kapittel tre. I tillegg vil jeg se på Mohrs forslag til samfunnstiltak for å bedre mødrenes kår, og på hvordan hun fremmet disse politiske målsetningene. Det finnes ikke så mye kildemateriale eller litteratur om Tove Pihl. Derfor vil jeg, i tillegg til abortsaken, se på hennes kamp for opphevelse av *Loven av 1891 om rett til kroppslig refselse av barn*. Jeg vil også trekke inn Pihls engasjement i EF - saken og i *Nei til Atomvåpen*. De saksområdene jeg har valgt ut utgjør kjerneinteressene til de tre kvinnene.

Kilder til fremstillingen av Katti Anker Møller

Av kildematerialet har foredragene ”Moderskapets frigjørelse” (1915) og ”Kvindernes fødselspolitikk” (1918) vært viktige for min forståelse av Katti Anker Møllers politiske hensikter. Disse har jeg funnet i hennes arkiv i håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket, i tillegg til at de er gjengitt i flere steder i

sekundærlitteraturen. Av brevsamlingen i dette arkivet har særlig korrespondansen mellom Katti Anker Møller og Johan Castberg vært viktige. Møller sin søster, Ella Anker, har skrevet et par artikler og et brev som viste seg å være interessante fordi de formidlet et nytt syn på Katti Anker Møller. Kattis utklippbøker inneholder avisutklipp hun har samlet gjennom en årrekke og gir et godt innblikk i hva slags saker hun var opptatt av, i tillegg til at de viser hvordan samtiden reagerte på hennes politiske utspill.

I tillegg til kildemateriale fra Katti Anker Møllers arkiv, har jeg også benyttet en del litteratur. Den første biografien om Katti Anker Møller ble skrevet av forfatteren og journalisten Halldis Stenhamar og utgitt på *Det Norske Arbeiderpartis Forlag* i 1928. Stenhamar laget en oversikt over Møllers politiske arbeid, og de mest omstridte foredragene til Møller stod gjengitt her i sin helhet. I tillegg var det tatt med utdrag av noen av Møllers avisartikler, samt litt av den diskusjonen som gikk for seg i media. Stenhamar var opptatt av å vise at det fantes en ubrutt linje i Katti Anker Møllers arbeid for moderskapet.² Denne boken har vært viktig for meg fordi Halldis Stenhamar levde på samme tid som Katti Anker Møller, og dermed hadde god innsikt i Møllers samtid. Stenhamar er den eneste kvinnestemmen jeg har fra Katti Anker Møllers tid, og det er den delen av boken hvor hun gjør sine betraktninger om Kattis arbeid som har vært av størst betydning for meg.

Tretti år senere skrev Kattis datter, Tove Mohr, ”Katti Anker Møller – en banebryter” (1968). Tove Mohr var i likhet med Halldis Stenhamar, opptatt av at hennes mors arbeid fulgte en rød tråd:

Etappe for etappe tar hun spørsmålene opp til løsning. Fra den ugifte mors stilling, problemene med barnet født utenfor ekteskapet, den gifte kvinnes saker med krav om fødehem, morstrygd, aborttillatelse og regulering av fødslene.³

Flere historikere som har skrevet om Katti Anker Møller har benyttet denne biografien i sitt arbeid. Det kan imidlertid diskuteres hvor pålitelig denne boken er som kilde; en datter som skriver om sin mor klarer nok ikke å forholde seg helt upartisk, og er kanskje ubevisst interessert i å fremstille sin mor og øvrige familie i et

² Stenhamar 1928: forordet

³ Mohr 1969/76: 59

godt lys. Tove Mohr har fortalt levende om Katti Anker Møllers barndom på Sagatun, og vært veldig detaljert i beskrivelsen av hennes politiske arbeid. I motsetning til en forsker i en annen tid, stod Tove i et nært forhold til sin mor. I kraft av eget yrke og politiske engasjement, kjente hun også Kattis fagfelt godt. Derfor har boken vært et nyttig redskap for å bli kjent med Møllers barndom, oppvekst, hennes voksne liv og hennes politiske livsverk.

Tove Mohr skrev denne biografien før hun leverte fra seg alt materialet etter moren til Nasjonalbiblioteket. Materialet Tove hadde tilgang til bestod av elleve kasser med manuskripter, brev, artikler, avisutklipp, foredrag, pamfletter og bøker fra andre land som omhandlet mor, barn og oppdragelse. Der var også mange årganger av ulike tidsskrifter, som for eksempel ”The Malthusian League”, ”Zeitschrift für Mutterschutz” redigert av Helene Stöcker, og det norske kvinnesakstidskriftet ”Nylænde”.⁴ Store deler av dette materialet er overlevert til Nasjonalbiblioteket i Oslo, hvor en god del er klausulert etter åndsverkloven, og derfor har ikke jeg hatt tilgang til dette. Det fremgår av Tove Mohrs bok at hun også benyttet skriftlig materiale som ikke ble overlevert Nasjonalbiblioteket. Blant annet etterlot Katti seg førti års brevkorrespondanse med sin yngste datter, Mix, som kunne vært spennende å se på, men denne finnes altså ikke på Nasjonalbiblioteket.⁵

Kilder til fremstillingen av Tove Mohr

Jeg har ikke funnet noen historikere som har skrevet om Tove Mohrs barndom og oppvekst, derfor har jeg latt henne tale selv gjennom det hun har skrevet i ”Katti Anker Møller – en banebryter”. I tillegg til å være en biografi om Katti Anker Møller, er denne boken også selvbiografisk, fordi Tove Mohr har skrevet så mye om sin barndom og oppvekst.

I den delen av kapittelet om Tove Mohr hvor jeg ser etter hennes politiske arbeidsmetoder, har jeg tatt utgangspunkt i tre av hennes, etter mitt syn, viktigste foredrag. I 1934 holdt Tove Mohr foredraget ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn” hvor hun gav en oversikt over den daværende lovgivningen som skulle

⁴ Mohr 1968/1976: 235

⁵ Mohr 1968/1976: 236

beskytte vanskeligstilte mødre og deres barn.⁶ Foredraget ”Abortus Provocatus – en kriseforanstaltning” er datert 12.oktober, men mangler årstall. Av sammenhengen i foredraget kommer det likevel fram at det må være holdt omkring 1935/36.⁷ På Arbeiderpartiets landskvinnekonferanse i 1936 holdt Tove Mohr en innledning som het ”Mødrenes kår”, som jeg skal komme nærmere inn på senere i oppgaven.⁸

Arkivet var ikke ferdig sortert da jeg var i Oslo og kikket på materialet etter Tove Mohr, som består av syv kasser med diverse dokumenter. I likhet med arkivet etter Katti Anker Møller har Nasjonalbiblioteket også klausulert deler av dette arkivet, og denne klausulen gjelder de tre kassene som inneholder brevkorrespondanse. Den kassen som inneholder hennes almanakker var derimot ikke klausulert, så denne har jeg hatt tilgang til. Tove Mohr skrev almanakk fra før første verdenskrig og til et stykke inn på 1970-tallet. Jeg hadde høye forventninger til disse, og håpet at de inneholdt notater om politiske møter, lister med adresser og telefonnumre til hennes kontakter og annet nyttig. Almanakkene viste seg å inneholde hverdagslige opplysninger som fødselsdager til familiemedlemmer, små notater om været, om reiser til Bergen, Thorsø og andre steder, telefonnumre til banken og til fiskebutikken Jens Evensen, der var oversikt over togtider og tannlegetimer. Det stod kommentarer som for eksempel ”Peiskos med Tulla og barna”, ”Barna baset i snøen på St. Hanshaugen” og ”Klubb hos Lisbeth kl. 18”. Det var få spor etter politikk her, så almanakkene hadde ikke den verdien for oppgaven min som jeg håpet på. En oversikt over adresser og telefonnumre kunne gitt en pekepinn på hennes politiske kontaktnettverk, men siden Tove Mohr førte opp alle kontaktene sine kun ved fornavn, ble det vanskelig å se hvem som tilhørte familien og hvem som var yrkes- eller politiske kontakter.

Kilder til fremstillingen av Tove Pihl

Kildematerialet etter Tove Pihl er svært begrenset. Det finnes ikke noe tilsvarende privat arkivsamling etter Tove Pihl slik det gjør etter hennes to formødre, og det finnes ingen biografier om henne. Jeg har stor grad støttet meg til *Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek* i Oslo, samt muntlige kilder. Jeg har også

⁶ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934

⁷ NBO: Ms 4° 2912:64, ”Abortus provocatus – en kriseforanstaltning.”

⁸ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 55. Foredraget stod også på trykk i sin helhet i *Arbeiderkvinnen* nr. 8, 1936.

benyttet Stortingsforhandlinger, og har blant annet funnet noen innlegg hvor Tove tok opp abortspørsmålet. Senere i stortingsperioden hadde hun en interpellasjon som skapte debatt; hun ønsket å fjerne ”Loven av 1891 om rett til kroppslig refselse av barn.”⁹

I *Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek* (Arbark) har jeg funnet en rekke avisartikler, intervjuer, minneord og lignende, men siden omfanget av dette materialet er mye mindre enn materialet jeg har etter de to eldste kvinnene, begynte jeg tidlig å arbeide med å finne fram til personer som kunne kjent Tove Pihl. Dette skulle vise seg å være en vanskelig oppgave. Jeg tok aller først kontakt med hennes familie; først med datteren Joron Pihl og deretter med Toves mann, Alexander Pihl. Joron Pihl gav noen tips om personer jeg kunne ta kontakt med som kjente hennes mor, og hun gav meg det jeg trengte av tillatelser til innsyn i arkivene på Nasjonalbiblioteket. Hun var derimot ikke interessert i å la seg intervjuer om Tove Pihl. Det lot seg heller ikke gjøre å få kontakt med Alexander Pihl. Etter tips fra Joron Pihl forsøkte jeg å komme i kontakt med Sidsel Rønbeck som vist nok hadde et nært forhold til Tove Pihl, men jeg klarte heller ikke å oppnå kontakt med henne.

Jeg kom imidlertid i kontakt med Siri Elisabeth Mohr, som sa ja til å fortelle litt om Tove Pihl. Siri Elisabeth Mohr er rektor ved Grindbakken skole i Oslo og barnebokforfatter. Tove Pihl var hennes fars kusine. Historiker Elisabeth Lønnå har også bidratt med opplysninger, og det samme har Tone Bratteli som var leder av Oslo Arbeiderpartis kvinneutvalg på 1970-tallet. Bratteli kjente Pihl på grunn av deres felles engasjement i utenrikspolitikken. Kvinnesaksaktivist og tidligere SV-politiker, Berit Ås, som var politisk aktiv på samme tid som Tove Pihl, har også bidratt med opplysninger både om Tove Pihl og Tove Mohr.

Ved at jeg tok kontakt med nåværende rektor på Korsvoll skole i Oslo, Kari Røst Linna, hvor Tove Pihl i sin tid var rektor, fikk jeg navnet på noen lærere som hadde arbeidet sammen med Tove Pihl. Noen av disse arbeider fremdeles ved skolen, andre er nå pensjonister. Jeg har besøkt Korsvoll to ganger og pratet med lærere der. Min kontaktperson ved skolen formidlet videre noen spørsmål fra meg om Tove Pihl til

⁹ Stortingstidende: 115 *Ordentlige stortingsforhandlinger* 1970-71: 2559

den lokale pensjonistforeningen. Denne pensjonistforeningen består både av tidligere lærere som hadde arbeidet sammen med Pihl, og av eldre som har bodd like ved Korsvoll skole i mange år, og som derfor hadde en viss kjennskap til henne. Spørsmålene mine ble tatt opp på et møte i foreningen, og jeg fikk skriftlig tilbakemelding. Pensjonistene og lærerne gjorde meg en stor tjeneste ved å ta seg tid til dette. Nettopp fordi materialet etter Tove viste seg å være ganske begrenset, var det spesielt viktig for meg å få kontakt med noen som kjente henne.

Fordi informantenes syn på Tove Pihl er så lite sprikende, har jeg valgt å holde navnene deres utenfor oppgaveteksten. Pensjonistene og lærerne ved Korsvoll skole blir derfor omtalt som ”Tove Pihls tidligere kollegaer”. Det foreligger navneliste i oppgavens bibliografi. Min kontaktperson på Korsvoll skole har lest kapittelet om Tove Pihl, slik at jeg fikk forvisset meg om at jeg har forstått deres synspunkter riktig.¹⁰

Tidligere forskning

Flere historikere har skrevet om abortsakens historie. I tillegg til de nevnte biografiene av Stenhamar og Mohr, har Dr. Ingeborg Aas sin bok ”Kvinnen og barnet” (1935) vært nyttig for å bli kjent med diskusjonen rundt abortlovens § 245 på 1930-tallet. Aas var i likhet med Mohr en radikal lege; de to arbeidet sammen i en abortkomité og stod på samme side i abortsaken. Aas skrev at ”De innvendinger som føres mest i marken i diskusjonen om en reform av abortlovgivningen, er dels av samfundspolitisk natur og dels av moralsk natur.”¹¹ Videre tok hun for seg abortmotstandernes argumenter og kom med egne meninger underveis. Justisdepartementets straffelovskomiteé la i 1934 fram et forslag til endring av abortloven. Dette forslaget blir gjengitt i sin helhet i denne boken og inneholder alle dissenser, og disse har jeg ikke funnet i noen arkiver. Boken viser de punktene hvor Tove Mohr og Ingeborg Aas var uenige med flertallsforslaget.

Ellen Aanesens ”Ikke send meg til en kone, doktor” (1981) viser abortkampens historie. Den er skrevet mye senere enn ”Kvinnen og barnet”, og tar derfor også for

¹⁰ Vedlegg.

¹¹ Aas 1935: 61

seg den abortdebatten som foregikk på 1970-tallet. Boken bærer imidlertid preg av å være en politisk pamflett, så jeg har forsøkt å være varsom i min bruk av denne.

I boken ”Barnebegrensning – synd eller sunn fornuft” (1980) har Ida Blom gjort en studie av motiver for barnebegrensning. Begrensning av barnefødsler tok til blant de øvre sosiale lag i Kristiania og i helt andre miljø på Vestlandet og i Nord-Norge allerede i 1890-årene.¹² I følge Blom var det slik at høy økonomisk status i det preindustrielle samfunn betydde mange barn i familien. I løpet av 1800-tallet endret dette bildet seg slik at fødselstallet ble høyest i de laveste sosiale gruppene.¹³ Det reduserte barneantallet hos middel- og overklassen skyldes i stor grad ønsket om å bevare en relativt høy levestandard. Når lavstatusfamilier også begynte å begrense barnetallet, kunne dette sees på som resultat av økt materiell levestandard. Forandringer i barns verdi som potensiell arbeidskraft blir også understreket som sentral økonomisk faktor. Lovgivning som reduserte barnearbeid og innføringen av obligatorisk skolegang hadde også betydning for barnetallet i familier med svak økonomi.¹⁴

For å forstå abortsakens utvikling er det en fordel å kjenne ulike forhold i samtiden. I kapittelet *Befolkningspolitikk og familiepolitikk* i ”Langsomt ble landet et velferdssamfunn” (1994) har Inger Elisabeth Haavet skrevet om Katti Anker Møller og *det samfunnsmessige moderskap*. Haavet hevder at Møllers foredrag ”Moderskapets frigjørelse” og ”Kvinnenes fødselspolitikk” oppnådde noe svært viktig fordi de vekket allmenn debatt.¹⁵ Når Katti Anker Møllers foredrag klarte å vekke allmenn debatt og etter hvert resulterte i sosiale reformer, var det fordi de bygget på den allmenne interessen for barna som samfunnsressurs. Haavet hevder at moderskapsbevegelsen var et positivt svar på bekymringen for den høye spedbarnsdødeligheten, og hun peker på det paradokset at moderskapet ble samfunnsmessig interessant og et offentlig problem i den samme perioden som mødrene ble privatisert, eller ”innhylstret i det hjemlige rom”.¹⁶ Men samfunnets interesse for den oppvoksende slekt var viktigere i reformarbeidet enn hensynet til de

¹² Blom 1980: 64

¹³ Blom 1980: 64

¹⁴ Blom 1980: 65

¹⁵ Haavet 1994: 125

¹⁶ Haavet 1994: 126

utslitte mødrene, og motstanden mot arbeidet for selvbestemt abort var seig.¹⁷ I første rekke i denne motstanden stod preste- og legestanden. Haavet har også skrevet en del om mødrehygienekontoret som Katti Anker Møller opprettet i Oslo i 1924.

I kapittel tre kommer jeg inn på Tove Mohrs rolle i abortdebatten som foregikk på 1930-tallet, og på hennes befolkningspolitiske arbeid som i første rekke gikk ut på å bedre vilkårene for mødre og barn. Inger Elisabeth Haavet har også skrevet en del om dette. På 1930-tallet var det flere reformer regjeringen Nygaardsvold ønsket å få gjennomslag for. Abortsaken var kontroversiell, og kunne svekke samarbeidet med de borgerlige partiene og dermed hindre andre sosiale reformer. Haavet hevder at dette var mye av årsaken til at regjeringen ikke foretok seg noe i abortsaken.¹⁸ En stor og samlet kristenhet stod mot en liberalisering av abortloven, og kristenfolket var både potensielle velgere og potensielle støttespillere i andre sosiale reformer som for eksempel i arbeidet med alderstrygden.

Jeg har også hatt god nytte av Ida Bloms kapittel i boken ”Med kjønnsperspektiv på norsk historie” (2005), som viser hvordan de frivillige kvinneorganisasjonene fungerte som politiske pådrivere i 1950- og 60årene, og som drøfter hvilke faktorer som kan forklare gjennombruddet for kvinner på den politiske arenaen på 1970-tallet og den raske utviklingen fram mot i dag. Blom diskuterer også hvorvidt kvinners økte politiske deltakelse førte til endringer i politikkens innhold.¹⁹

Det er flere som har skrevet om tematikken kjønn og politikk. Nina C. Raaum kaller kvinnenenes sene politiske mobilisering for et ”etterslep i tid og rom”.²⁰ Raaum hevder at politiseringen av kvinnene kom sammen med den allmenne radikaleringen på slutten av 1960-tallet.²¹ I Raaum (red.) har Nagel skrevet om politiseringen av kjønn i et historisk perspektiv hvor hun benytter begrepene *de fire terskler* når hun beskriver utviklingen av kvinners politiske rettigheter.²²

¹⁷ Haavet 1994: 133

¹⁸ Haavet 1994: 135

¹⁹ Blom 2005: 366

²⁰ Raaum 1995: 92

²¹ Raaum 1995: 92

²² Nagel 1995: 57

I ”Den norske kvinnebevegelses historie” (1937) av Anna Caspari Agerholt ligger tyngden på fremstillingen av kvinnesaken på slutten av 1800-tallet og tiden fram til allmenn stemmerett ble innført i 1913. Bokens emne er kvinnesak i det Agerholt selv kalte ”snevreste forstand”; kampen for kvinners likestilling med mannen.²³ Kvinners innsats i sosialt og humanitært arbeid er ikke blitt behandlet her. ”Den norske kvinnebevegelses historie” har vært nyttig for dannelsen av et bilde av kvinnesaken slik den var på det tidspunktet da Katti Anker Møller ble politisk aktiv.

Torild Skard har i boken ”Utvalgt til Stortinget” (1980) gitt bakgrunnstoff til den perioden hvor Tove Pihl var politisk aktiv. Skard ble selv valgt inn på Stortinget i 1973, som var perioden etter at Tove Pihl var stortingsrepresentant.²⁴ I følge Skard var en studie av Stortinget av spesiell kvinnepolitisk interesse, fordi Stortinget er en tradisjonelt mannsdominert institusjon med betydelig samfunnsmessig makt, som på kort tid fikk et vesentlig økt innslag av kvinner. Kvinners deltakelse i nasjonalforsamlingen danner utgangspunkt for boken, og Skard har blant annet sett nærmere på hva som skjedde når kvinner trengte inn i utpregete mannsbastioner, på hvordan det gikk til at kvinners representasjon økte i 1970-årene, og på hvilke muligheter kvinnene hadde til å gjøre seg gjeldende på Stortinget. Selv ønsket ikke Skard å fortsette som medlem av Stortinget etter perioden 1973-77, fordi hun følte at rollen som kvinne og politiker var vanskelig.²⁵

Historisk tilbakeblikk på kvinnesaken og abortus provocatus

I kjølvannet av industrialiseringen kom den målbevisste, organiserte kvinnefrigjøringen i gang i Norge fra midten av 1800-tallet. Bevegelsen ble todelt med en borgerlig og en sosialistisk retning.²⁶ Den borgerlige kvinnebevegelsen var opptatt av at ugifte kvinner skulle kunne tjene til livets opphold ved arbeid tilpasset deres stand. Kvinner som hadde spesielle evner, enten de var gifte eller ugifte, skulle få anledning til å utfolde dem. I tillegg måtte kvinnene bli jevnbyrdige medborgere i den forstand at de fikk stemmerett.²⁷ Det var *likhetstanken* som var fremtredende i

²³ Agerholt 1937: forordet

²⁴ Skard 1980: 9

²⁵ Skard 1980: 9

²⁶ Nagel 1995: 43

²⁷ Nagel 1995: 44

deres politikk. For arbeiderkvinnene var ikke det å få anledning til å arbeide en overordnet kampsak; mange av dem var allerede i jobb fordi det var tvingende nødvendig for dem å tjene penger. De var mer opptatte av å bedre arbeidsvilkårene og livsmulighetene for seg og sine.²⁸ Hos arbeiderkvinnene var det *velferdstanken* som var den grunnleggende ideologien. Todelingen i den norske kvinnebevegelsen hadde rot i kvinnenenes ulike sosiale og økonomiske bakgrunn, og hang sammen med at gruppene hadde ulike politiske preferanser. Mens arbeiderkvinnene hadde sin tilknytning til Arbeiderpartiet, var de borgerlige overklassekvinnene hovedsakelig knyttet til Venstre. Historiker Anne-Hilde Nagel har skrevet at arbeiderkvinnene så på kvinnesakskvinnene som en overklassebevegelse, mens kvinnesakskvinnene mente at arbeiderkvinnenes tilknytning til Arbeiderpartiet hemmet kvinnenenes sak.²⁹ Med et slikt utgangspunkt var kvinnesaken ikke bare en kvinnekamp, men også klassekamp.

Cand.polit. Dag Stenvoll hevder at 1900-tallets norske abortpolitikk har gått langs en skala med mye statlig innblanding (kriminalisering), via legenes myndighet (indikasjoner) til høy grad av individualisering (selvbestemt abort). Det siste og nyeste er fosterdiagnostikk/selektiv abort.³⁰ Det har foregått en stegvis juridisk aksept av abort, fra strengt forbudt, via lovlig under visse omstendigheter, til lovlig under praktisk talt alle omstendigheter til og med 12. uke av svangerskapet. I lys av at abort alltid har vært praktisert, kan man også si at politikken har gått fra fornektelse (kriminalisering), via forsøk på kontroll (indikasjoner) til deregulering (selvbestemt abort).³¹

Avkriminalisering

I Norge var det dødsstraff for kvinner som tok abort fram til 1842.³² Da ble straffen redusert til straffearbeid fra seks måneder til seks år. I 1889 ble loven strengere igjen; det ble tilført fengselsstraff til denne straffebestemmelsen. I 1902 ble det innført en

²⁸ Nagel 1995: 44

²⁹ Nagel 1995: 45

³⁰ Stenvoll 1998: 44

³¹ Stenvoll 1998: 45

³² Blom 1980: 223

helt ny straffelov; § 245. Ut fra denne loven kunne kvinner bli idømt tre års fengsel for ulovlig abort.

”Kvinde, der ved fordrivende Midler, eller paa anden Maade retstridig dræper det Foster, hvormed hun er svanger, eller medvirker hertil, straffes for Fosterfordrivelse med Fængsel indtil 3 år.”³³

I praksis var det legene som avgjorde hva som var lovlige og ulovlige aborter. Strafferammen for medhjelperne var seks års fengsel. I 1913 foreslo Katti Anker Møller å avkriminalisere abort for kvinnen. Dette skapte offentlig debatt, men førte ikke til lovendringer. I perioden 1920-1929 ble et hundretalls personer dømt for ulovlig fosterfordrivelse. Straffen gikk hovedsaklig til medhjelperne; kvakksalvere og såkalte kloke koner.³⁴

Indikasjonsutvidelse

I 1920-årene ble det registrert en økning i aborttallet ved norske sykehus, og alle tegn tydet på at også de illegale abortene som ikke kom til myndighetenes kjennskap, ble mer hyppige. Dermed brøt det løs en ny debatt som skulle vare i mange tiår, hvor to hovedsynspunkter stod mot hverandre. Det første bygget på et religiøst grunnlag hvor hensynet til fosteret som liv ble likestilt med morens liv. Det andre var et biologisk synspunkt; fosteret er en del av kvinnen som hun selv må avgjøre om hun vil bære frem. Parallelt med spørsmålet om avkriminalisering foregikk debatten om utvidelse av grunnlaget for lovlige abortinngrep. Etter påtrykk fra *Den Norske Lægeforening* satte justisdepartementet i 1934 ned en komité som skulle revidere straffeloven fra 1902. I denne komiteen satt Katti Anker Møllers datter, Tove Mohr. Det ble langvarig debatt rundt innstillingen; det tok tre år før innstillingen ble lovforslag, og i mellomtiden hadde våre naboland fått nye abortlover.³⁵

I okkupantenes bestemmelser av 7.januar 1943 ble svangerskapsavbrudd tillatt av medisinske og arvebiologiske grunner, men dette fikk liten praktisk betydning.³⁶ Den

³³ Blom 1980: 223

³⁴ Stenvoll 1998: 45

³⁵ Bjørnsen 1966: 34

³⁶ Bjørnsen 1966: 34

politiske striden fra 1930-tallet og utover stod om det sosiale kriteriet.³⁷ Mange mente at legalisering av sosialt baserte aborter ville føre til sterk økning i aborttallet.

Kvinner selvbestemmelse

I 1956 ble arbeidet med abortsaken tatt opp igjen og i 1960 ble ”Lov om svangerskapsavbrudd i visse høve” vedtatt av Stortinget.³⁸ Loven regulerte hva som skulle være tillatte svangerskapsavbrudd, men kvinner ble ikke formelt unndratt straffeforfølgelse ved eventuelle illegale inngrep. Før 1960 var det i praksis opp til legene å vurdere hvilke aborter som skulle foretas, fordi det var snakk om medisinske kriterier. Sosiale kriterier ble gjort relevante indirekte ved det medisinske kriteriet, og gjerne omtalt som sosialmedisinsk indikasjon, og omfattet både kvinnens fysiske og psykiske helse.³⁹ Fortolkningsmulighetene var store og loven ble praktisert ulikt fra lege til lege og fra område til område, og det var nettopp det mange reagerte på da abortdebatten blusset opp igjen på slutten av 1960-tallet. Fra da av ble det intens politisk kamp om avgjørelsesmyndigheten. Hvem skulle ha myndighet til å ta den endelige avgjørelsen om abort? Kravet om selvbestemt abort stod sentralt i kvinnebevegelsens mobilisering for frigjøring og likestilling, og dette ble et av de viktigste politiske temaene for velgerne ved de fire stortingsvalgene fra 1969-1981.⁴⁰

Den nye loven som ble vedtatt i 1975 styrket kvinnens beslutningsrolle. Hun fikk selv søknadsrett, og et eventuelt avslag gikk automatisk til anke med mindre kvinnen selv trakk tilbake søknaden. Mannens rett til uttale ble avskaffet. En presisering i loven om at abortnemndene skulle legge vesentlig vekt på hvordan den abortsøkende kvinnen selv vurderte sin situasjon, gjorde veien til full selvbestemmelsesrett litt kortere. I 1978 vedtok Odelstinget med presidentens dobbeltstemme dagens lovtekst; selvbestemt abort før utgangen av tolvte svangerskapsuke.

³⁷ Stenvoll 1998: 46

³⁸ Ved voteringen i Odelstinget stemte alle fra Arbeiderpartiet og Norges Kommunistiske Parti for, mens alle fra Kristelig Folkeparti og Bondepartiet (Senterpartiet) stemte mot. Venstre og Høyre delte seg. (Blom 1980: 246)

³⁹ Stenvoll 1998: 46

⁴⁰ Stenvoll 1998: 47

Filantropi og velferdspolitik

På begynnelsen av 1900-tallet var filantropien et akseptabelt felt å engasjere seg i for kvinner, og mange arbeidet både filantropisk og etter hvert også politisk, uten at det var noen direkte motsetning i dette. Kvinnesakskvinnene arbeidet ikke filantropisk for å få opprettet muligheter og rettigheter for kvinner; hensikten med filantropien var å bedre velferden for de fattige. Slik var filantropien mer en velferdsmetode enn en politisk metode. Gjennom filantropien kunne man nå frem med akutte hjelpetiltak for nødstilte kvinner og barn, samtidig som man kunne arbeide politisk gjennom de ulike kvinneorganisasjonene og i forhold til politiske organer, for på sikt å få opprettet lovfestede ordninger.

Både Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl arbeidet med å bedre samfunnsforholdene for mødre og deres barn. Dette gjorde de ut fra en grunnleggende overbevisning om at trygging av moderskapet var en grunnleggende forutsetning for å sikre effektiv reproduksjon og forvaltning av samfunnets viktigste ressurs; den oppvoksende slekt.⁴¹ Moderskapet og barneomsorg ble i økende grad sett på som et offentlig problem i begynnelsen av 1900-tallet. Det hadde skjedd store endringer i befolkningsforholdene i løpet av 1800-tallet, og siste halvdel av dette århundre var preget av sterkt befolkningsvekst. Som en følge av dette ble det økt konkurranse om levebrødet, og folk flyttet i mye større grad enn tidligere. Flyttebevegelsene dro med seg sosiale problemer som boligproblemer, familiemessig rotløshet og fattigdom.⁴² Antall fødsler utenfor ekteskap steg kraftig og dette skapte sosiale og politiske bekymringer. Mot slutten av 1800-tallet førte disse demografiske endringene til at folk innen de mer velstående befolkningslagene begynte å begrense barnetallet i familien, og i mellomkrigstiden fulgte de brede lag etter.⁴³ De mange familiers private beslutninger i et av livets mest intime spørsmål førte til politisk frykt for at befolkningen skulle bli for liten. De uektefødte barna og mødrene deres ble oppfattet som en sosial belastning, og den høye spedbarnsdødeligheten var et kultursamfunn lite verdig. I følge Haavet førte denne befolkningsmessige

⁴¹ Haavet 1994: 105

⁴² Haavet 1994: 105

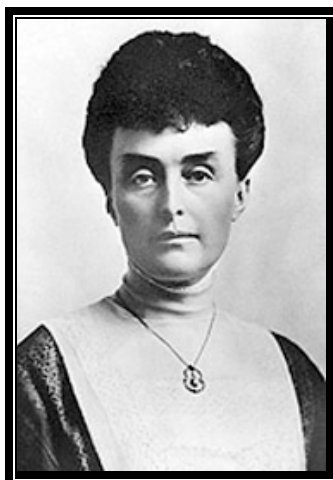
⁴³ Haavet 1994: 105

omveltningen til at barna i større grad ble sett på som en verdifull samfunnsressurs som krevde offentlig innsats.⁴⁴

I de neste kapitlene skal vi se hvordan Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl tenkte og handlet i forhold til de problemstillingene i samfunnet som omhandlet barn, mødre og reproduksjon.

⁴⁴ Haavet 1994: 106

Kapittel 2: Kathrine Anker Møller (1868-1945)

Katti Anker Møller.
Foto: Teknisk museum

Et menneske som føler at hun bærer den samlede kvinneverdens byrder på sine skuldre, som har følt hele kvinnekjønnets lidelser herje og sprengt i sitt bryst, i henne brenner den sanne resignasjons ild, som gjør henne til en selvskreven leder. Tror man at hun lar sig stanse av det ordinære samfunns nuværende bestemmelser og forordninger om, hvad der er rett og passende...?

Disse ordene skrev Katti Anker Møller i 1913, i en artikkel til forsvar for de engelske kvinnesakskvinnene.⁴⁵ Etter å ha blitt kjent med Katti Anker Møller gjennom hennes arkiv i håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket, og lest mye av det som er skrevet om og av henne, tenker jeg at de samme ordene nok kunne stått som motto over hennes eget liv. Katti Anker Møller var mødrenes og barnas store forkjemper i første halvdel av 1900-tallet.⁴⁶ Hun tok initiativ til en lang rekke viktige sosialpolitiske reformer, og kan regnes for å være en av grunnleggerne av den norske velferdsstaten. Min oppgave i dette kapittelet er å undersøke hvordan Katti Anker Møller arbeidet politisk. I artikler og foredrag introduserte hun ideer og tiltak som begeistret og provoserte alle deler av den norske kvinnebevegelsen til langt inn i 1970-årene. Mest kjent ble hun for sin kamp for prevensjon, seksualopplysning og legalisering av abort.⁴⁷ Ved å studere arkivet etter Katti Anker Møller oppdager man at det var et system i livsverket hennes, hvor det overordnede tema var *mødrenes frigjørelse*.

⁴⁵ Stenhamar 1928: 1

⁴⁶ Lønnå 2003: 440

⁴⁷ Lønnå 2003: 440

Rundt år 1900 startet hennes arbeid for kommunale mødre hjem, deretter kampen for uekte barn som endte med de Castbergske barnelover, etterfulgt av arbeid for syketrygd til barselkvinner og barsel hjem. Så ble abort og prevensjon satt på dagsorden og i den forbindelse opprettelsen av mødrehygienekontorene. Så til sist engasjementet for at samfunnet skulle anerkjenne morsarbeidet ved at det offentlige skulle utbetale mødrelønn, et arbeid som ble videreført av hennes søster Eli (Ella) Birgit Anker (1870-1958).

Katti Anker Møller representerte en ny feministisk tankegang. Hennes politikk bestod av tre elementer hvor det ene var filantropien; tankegangen om at hun som velstående kvinne hadde en forpliktelse til å vise omsorg for samfunnets svakere stilte. Det andre var at hun arbeidet med å få til lovfestede rettigheter for enslige mødre og deres barn, hvilket var sosialpolitisk tankegang. Til sist var det et feministisk element; Katti Anker Møller ville at kvinner selv skulle ha rett til å bestemme om hun ville ha barn eller ikke.

Kvinnens adgang til offentlige maktarenaer

Jeg vil i det følgende plassere Katti Anker Møller på den kvinnepolitiske arenaen ved å se på hvilke politiske arenaer som var tilgjengelige for kvinner i den perioden hun ble politisk aktiv. I 1884 ble landets første kvinnesaksforening *Skuld* startet, og dette markerte startpunktet for organisert kvinnesak i Norge.⁴⁸ *Skuld* ble dannet som en politisk diskusjonsklubb og ble en forløper for *Norsk Kvinnesaksforening* (NKF) som ble etablert samme året. Dette var en feministisk interesseorganisasjon, som partipolitisk var nært knyttet til Venstre.⁴⁹ De første kvinnesaksforkjemperne som organiserte seg i NKF kom fra middelklassen, og året etter dannet en gruppe kvinner fra NKF *Kvinnestemmerettsforeningen*.⁵⁰ Det ble organisert kvinnesaksforeninger over hele landet og krav om rettigheter ble fremmet i mange fora; avholdsforeninger, misjonsforeninger, menighetsråd og skolestyrer. Historiker Gro Hagemann har skrevet at enkelte av de mest taleføre kvinnesakskvinnene utvilsomt stod for standpunkter som neppe ble delt av et flertall, ikke engang innenfor det sosiale sjiktet

⁴⁸ Hagemann 2005: 244

⁴⁹ Lønnå 1996: 16, 18

⁵⁰ Hagemann 2005: 244

de selv tilhørte.⁵¹ Derfor var det lett å latterliggjøre dem eller avvise deres krav som ekstreme og i strid med all kvinnelighet. Men i løpet av noen tiår erobret kvinnene nye og viktige arenaer og fikk en stemme både i aviser, tidsskrifter og på talerstoler.⁵² Kjente kvinnenavn var Anna Rogstad (1854-1958) som ble Norges første kvinne på Stortinget, Fredrikke Marie Qvam (1843-1938) som i 1896 startet *Norske Kvinners Sanitetsforening*, Cecilie Thoresen Krog (1858-1911) som var Norges første kvinnelige student, Ragna Nielsen (1845-1924) som opprettet Norges første fellesskole for begge kjønn, og ikke minst lærerinnen Gina Krog som blant annet var med i etableringen av *Norsk Kvinnesaksforening* (1884). Krog ble den første lederen i *Kvinnestemmerettsforeningen* (1885) og hun var redaktør av kvinnesakstidsskriftet *Nylænde* (1885-1916).⁵³

Kvinnene hadde ulike motivasjoner for å organisere seg. I følge Hagemann har kvinnehistorikere som har sett på forutsetningene for kvinnesaksbevegelsen særlig lagt vekt på to forhold. Det første er de sosiale og økonomiske forholdene på 1800-tallet, med økende kvinneoverskudd, minskende arbeidskraftbehov i familien og flere uforsørgede kvinner.⁵⁴ Det andre forholdet som har vært vektlagt, er påvirkningen fra det Hagemann omtaler som ”europiske åndstrømninger” i forlengelsen av opplysningstidens og den franske revolusjonens ideer, selv om dette nok ikke var tilstrekkelig for å reise en sterk og selvbevisst kvinnebevegelse. To forhold ser ut til å ha hatt særlig betydning for kvinnenenes økte selvbevissthet; utdanning og framveksten av moderne middelklasseyrker.⁵⁵

Historiker Kari Melby mener at det rike organisasjonslivet i Norge gav kvinner adgang til det offentlige rom, og derved også muligheter for politisk innflytelse.⁵⁶ I 1885 talte Gina Krog om kvinnestemmeretten i NKF, og satte fram krav om at kvinner skulle ha lik stemmerett som menn. Men det var ikke så mange kvinner som var kvalifisert for denne retten.⁵⁷ Formuesforholdet mellom kvinner og menn var nemlig ordnet slik at de fleste kvinner ville bli utelukket. I Kristiania var det bare ca.

⁵¹ Hagemann 2005: 244

⁵² Sandvik 2005: 243

⁵³ Moksnes 2002: 375-376

⁵⁴ Hagemann 2005: 245

⁵⁵ Hagemann 2005: 246

⁵⁶ Melby 2005: 280

⁵⁷ Agerholt 1973: 82

1500 kvinner som var lignet etter en inntekt på 800 kroner eller mer, som var kravet for å få stemmerett. Mange av disse var under aldersgrensen på 25 år, og ville altså ikke bli inkludert. Krogs forslag vakte likevel forferdelse; de fleste mente at kvinnene ikke var modne for politisk stemmerett, og at det var andre og viktigere kvinnepolitiske oppgaver som burde løses først. Men Gina Krog var utålmodig, og derfor tok hun samme året initiativ til stiftelsen av *Kvinnestemmerettsforeningen*. I motsetning til NKF som hadde en mann som leder det første året, var denne foreningen både startet av kvinner, styrt av kvinner og hadde kun kvinnelige medlemmer.⁵⁸

I 1904 ble paraplyorganisasjonen *Norske Kvinners Nasjonalråd* (NKN) stiftet, og en rekke ulike organisasjoner sluttet seg til. Både kvinnesaksorganisasjoner som *Norsk Kvinnesaksforening*, faglige organisasjoner som *Landslærerinneforeningen* og *Norsk Sykepleierskeforbund*, misjonsforeninger og andre kristne foreninger. Humanitære forbund som *Norske Kvinners Sanitetsforening* var også tilsluttet.⁵⁹ At kvinner var fortrenget fra politiske fora, var nok en viktig grunn til at de samlet sitt sterke engasjement i kvinneorganisasjonen. Historikeren Kari Melby mener at det også kan hende at kvinnene satset på egne organisasjoner for lettere å kunne handle selvstendig, og at de dermed selv bidro til kjønnsegregasjon i politikken.

Hvor stod Katti Anker Møller i dette politiske landskapet? Kvinner konsentrerte seg ofte om sosialpolitiske oppgaver, både i partiene og i de frivillige organisasjonene, og engasjerte seg i løsningen av problemer de selv fikk tett innpå livet som mødre og husmødre.⁶⁰ I en tid da det var stort fokus på det nasjonale i forbindelse med unionsoppløsningen, begynte Møller å sette lys på det hun kalte morsarbeidet. Hun satte en samfunnsgruppe på agendaen som få hittil hadde kjempet for, nemlig de vanskeligstilte mødrene og deres barn. Katti Anker Møller hadde en sosialpolitisk tankegang; hun var sterkt opptatt av å bedre forholdene for kvinner som av ulike grunner var blitt alene med sine barn, ved å blant annet arbeide for å gi dem lovfestede rettigheter. Kattis arbeidet filantropisk; hun hadde et omsorgsformål og ville endre urettferdigheten i en lavere sosial klasse. Katti Anker Møller betraktet

⁵⁸ Agerholt 1973:: 84

⁵⁹ Agerholt 1973: 216

⁶⁰ Melby 2005: 282

moderskapet som den viktigste av alle samfunnsoppgaver, og dette var nye tanker i hennes samtid.⁶¹ Morsarbeidet måtte oppvurderes og gjøres til en profesjon med lønn fra staten. Det var også viktig for henne at moderskapet skulle være frivillig. Kvinner måtte få adgang til seksualopplysning, prevensjon og abort, slik at rettigheter og ansvar lå hos henne. Dette var ny, radikal politikk som fikk en veldig blandet mottagelse.

For å forstå Katti Anker Møllers valg av politisk arbeidsområde, samt få et inntrykk av hva slags miljø hun vokste opp i, vil jeg se nærmere på hennes barndom og oppvekst. I en tid hvor kvinner hadde få politiske rettigheter var det ikke så mange muligheter for engasjerte kvinner å få satt sine saker på dagsorden. Å engasjere seg i kvinneorganisasjoner var selvsagt et alternativ, men hva om man ikke fikk gehør for sin politikk i disse feministiske interesseorganisasjonene? Dessuten hadde ikke disse organisasjonene formell makt; de kunne påvirke ved å stå sammen og uttale sine meninger, men hadde ingen utøvende makt. Derfor var det viktig å ha "de rette" bekjentskapene; hvilket var ensbetydende med menn med formell makt.

Bakgrunn

Katti Anker ble født på Hamar og var nummer fire i en søskenflokk på ti.⁶² Hun vokste opp på Norges første folkehøyskole, Sagatun, en skole som var etablert av hennes foreldre. Helt fra sin tidlige barndom var barna på Sagatun vant til å høre samtaler om alvorlige emner, mest om religion og politikk.⁶³ Barnas mor, Marie Elisabeth (Mix) Anker (1842-1892), som Katti Anker hadde et nært forhold til, lot sine døtre lese kvinnesakstidsskriftet *Nylænde* fra det begynte å komme ut i 1888.⁶⁴ Kattis yngre søster, Ella Anker, skrev i 1949 en artikkelserie i kvinnebladet *Norges Kvinder* som blant annet handlet om Katti Anker Møllers og Ella Ankers oppvekst. Dette sitatet viser litt av hvilke holdninger Mix Anker forsøkte å formidle videre til sine døtre:

⁶¹ Lønnå 2003: 440

⁶² Sagatun folkehøyskole lå ved Hamar.

⁶³ Mohr 1968/76: 11

⁶⁴ Lønnå 2003: 440

Kvinnebevegelsen kom inn med *Nylænde* og med Stuart Mills "Kvindernes underkuelse". Ja, naturligvis skulle vi ha stemmerett, vi hadde samme hjerne og intelligens som mannen. Likestilling til skoler og poster, likelønn.⁶⁵

Ella Anker fortalte videre i samme artikkel at både Katti Anker Møller og hun selv var veldig interessert i historie, og at de ivrig leste alle bøker i biblioteket på Sagatun. Katti Anker svermet for Napoleon og Cæsar, og samlet på alt hun kom over av bøker og bilder av disse. Napoleon var det store viljemennesket som rådet suverent over seg selv, og mottok både seire og nederlag med stolthet. I følge Ella Anker drømte hennes søster om å bli hærfører for kvinnebevegelsen.⁶⁶ Deres foreldre var begge viktige litteraturformidlere; Hermann Anker (1839-96) leste Shakespeare for dem, mens Mix Anker leste H.C Andersen, samt Bjørnsons og Ibsens diktning som skildret det Ella Anker kalte "de herligste kvinner."⁶⁷ En bok som gjorde spesielt inntrykk på de to jentene var Kardinal Wisemans bok "Fabiola". Denne handlet om martyrenes liv i katakombene og deres død i Colosseum i Roma. I følge Ella Anker styrket denne boken det hun kalte "Kattis heroiske natur og hennes offertrang for idealet".⁶⁸

Katti og Ellas mor, Mix Anker, var dansk og kom ganske ung til en krevende stilling på Sagatun folkehøyskole. Tove Mohr skrev i "Katti Anker Møller - en banebryter" at Mix ofte satt i dyp samtale med en gjest i stuen eller på verandaen. Først og fremst dikteren Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910), og senere stortingsmannen Johan Castberg (1862-1926), men hun pratet også ofte med venner av barna.⁶⁹ Mix Anker hadde et stort maskineri å lede; alle elevene, egen barneflokk og stort hus. Tove Mohr hevdet at bestemoren hadde de beste forutsetninger for å klare dette arbeidet ettersom hun kom fra et hjem hvor faren var prest, fremtredende grundtvigianer og tidsskriftsredaktør. I følge Tove Mohr var Mix Anker stadig redd for nye graviditeter, mens Hermann Anker som var dypt religiøs, mente at man skulle ta i mot de barna som kom. Ekteparet måtte sende fra seg flere av sine barn til slektninger for å få

⁶⁵ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie "Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker", Norges Kvinder nr. 1, 10. Juni 1949.

⁶⁶ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie "Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker", Norges Kvinder nr. 1, 10. Juni 1949.

⁶⁷ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie "Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker", Norges Kvinder nr. 1, 10. Juni 1949.

⁶⁸ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie "Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker", Norges Kvinder nr. 1, 10. Juni 1949.

⁶⁹ Mohr 1968/76: 31

avlastning.⁷⁰ Den eldste gutten, Fredrik Bojsen Anker (1864-1885) ble syk da han var åtte år, og trengte ekstra stell. Da Mix Anker ikke syntes hun maktet dette lenger, flyttet gutten til sin bestemor.⁷¹ Fredrik døde da han var 19 år. Det syvende barnet kom på den tiden da familien Anker var i store økonomiske vanskeligheter, og derfor var dette en bekymringsfull tid for Mix. Den nest yngste barnet, Asgjerd Marie Elisabeth (1877-78) døde av lungebetennelse på sin ettårsdag. Det siste barnet ble adoptert bort til tante Ida Bojsen som var barnløs.⁷² Mix Anker døde 50 år gammel etter å ha født ti barn.

Det har vært en generell oppfatning i litteraturen, inkludert det som er skrevet av Tove Mohr, at det var Mix Ankers mange barnefødsler og redsel for nye graviditeter som tente gnisten for Katti Anker Møllers engasjement for kvinners rett til abort og prevensjon.⁷³ Ella hevdet flere ganger at morens stadige redsel for å bli gravid gjorde Katti fortvilet: ”Hun (KAM) var fra seg av sorg da mor skulle ha Eva.”⁷⁴ I boken ”Sagatun” (1936) skrev Ella Anker: ”Mor syntes ikke hun maktet de barn hun hadde, og da kom angsten for nye barn.”⁷⁵ I en avisartikkel mye senere har Ella Anker endret mening:

Katti fortalte offentlig at mor døde fordi hun var utslitt av barnefødsler.[...] Denne historie er ikke sann. Det er en legende skapt av Kattis overspente fantasi den gang. Mor var ualminnelig frisk og sunn og naturlig. Hun har aldri hatt en kvinnesykdom som så mange av de moderne kvinner i dag. Mor fikk sine barn lettere enn de fleste kvinner, og trengte aldri legehjelp.⁷⁶

Dette stod på trykk i *Norges Kvinder* i 1949, fire år etter at Katti Anker Møller var død. Jeg har ikke funnet noen motreaksjoner på disse artiklene, hverken i Tove Mohrs arkiv eller i hennes biografi. Ella Anker var heller ikke enig med Katti Anker Møller og Tove Mohr om at Mix Anker levde et travelt og krevende liv på Sagatun:

Mor hadde ikke noe legemlig arbeid i hjemmet. Hun hadde fem piker til sin rådighet, to barnepiker, stuepike, kokke og husjomfru. Det var utenkelig at mor skulle vaske et gulv eller legge i en ovn. Hun lå til sengs til kl. 10-11 hver dag med frokost på sengen. Mor

⁷⁰ Anker 1936: 212

⁷¹ Blom 1980: 175

⁷² Blom 1980: 175

⁷³ Mohr 1968/76: 31, Lønnå 2003: 440

⁷⁴ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Brev fra Ella Anker til Tove Mohr. Udatert. Eva var yngste barnet i søskenflokket.

⁷⁵ Anker 1936: 212

⁷⁶ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr.23, 1949.

passet ikke sine barn selv, det var Olea som stelte spebarnet og de andre små. De store passet seg selv og hjalp til i huset. Men mor administrerte det hele husstell, bestemte maten og la sine planer for familien. Hver sommer lå hun ved bad: Strømstad, Drøbak, Grefsen, Modum. Der levde hun i stor selskapelighet.[...] Hun kunne sende barna til bestemor på Rød eller Dikka Møller på Thorsø eller Konows på Tjerne.⁷⁷

I Ella Ankers bok ”Sagatun” er det gjengitt flere brev mellom Mix Anker og Bjørnstjerne Bjørnson hvor de diskuterer kvinnesak. I ett brev ba Mix Bjørnson om tips til bøker som omhandlet ”preventive forholdsregler”.⁷⁸ Dette nevnte ikke Ella Anker i artiklene hun senere publiserte, hvor hun tvert i mot var opptatt av å vise at Mix Anker ikke hadde noen kvaler i henhold til sine mange graviditeter.

I den samme artikkelserien fortalte Ella Anker om sine foreldres ekteskap; i første halvdel av 1880-årene var folkehøyskolens økonomi skrantende, og Mix Anker overtalte derfor sin mann til å oppgi folkehøyskolen. Skolen var Hermanns livsoppgave, og dette ble lenge liggende som en mørk skygge i deres ekteskap.⁷⁹ I følge Ella Anker forelsket Mix Anker seg på den tiden i en mann som var en hyppig gjest på Sagatun, og som senere skulle bli hennes svigersønn; Johan Castberg.⁸⁰ Denne historien har jeg heller ikke funnet bekreftet i annen litteratur, og heller ikke i Tove Mohrs biografi. Trolig kjente Tove Mohr til Ella Ankers synspunkter på den tiden da hun skrev ”Katti Anker Møller - en banebryter”, men valgte å ikke benytte denne informasjonen. Kanskje ønsket hun å stille Katti Anker Møller i et best mulig lys i sin biografi, og at hun derfor valgte bort Ella Ankers betraktninger?

Artiklene til Ella Anker tok også for seg Mix Ankers og Katti Anker Møllers svært så ulike syn på barn og ekteskap. Katti Anker Møller mente at det måtte være et martyrium å ha mange barn, men hennes mor, i følge Ella Anker, betraktet det å ha mange barn som en velsignelse.⁸¹ I tillegg mislikte Katti Anker Møller sterkt gifte kvinners avhengighet av mannen, og protesterte derfor mot ekteskapet. Ella Anker skrev:

⁷⁷ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr.23, 1949.

⁷⁸ Mohr 1976: 32

⁷⁹ NBO Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr. 1, 1949.

⁸⁰ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Brev fra Ella Anker til Tove Mohr. Udatert.

⁸¹ NBO Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr. 1, 1949.

”Der har aldri vært en større opprører enn Katti; hun gjorde opprør mot Gud fordi han hadde skapt kvinner slik at hun var avhengig av en mand.”⁸²

Dette materialet som jeg har funnet i arkivet etter Ella Anker, har jeg ikke fått bekreftet andre steder i mitt kildemateriale fra NBO eller i annen historisk litteratur. Man kan si at Anker lanserte en teori om Mix og Katti Anker som ikke fikk gjennomslagskraft; det er den fortellingen som Tove Mohr skapte som har fått status som gyldig på tross av at det finnes sprikende oppfatninger. En teori om hvorfor Ella Anker så annerledes på sitt mors liv enn hva Katti Anker Møller gjorde, kan være at dette hadde med fortroligheten mellom eldste datter og mor å gjøre. Kanskje hadde Katti og Mix et forhold som Ella Anker til en viss grad ble holdt utenfor, rett og slett fordi hun var yngre. Da Katti Anker var femten år hadde hun og moren en fortrolig samtale med om prevensjon. Om Mix Anker ikke hadde en tilsvarende samtale med Ella Anker, kan dette ha bidratt til at de to søstrene hadde så ulike syn på barnefødsler og ekteskap.⁸³ Det blir skrevet om Katti Ankers negative syn på ekteskapet flere steder i kildene mine og i litteraturen, også hos Ella Anker. I et brev til sin niese, Tove Mohr, fortalte Ella Anker om bekymringene Mix Anker en gang hadde hatt for Katti Anker:

Jeg (Ella) husker mor sa: Hvordan skal det gå med Katti som har slike forskrudde ideer om ekteskapet? Og når det ikke kom noget barn det første aar sa mor: Hvis Katti ikke får noget barn vil Dikka slaa henne i hjel!⁸⁴

Selv om Mix Anker sannsynligvis gjerne ville at døtrene skulle gifte seg og få barn, kan hun likevel ha ønsket at de fant en måte å styre sine graviditeter på slik at de slapp leve med den samme redselen for stadige graviditeter slik som hun selv hadde gjort.

Når det gjelder formidling av kunnskap om prevensjon, har Ida Blom skrevet at siden prevensjon ofte ble assosiert med umoral, var det naturlig at informasjonen på dette feltet gikk fra kvinne til kvinne; ofte fra mor til datter og fra venninne til venninne.⁸⁵ Vi må også ta med i betraktningen at Ella Anker var 79 år gammel da hun skrev disse

⁸² NBO Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr. 1, 1949.

⁸³ Mohr 1968/76: 34

⁸⁴ NBO: Ms. fol. 2196: 18, vedrørende Katti Anker Møller. Brev fra Ella Anker til Tove Mohr. Udatert. Dikka Møller var Katti Anker Møllers svigermor.

⁸⁵ Blom 1980: 174

artiklene om sin mor og søster. Ella var nært knyttet til arbeiderbevegelsen som i 1949 var opptatt av å forme den moderne velferdsstaten. I dette politiske arbeidet ble kanskje den gamle tid med filantropisk tankegang noe det ble politisk korrekt å ta avstand fra.

Siden Sagatun folkehøyskole etter hvert gikk tom for økonomiske midler, hadde ikke Mix og Herman Anker råd til å gi sin datter, Katti, en kostbar utdanning. Hun ble derfor sendt til Frankrike hvor hun bodde hos en av sine fars venner som drev en pensjonatskole med undervisning i fransk.⁸⁶ Etter dette tok Katti Anker guvernanteeksamen i Oslo, og gikk så på et seks ukers kurs på Viggo Ullmanns folkehøyskole i Seljord. I løpet av denne tiden fridde hennes fetter, Kai Møller, til henne, og fikk ja på tross av Katti Ankers sterke skepsis til ekteskapet, og hennes uttalelser om at hun aldri skulle gifte seg.⁸⁷

Katti Anker Møllers mann, Kai Bisgaard Møller (1859-1940), var godseier, organisasjonsmann og politiker.⁸⁸ Han tok initiativ til opprettelsen av *Felleskjøpet* og var blant stifterne av *Bøndernes Bank* og *Bøndernes Hus* i Oslo. Kai Møller var født og oppvokst på Thorsø herregård i dagens Fredrikstad. På 1800-tallet var Thorsø et kultursentrum med et miljø nært knyttet til Bjørnstjerne Bjørnson og andre fremtredende personer innen kunst, vitenskap og politikk. Kai Møllers oppvekst var altså svært lik Katti Ankers oppvekst; deres hjem var preget av kultur, offervilje, frisinn og samfunnsengasjement. De to var også svært opptatt av naturen og av sportslige aktiviteter. Kai Møller satt på Stortinget fra 1900-03, men hadde sykdomsforfall fra 1901.⁸⁹ Bryllupet ble holdt på Sagatun i januar 1889, og bryllupsreisen var en to måneders tur til Italia. Man kan undre seg over hvorfor Katti Anker Møller valgte å gifte seg til tross for sin skepsis til ekteskapet. Ble hun presset inn i ekteskapet av sine foreldre fordi de ville sikre båndene mellom to vel ansette familier, eller giftet hun seg av kjærlighet? Jeg har ikke funnet noe materiale som tyder på at ekteskapet var et fornuftsekteskap, heller tvert i mot. Tove Mohr skrev at:

⁸⁶ Blom 1980: 28

⁸⁷ Blom 1980: 28

⁸⁸ Lønnå 2003: 440

⁸⁹ Lønnå 2003: 440

De var begge overbevist om at de hadde funnet den rette. Hun var stolt av ham og han av henne. Han ville gjerne beskytte henne og hun følte seg beskyttet. ”Du har vært som et skjold under kampen” sa hun til ham på sin 60-årsdag. De to respekterte alltid hverandres meninger, også når de var forskjellige. Stort sett hadde de imidlertid samme grunnsyn-
begge preget av et urokkelig frisinn og en sterk følelse av noblesse oblige – adelskap forplikter.⁹⁰

I 1943 fylte Katti Anker Møller 75 år og i sin tale sa hun følgende om sitt ekteskap:

Jeg har forandret oppfatning. Jeg begynte så mistroisk som man vel kan være og mente kjærligheten bare var et blendverk som lokket kvinden til å finne seg i sin skjebne – og endte dog i et langt, lykkelig ekteskap.⁹¹

Katti og Kai fikk tre barn sammen: Tove født i 1891, Edvard i 1893 og Mix født i 1896.⁹² Katti tok sitt ansvar som oppdrager svært alvorlig, og var forut for sin tid på flere områder også her. Katti fravek for eksempel sin generasjons syn på at barn skulle ha spartansk kost og ikke få noe særlig av det de voksne spiste. Selv i de mest velstående familier fikk barna brød i små firkanter dyppet i melk eller havregrøt. Her gikk Katti Anker Møller fram på samme viset som når hun arbeidet med en politisk sak som engasjerte henne: hun benyttet seg av sitt nettverk og spurte leger hun kjente.⁹³ I tillegg lese hun om ernæring i moderne bøker. Barna skulle ha kraftig kost, og deres værelser skulle ligge mot syd. Hun kjeftet aldri, men oppdro sine barn ved å riste på hodet eller nikke uten å bruke ord. Tove Mohr skrev at det i hennes barndomshjem var forbudt å snakke om penger. Det var heller ikke tillatt å snakke om maten – ikke engang å si at den var god.⁹⁴

Da Katti Anker Møller for alvor kastet seg inn i politikken var hun rundt 30 år gammel.⁹⁵ Hun hadde lenge hatt den indre motivasjonen for å engasjere seg politisk, men syntes det var vanskelig å komme i gang. I sin dagbok noterte hun dette:

Jeg syntes ikke at jeg kunne fortsette at leve sådan som jeg gjorde. Hver dag gikk, jeg utrettet ingenting, mitt liv løb ut i sanden. Nu var jeg 30 år, mine barn var ikke lenger ganske små. Barnedrapene i avisene kaldte stadig på meg. Nu må du ikke vente lenger! Du forstår at nu må du rykke ut. Jeg er langt ude i livet, og endnu er jeg ikke begyndt. Min samvittighet pinte meg stadig, men hvordan skulde jeg gribe det ann? (...) Så kom branden. Jeg var sikker på at det var Guds svar til meg.⁹⁶

⁹⁰ Mohr 1968/76: 227

⁹¹ Mohr 1968/76: 229

⁹² Mohr 1968/76: 227

⁹³ Mohr 1968/76: 51

⁹⁴ Mohr 1968/76: 51

⁹⁵ I dag Fredriksstad.

⁹⁶ Mohr 1968/76: 56. Dagboknotatet er gjengitt her.

Sannsynligvis var det flere forhold enn brannen på Thorsø i desember 1900, som gjorde at hun kom i gang med sitt politisk arbeide. At Kai Møller ble stortingsmann åpnet trolig politiske dører for Katti Anker Møller, fordi hun nå fikk direkte kontakt med makthaverne. Jeg har ikke sett at Katti selv har nevnt noe om akkurat dette, det er Tove Mohr som nevner at Kai Møllers plass på Stortinget og familiens flytting til Christiania førte til store endringer i familien:

Det har ofte slått meg at livet selv mange ganger er mer dramatisk enn noen roman. Det var like før året 1900 gikk inn, at hovedbygningen på Thorsø brant ned til grunnen. Ilden oppstod i soveværelset til vår engelske guvernante Geraldine Riddell, og skyldtes antagelig at noen tynne bluser hang for nær en godt oppfyrt vedovn. [...] Ved en skjebnens tilsiktelse ble Kai Møller nettopp dette året valgt til stortingsmann for Venstre for perioden 1900-1903. Katti ble plutselig rykket opp fra Thorsø med dens tusen gjøremål og familien flyttet til Oslo.⁹⁷

I sitt nye hovedstadsliv kunne Katti nå for eksempel lansere sine ideer i selskaper hvor der var viktige menn til stede, og Kai kunne føre hennes ideer videre i stortingsmiljøet. Tove Mohr skrev at en kveld hennes foreldre hadde en gruppe stortingsmenn til middag, fortalte Katti om sin påtenkte lovreform angående de ugifte mødrene.⁹⁸ Slik fikk hun diskutert og fremmet sine politiske tanker, og knyttet kontakt med de mennene som satt med makten. Om Katti Anker Møller oppmuntret sin mann til å invitere sine politiske kontakter hjem til middag, vet jeg ikke, men hun hadde muligheten, og dette kan ha vært en måte for henne å komme i direkte kontakt med stortingsmennene på. Katti hadde en betydningsfull mann med et stort utadrettet virke og stor innflytelse, som støttet henne i det politiske arbeidet. I ”Katti Anker Møller – en banebryter” skrev Tove Mohr:

I en rekke av Kattis etterlatte artikler og taler og foredrag finner jeg fars håndskrift med anmerkninger og rettelser. Han var altså med henne i alt hennes åndelige virke. Til gjengjeld fulgte hun ham i hans arbeid for reformer i norsk jordbruk. Og de mange paralleller som Katti trekker i sine skrifter mellom omsorg for husdyroppdrett og menneskeoppdrett, skyldes direkte kjennskap til landbruksbudsjettet i vårt land.⁹⁹

Katti Anker Møller møtte mye motstand for sine radikale synspunkter og det er naturlig å undre seg over hva det var som motiverte henne til ikke å gi opp sine ideer. Katti holdt to foredrag som vakte spesielt stor oppmerksomhet, og som ofte er referert til av historikere som har skrevet om henne. Foredragene het ”Moderskapets

⁹⁷ Mohr 1968/76: 56.

⁹⁸ Mohr 1968/76: 60

⁹⁹ Mohr 1968/76: 228

frigjørelse” (1915) og ”Kvindernes fødselspolitikk” (1918), og disse stod sentralt i Katti Anker Møllers arbeid med å endre abortlovgivningen og formidle prevensjonsopplysning.¹⁰⁰ I det følgende vil jeg se nærmere på hvordan Katti Anker Møller arbeidet med de sakene som særlig engasjerte henne.

Mødrehjem

Det som, i følge Halldis Stenhamar (1894-1983), motiverte Møller til å opprette mødrehjemmene, var den store urettferdigheten i det at den ugifte moren selv måtte bære alt ansvaret ved et svangerskap og fødsel, og at dette ofte satte kvinnen i et økonomisk uføre.¹⁰¹ ”Lov om underholdningsbidrag til barn, hvis foreldre ikke har indgått ekteskap med hverandre” (1892) var en forløper for de Castbergske barnelovene.¹⁰² Denne loven fastsatte en sterkere forsørgelsesplikt for faren til et barn født utenfor ekteskap, men fordi ansvaret for håndhevelsen av loven ble overlatt til mødrene, ble loven i stor grad en papirbestemmelse.¹⁰³ Barnet hadde ikke noe selvstendig rettskrav overfor faren, men var prisgitt morens evne eller vilje til å fremme kravet på dets vegne.

Katti Anker Møller satte fokus på denne urettferdigheten ved å reise rundt i landet å holde foredrag om uekte barn. I 1904 deltok Møller på møte i *International Council of Women* i Berlin hvor hun også holdt et slikt foredrag. Her møtte hun ledende kvinnesakskvinner internasjonalt som prevensjonsforkjemper Charlotte Perkins Gilman og stemmerettskampens ”mor” i USA, Susan B. Anthony.¹⁰⁴ Tove Mohr skrev at dette møtet var viktig for Katti Anker Møller fordi hun her fikk støtte og inspirasjon, og ikke minst styrke til å møte angrepene hjemme. Følelsen av at hun var en del av en verdensbevegelse var viktig.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Blom 1980: 198

¹⁰¹ Stenhamar var journalist og skrev under dekknavnet ”Hast”. Hun var en av de første kvinner med styreverv i presseorganisasjonene. Hun var svært engasjert i samfunnsspørsmål og reagerte mot kvinnediskriminering. Stenhamar giftet seg aldri, men fikk en sønn som hun oppdro alene. Den eneste boken Stenhamar gav ut (1928) omhandlet hennes store forbilde, Katti Anker Møller. (Ottosen 2004: NBL 414-415)

¹⁰² Haavet 1994: 112

¹⁰³ Haavet 1994: 112

¹⁰⁴ Stenhamar 1928: 5

¹⁰⁵ Mohr 1968/76: 69

Da Katti Anker Møller flyttet til hovedstaden i 1900, meldte hun seg inn i en filantropisk avholdsorganisasjon kalt *Hvite Bånd*. Dette var en organisasjon det var naturlig å samarbeide med når det gjaldt opprettelsen av mødre hjem. Halldis Stenhamar skrev i sin bok ”Katti Anker Møller - en kvinnes sociale arbeide gjennom 30 år” om Katti Anker Møller og denne organisasjonen:

Hun (KAM) meldte seg straks inn i ”Hvite bånd”, kvinnenenes avholdsorganisasjon, og det var ved denne forenings medvirken og i dens navn at det første mødre hjem blev opprettet i Parkveien 9 i 1902 med fru Anker Møller som styrets første formann.¹⁰⁶

Sin første politiske sak, opprettelsen av et hjem for ugifte kvinner, fikk Katti altså gjennomført ved å lansere sin idè i *Hvite Bånd* og deretter samarbeide med organisasjonen for å realisere sin plan.¹⁰⁷ Det var trolig lettere å skaffe de nødvendige midler til mødre hjemmet med en organisasjon i ryggen, enn helt alene. *Hvite Bånd* stiftet en forening til hjelp for ”Hjemløse Mødre og Spædbørn”.¹⁰⁸ Ellen Aanesen har skrevet at ”Hjemmet ble finansiert ved innsamling og ”tigging” på mange vis, fordi det ikke fantes offentlige bidrag til slike formål.”¹⁰⁹ På mødre hjemmet fikk ugifte mødre hjelp og støtte den første tiden etter en fødsel. Katti Anker Møller mente at disse mødrene slett ikke fikk den anerkjennelsen og hjelpen fra samfunnet som de fortjente. De ble sett ned på og deres barn hadde få rettigheter. I 1901 holdt Katti Anker Møller sine første foredrag om ugifte mødres rettstilling. Dette året ble hun også medlem av styret i *Norske Kvinners Nasjonalråd* (NKN), men hun satt ikke her så lenge. Katti følte at hun ikke fikk nok støtte for sine synspunkter og meldte seg ut etter en tid.¹¹⁰

For å skaffe penger til mødre hjem nummer to tok Katti Anker Møller i bruk filantropiske metoder. Det var vanlig at sosietetskvinner arrangerte pengeinnsamlinger som gikk til inntekt for forskjellige gode formål. Katti Anker Møller arrangerte ”Barnehjelpsdagen” som brakte inn hele 60 000 kroner det første året. Hun arrangerte også forestillinger på friluftsteateret på Bygdøy allé hvor inntektene gikk til opprettelsen av mødre hjemmet. Hun hadde god kontakt med

¹⁰⁶ Stenhamar 1928: 3

¹⁰⁷ Lønnå 2003: 440

¹⁰⁸ Aanesen 1981: 53

¹⁰⁹ Aanesen 1981: 53

¹¹⁰ Stenhamar 1928: 4

kvinnesaksforeningene rundt i landet og hjalp dem å opprette mødre hjem i egne kommuner. Brevrekken mellom Katti Anker Møller og kvinnesaksforkjemperen Anna Gjøstein (1869-1956) viser dette.¹¹¹ I de fleste brevene er det økonomien som diskuteres, og brevvekslingen viser at Katti Anker Møller overrekker Stavanger kvinnesaksforening pengestøtte slik at de skal klare å etablere mødre hjemmet de ønsker seg.¹¹²

Mødrforsikring

Etter arbeidet med mødre hjemmene begynte Katti Anker Møller å arbeide med sin plan om å få til en mødrforsikring. Fabrikktilsynsloven av 1892 hadde innført arbeidsforbud i seks uker for fødende kvinner, men uten at mødre fikk kompensasjon for tapt arbeidsfortjeneste.¹¹³ Det var innført sykeforsikring i 1909 som gav forsikrede kvinner adgang til fødselspenger, men forsikringen inneholdt ikke støtte til sikring av kyndig hjelp under svangerskap og fødsel eller til barnepleie. Ordningen kom bare en liten del av barselkvinnene til gode. 60% av de ugifte mødre var tjenestepiker, og disse og andre ugifte mødre falt utenfor ordningen. Det samme gjaldt det store flertall av gifte mødre, fordi svært få gifte kvinner hadde yrkesarbeid og egen sykeforsikring.¹¹⁴ Møller og Castberg mente at en mødrforsikring var en grunnleggende forutsetning for trygging av moderskapet og dermed et viktig skritt for å sikre en bedre forvaltning av barna, som var samfunnets viktigste ressurs.¹¹⁵ Katti Anker Møller hevdet i et foredrag at:

En av hovedoppgavene i et kulturland vil bli å verne om moderskapet og dra omsorg for mødre og barn for å sikre det beste grunnlag for en sund og frisk slekt.¹¹⁶

Her appellerte hun til samtidens interesse for slektskygiene, og hun hevdet videre i foredraget at det forebyggende arbeidet mot sykdom og død måtte begynne allerede før fødselen, og dette arbeidet måtte planlegges, støttes og føres av samfunnet. Katti Anker Møller brukte argumenter som var knyttet til det Haavet kaller for en

¹¹¹ Anna Gjøstein var gift med Johan Gjøstein (1866-1935) som var stortingsmann for Arbeiderpartiet i 12 år.

¹¹² NBO: Ms4°, VII A: Barnebegrensning - mødrehygienekontor 3.

¹¹³ Haavet 1994: 131

¹¹⁴ Haavet 1994: 131

¹¹⁵ Haavet 1994: 105

¹¹⁶ Stenhamar 1928: 5

”utviklingsoptimistisk posisjon”.¹¹⁷ Katti snakket for eksempel om å ”bringe reproduksjonen inn under et høyere kulturliv”, og dette legitimerte statsinngrep på områder som tidligere hadde vært private. Mødrene burde få vederlag for sitt arbeid der og da mens de hadde bruk for det; det var et høyere kulturliv mer verdig.¹¹⁸ I arbeidet med å bygge Norge som en kulturnasjon var det naturlig å sammenligne seg med andre land, og Katti Anker Møller var godt internasjonalt orientert. ”Vi må ikke ligge etter” var et mye brukt uttrykk hos henne.¹¹⁹

I 1915 kom det et vedtak om utvidelse av sykeforsikringsloven som ble kalt Mødreforsikringen. Etter denne var trygdede mødre og konene til forsikrede arbeidstakere berettiget til et engangstilskudd på tretti kroner i nedkomststønad, samt gratis jordmorhjelp.¹²⁰ Bare rundt 23 000 av de 60 000 fødslene årlig kom innunder denne ordningen, og fortsatt skjedde rundt 8000 fødsler årlig uten kyndig legehjelp.¹²¹ Mange hadde ikke råd til å betale skyss til jordmor over lange avstander.

Mødreforsikringen stod i nær sammenheng med barn født utenfor ekteskap. I 1907 utførte Statistisk Sentralbyrå en undersøkelse av fødsler utenfor ekteskap, og de sosiale og økonomiske forholdene for de utenomekteskapelige barna.¹²² De uekte barna hadde dobbelt så høy dødelighetsrisiko som de ektefødte, og forskjellen hadde økt de siste 20 årene. Mens risikoen for å dø i løpet av første leveår for barn født innenfor ekteskap var sunket fra 12.8 til 11.1%, var den for utenomekteskapelige økt fra 21.6 til 27.2%.¹²³ Forklaringen ble knyttet til at forholdene i arbeidsmarkedet gjorde at det var vanskelig å kombinere arbeid og omsorg for barn. Bortsetting av barn var derfor blitt mer vanlig. Dette gjaldt særlig i byene, og her ammet mødre sine barn i langt mindre grad enn på landsbygda. Forholdene rundt fødselen og de seks første månedene etter, ble derfor nå betraktet som et samfunnsmessig ansvar. Disse forholdene dannet også den samfunnsmessige bakgrunnen for barnelovene.

¹¹⁷ Haavet 1994: 76

¹¹⁸ Haavet 1994: 77

¹¹⁹ Haavet 1994: 77

¹²⁰ Haavet 1994: 131

¹²¹ Haavet 1994: 131

¹²² Ot.prp. 13, 1909: 11, her fra Haavet 1994: 115

¹²³ Ot.prp. 13, 1909: 11, her fra Haavet 1994: 115

Barnelovene

De Castbergske barnelovene bestod av seks ulike lover. Fire av lovene omhandlet barn født utenfor ekteskap; *Lov om barn hvis foreldre ikke har inngått ekteskap med hverandre* fastslo juridisk likestilling mellom barn født innenfor og utenfor ekteskap. Den skilte seg fra loven av 1892 ved at det offentlige nå fikk ansvaret for gjennomføring av bidragbestemmelsene. Dermed fikk bidragbestemmelsene en langt større gjennomslagskraft, både for mor og barn, og for synet på barneomsorg som et sosialt ansvar. *Lov om forandringer i arveloven* ga samme arverett til uektefødte barn som til ektefødte barn, *Lov om forandringer i formuesforholdet mellom ektefeller* gav anledning til særøie der en av partene hadde utenomekteskapelige barn og *Lov om forandringer i skilsmisseloven* forenklet reglene for å få innvilget skilsmisse.¹²⁴ De to siste lovene gjaldt barneomsorg generelt, og fastslo et minimumsansvar fra samfunnets side for alle barn; *Lov om foreldre og ektebarn* slo fast at man som foreldre hadde ansvar for å bidra til barnas forsørgelse og *Lov om forsorg for barn* skulle sikre de mødre og barn som av ulike grunner ble stående uten bidrag fra faren.¹²⁵

Fra 1906 reiste Katti Anker Møller på turne langs kysten med foredraget ”Det uægte barns rettstilling”, som omhandlet barns navne- og arverett, og her samarbeidet hun med sin svoger og venn Johan Castberg (1862-1926).¹²⁶ Underveis på sine turneer overnattet Katti Anker Møller hos venner og kjente, og disse vennene var ikke sjelden mennesker med innflytelse i samfunnet. I ett brev til Tove Mohr som er gjengitt i sin helhet i Mohr sin biografi, forteller Møller at hun i Skien ”tog ind hos gamle fru Stousland, søster av Henrik Ibsen.”¹²⁷ Samtidens store diktere som Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie, Henrik Ibsen og Alexander Kielland, engasjerte seg i kvinnens frigjøring, som i følge Tove Mohr ”hang i tidsånden.”¹²⁸ Da Bjørnstjerne Bjørnson besøkte Katti Anker Møllers svigermor, Dikka Møller, for siste gang i 1910, lovet han at om helsen holdt, ville han delta i høstens valgkamp og tale for uekte barns arverett.¹²⁹ At datidens fremste samfunnsdebattanter støttet opp under

¹²⁴ Haavet 1994: 112-113

¹²⁵ Haavet 1994: 113

¹²⁶ Stenhamar 1928: 5

¹²⁷ Mohr 1968/76: 71

¹²⁸ Mohr 1968/76: 63

¹²⁹ Stenhamar 1928: 54

Katti Anker Møllers politikk, var nok til stor hjelp og støtte både for saken og for Katti Anker Møller personlig.

I 1912 fikk venstresiden flertall i Stortinget og Johan Castberg fikk plass i Gunnar Knudsens regjering. Castberg satte som betingelse at han skulle få sette fram forslaget om uekte barns rettigheter, samt at det skulle opprettes et nytt departement; Sosialdepartementet. Johan Castberg ble leder av dette nye departementet, og han samarbeidet tett med Katti Anker Møller underveis i arbeidet med proposisjonen om barnelovene. Tove Mohr skrev at hun godt kunne huske de tykke konvoluttene som gikk til og fra Thorsø gård.¹³⁰ Noen brev viser tydelig at Castberg og Møller samarbeidet. Et brev fra Katti til Castberg er datert 13.6.1913 og lyder:

Kjære Castberg! Kan du hjelpe meg at redigere nedenstående forslag til resolutioner, kanskje bør de også have nogle tilføielser.¹³¹

Videre fulgte tre lange punkter som omhandler mødreforsikring, en anmodning om fri jordmorhjelp for sykekassens kvinnelige medlemmer og et forslag om at regjeringen skulle utlove et kvinnelig forskningsstipend forbindelse med et studie av sykeforsikringene i Tyskland. Det ser ut som at Katti Anker Møller formet disse resolusjonene på vegne av paraplyorganisasjonen *Norske Kvinners Nasjonalråd*, som hun da tydeligvis samarbeidet med.¹³² Et annet brev er fra Castberg til Katti og er datert 23.11.1914. På den tiden var de i innspurten av sitt arbeid med barnelovene, og Castberg refererte her til et skriftlig materiale som var vedlagt brevet:

Kjære Katti.

Dette fikk jeg i dag. Jeg har lest det med stor interesse. Tror det vil være så med deg ogsaa. Jeg vilde gjerne ha det igjen snarest mulig. Si meg så hva du synes om det.¹³³

Av arkivet til Katti Anker Møller ser jeg at det har vært tett brevveksling mellom Katti Anker Møller og Johan Castberg i nesten 40 år. Det første brevet jeg fant mellom dem var fra 1886 og det siste i 1923. Noen brev er flere sider lange, mens andre kun er noen få ord skrevet i all hast på en liten lapp. Innholdet i brevene dreide

¹³⁰ Mohr 1968/76: 75

¹³¹ NBO: Ms4° 2416 III: 13.6.1913

¹³² Forkortelsen NKN er brukt flere ganger i teksten og står trolig for Norske Kvinners Nasjonalråd.

¹³³ NBO: Ms4°, VII A: 23.11.1914. Understreket som i original.

seg mest om en bestemt sak eller et emne, det var lite prat om familie. I årene før Katti Anker Møller giftet seg, startet Castberg brevene sine med ”Frøken Katti”. Senere het det ofte ”Kjære Katti” og fra hennes side het det ”Kjære Johan” og ”Din Katti”.¹³⁴ Helt i starten på deres brevveksling skrev Castberg til Katti Anker via Mix Anker. Kanskje det var slik man skulle omgås ugifte kvinner på denne tiden? Men etter hvert skrev de direkte til hverandre. I 1892 giftet seg Johan Castberg seg med Katti Anker Møllers søster, Karen Kathrine Anker (1867-1932), som aldri selv var politisk aktiv.¹³⁵

Det ble strid om forslaget fra Johan Castberg som gikk ut på at uekte barn skulle få rett til sin fars etternavn, og ikke minst barnets rett til sin fars arv, selv om det var allmenn enighet om at den fødende kunne få motta økt økonomisk støtte.¹³⁶ Partiet Høyre og en rekke ulike foreninger sendte inn resolusjoner mot forslaget da det ble lagt ut på høring i fylkestingene. En av de største kvinneorganisasjonene, *Hjemmenes Vel*, som ble ledet av Marie Michelet, samlet tre tusen mennesker til protestaksjon i et misjonshus i Oslo.¹³⁷ Katti Anker Møller møtte også sterke angrep i Norsk Kvinnesaksforening, blant annet fra Ragna Nielsen. Men hun hadde også støttespillere. Gina Krog, redaktør av kvinnesaksbladet *Nylænde*, gav henne så mye spalteplass hun ønsket, og Krog holdt selv foredrag om saken i *Studentersamfundet* i Oslo. Aasta Hansteen (1824-1908) var også på Katti Anker Møllers side.¹³⁸ Hun var maler og kvinnesakskvinne og tilhørte den kulturelle og intellektuelle eliten i hovedstaden. Hansteen skrev også dikt, og var den første kvinnen i Norge som gav ut bok på landsmålet.¹³⁹ Aasta Hansteen og Katti Anker Møller hadde et nært forhold. I ett brev fra Hansteen til Møller innleder hun med ”Min kjære datter!”¹⁴⁰ De to kvinnene var begge radikale ildsjeler som møtte motstand i ”det gode selskap”.

¹³⁴ NBO: Ms4°, VII A. Brevene mellom Katti Anker Møller og Johan Castberg.

¹³⁵ Bjørnsson 2000: 157-158

¹³⁶ Stenhamar 1928: 73

¹³⁷ Stenhamar 1928: 73

¹³⁸ Stenhamar 1928: 69. Åsta Hansteen var maler og kvinnesakskvinne. Hun var den første kvinnen som gav ut en bok på landsmål i Norge.

¹³⁹ Jensen 2001: 106-107

¹⁴⁰ NBO: Ms.4° 3614, ubehandlet kasse, 249: *Brev til Katti Anker Møller fra Aasta Hansteen*. Brevet det refereres til her er skrevet i Boston 25.7.1904.

Barnelovene ble satt i funksjon 1.1.1916, og blir regnet som et pionerarbeid i europeisk barnelovgivning blant annet fordi barneomsorg ble gjort til et offentlig ansvar, og barnet fikk en rettstilling uavhengig av moren.¹⁴¹

Abort og prevensjon

I *Arbeiderbladet* 1.5.1927 reagerte Katti Anker Møller på en artikkel som nylig hadde stått på trykk, kalt ”Barneliket i krattet”:

Det gikk forleden en meddelse gjennom avisene om at en mann, som en kveld i forrige uke gikk i Blindernveien, hørte at en kvinne talte i et kratt ved siden av veien. Han gikk bort til henne og spurte, om han kunne hjelpe henne med noe, hvortil hun svarte nei og at hun ventet på en venn. Det var en ganske ung kvinne i 20 års alderen. Noen timer senere passerte mannen tilfeldigvis samme kratt, og fant da på bakken liket av et nyfødt pikebarn, som bar spor av vold i bakhodet. Det blev av politiet bragt til Rikshospitalet for å obduseres. Hvor sørgelig at vi fremdeles har sådanne foreteelser iblandt oss.[...] Hva skal vi gjøre? Om litt kommer de sakyndige, som er de minst kyndige i verden, for de har aldri båret et svangerskap og aldri gjennomstridt en fødsel, og kjenner ikke kvinnes behov – og finner vel den formelle adgang til å overarntvorde henne til dommerne.[...] Er det nødvendig å utsette henne for mer pine og plage? Har hun ikke allerede lidt mer enn et menneske kan utholde? [...] Hun følte at en overveldende skam ventet henne, og i stedet for å søke hjelp, følte hun behov for å skjule sig. Og dermed blir ulykken overhengende. Hvordan kan vi akte moderskapets prestasjon så ringe av preposisjoner som ”i” eller ”utenfor” skal være så avgjørende? Et barn er da et barn likevel, og det er en stor begivenhet at et nytt menneske skal komme til jorden. – Et lite pikebarn har vi mistet.¹⁴²

Dette innlegget skrev Katti Anker Møller da hun hadde trukket seg litt tilbake fra offentligheten, og like før abortdebatten som hennes datter skulle bli sterkt involvert i, blusset opp. Det var hennes foredrag ”Moderskapets frigjørelse” i 1915 som utløste den første store samfunnsdebatten om kvinners rett til prevensjon og selvbestemt abort.¹⁴³ Foredraget ble innledet ved at Møller slo fast at siden et foster er en del av kvinnen, bør hun selv ha bestemmelsesrett over det: ” [...] frihet og raadighet over ens egen krop er et selvfølgelig retsgode for enhver fri borger i en fri stat.”¹⁴⁴ Videre viste hun til at myndighetene ga lettere straff enn hva § 245 tilsa, hvorpå hun da mente at loven hadde utspilt sin rolle. I følge Katti Anker Møller var den mest vanlige straffeutmålingen for fosterfordrivelse 90 dager. Hun snakket også om abortlovgivningen i andre land, som Danmark og Russland., og pekte på at disse

¹⁴¹ Haavet 1994: 113

¹⁴² *Arbeiderbladet* 1.5.1927. Fra Katti Anker Møllers utklippbok ”Mine siste artikler i livet”.

¹⁴³ Evang 1968: Katti Anker Møller, minnetale i anledning KAMs 100-årsdag i Universitetets Gamle Festsal 23. Oktober.

¹⁴⁴ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 10

landene hadde kommet lenger enn Norge i sitt abortlovgivningsarbeid.¹⁴⁵ ”Hva yter ikke staten på andre områder [...] til andre formål som ikke er på langt nær så betydningsfulle som vore?” spurte Katti.¹⁴⁶ Hun mente at staten ikke innså den enorme verdien som ligger i moderskapet. De fleste kvinner fødte sine barn uten kyndig hjelp, og de jordmødrene som fantes var ikke godt nok utdannet eller høyt nok lønnet.¹⁴⁷ Katti Anker Møller var sikker på at om det fantes like mye dødelighet, sykkelighet og ukyndighet blant gårdsdyrene våre, ville det for lenge siden vært gjort de alvorligste undersøkelser og tatt de nødvendige forholdsregler for å bedre forholdene. Produksjon av menneskeliv burde ikke være mindre verdt enn annen produksjon, mente hun, og derfor måtte det tilføres kunnskap og veiledning også på dette området.¹⁴⁸

Katti Anker Møller la også fram sitt syn på ekteskapet i dette foredraget, og trakk inn sin meningsfelle, professor Brandt, som i sin avhandling om ekteskapets hygiene hadde uttalt at: ”Manden gifter seg for at tilfredsstille sin kjønnsdrift.”¹⁴⁹ Katti Anker Møller tilføyde at det var ille at en ubegrenset tilfredsstillelse av mannens drifter hadde vært det fundamentale i ekteskapet, mens det fikk gå som det ville med barna.

Foredraget ”Moderskapets frigjørelse” startet en diskusjon i Morgenbladet hvor flere leger engasjerte seg. Overlege Borchgrevink skrev at en lege med respekt for seg selv ikke ville agere tjener for kvinnelige pasienters erotiske bedrifter og han skriver videre: ”Det er av min stand flere enn jeg for hvem kvinneemansipasjonenes lumre interesse for kvinnelig usadelighet har vært en forargelse.”¹⁵⁰ Han får støtte fra skolebestyrer Ragna Nielsen som mente at fosterfordrivelse er mord, og forsikrer at Katti Anker Møller står alene blant kvinnesakskvinnene med sine ”særmeninger”.¹⁵¹ Enda en lege rykket ut med angrep; overlegen i fødselshjelp ved Kvinneklinikken i Bergen, L. Severin Petersen: ”Med kynisk Åpenhjertiget erklærer Fru Katti Anker Møller at en Kvinde har rett til at drepe et ufødt Foster, fordi Fortsættelse av

¹⁴⁵ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 1-2

¹⁴⁶ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 18

¹⁴⁷ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 17

¹⁴⁸ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 20

¹⁴⁹ NBO: Ms4° 2416: VII A. Møller 1915: ”Moderskapets frigjørelse”: 22

¹⁵⁰ Mohr 1968/76: 131

¹⁵¹ Mohr 1968/76: 131

Svangerskapet er hende motbydelig.¹⁵² Videre protesterte han mot at Katti Anker Møller skulle ha lov til å komme til orde ” i skikkelig Selskap”.¹⁵³

Det kom også positive reaksjoner på ”Moderskapets frigjørelse”. Katti Anker Møllers kusine, forfatter og kvinnesakskvinne, Nini Roll Anker (1873-1942), skrev et svarinnlegg til Ragna Nielsen og overlege Borchgrevink som stod på trykk i *Social-Demokraten* i september 1913, hvor hun tok Katti Anker Møller i forsvar:

Hennes arbeide for barnene og for mødrene og for alle de kvinner, som av skrekk for vår dom heller setter livet til enn vedstår, at de fulgte naturens bud, er i pakt med en sak, som beskjeftigere de fremste av Europas læger og de betydeligste forfattere av begge kjønn – skal vi kalle den kvinnesak? I *den* forsamling står hun ikke alene.¹⁵⁴

Redaktør av *Samtiden*, professor Gerhard Gran, skrev: ”Jeg har med stor interesse gjennomlest Deres avhandling som er opplysende og klar, og i det vesentlige overbevisende,” og han trykket foredraget i sitt tidsskrift.¹⁵⁵ Statsadvokat Carl Hartmann var Katti Anker Møllers meningsfelle og skrev om saken i *Nordisk Tidsskrift* for strafferett. Forskjellige kvinneforeninger ba om at hun skulle holde sitt foredrag hos dem. Statsråd Andreas Urbye henviste til europeisk juridisk litteratur som delte Katti Anker Møllers synspunkter, og justitiarius Thinn viste stor sympati for hennes syn. Arbeiderpartiets kvinneforbund ved Helga Nitteberg, førte diskusjonen om moderskapets frigjørelse inn i partiets blad *Kvinden*. Hun ville gjerne ha foredraget inn i julenummeret.¹⁵⁶ En lege Katti Anker Møller hadde god kontakt med, var professor Kristian Brandt (1859-1932) som arbeidet på Fødselsstiftelsen i Kristiania. Hun søkte også råd angående medisinsk fødselshjelp hos distriktsveterinær i Stavanger, dr. Fredrik Vogt Holmboe. I arkivet hennes har jeg funnet et brev hvor dr. Holmboe drøfter bruken av et pulver han selv har lansert som prevensjonsmiddel; et vaginalpulver som skulle blåses inn noen timer før samleie. Pulveret var billig å fremstille og Holmboe ba Katti Anker Møller om hjelp til å skaffe en ”tiltalende forpakning.”¹⁵⁷

¹⁵² Mohr 1968/76: 132

¹⁵³ Mohr 1968/76: 132

¹⁵⁴ Stenhamar 1928: 170

¹⁵⁵ Mohr 1968/76: 134

¹⁵⁶ Mohr 1968/76: 134

¹⁵⁷ NBO: Ms4° 2416: VII A. Barnebegrensning mødrehygienekontor 3: Brev fra dr. Fredrik Vogt Holmboe til Katti Anker Møller, datert 23.7.1926.

Fra Sverige kom det støtteerklæringer fra kvinnesakskvinnen Frida Stenhof, som tidlig hevdet samme syn om prevensjon og abort som Katti Anker Møller.¹⁵⁸ Katti Anker Møller fikk også støtte fra arbeiderkvinnene; de så ikke seksualitet og reproduksjon som noe som nødvendigvis hang sammen, og aksepterte såkalte unaturlige preventive midler.¹⁵⁹ Reduksjon av barnetallet ble av arbeiderkvinnene sett på som en mulighet til å bedre arbeiderklassens økonomi og hjelpe dem i klassekampen. Men Katti Anker Møller og arbeiderkvinnene hadde også et feministisk perspektiv; de fokuserte på prinsippet om at det skal være frivillig å føde barn. Dette var synspunkter som sjokkerte mange, også kvinnesakskvinner. Et viktig argument mot prevensjon var at det ville fjerne ansvarsfølelsen i ekteskapet. Hvis seksualitet kunne praktiseres uten risiko for graviditet, ble det vanskeligere for kvinnen å kreve avholdenhet.¹⁶⁰

Foredraget ”Moderskapets frigjørelse” satte moderskapet på dagsorden; saken var fremme overalt, i media, på folkemunne og på store og små møter. Mens abortus provocatus kunne kalles en negativ fremgangsmåte, en nødhjelp i en krisesituasjon, ville Katti Anker Møller nå vise den konkrete hjelp enhver mor burde få for at hennes innsats, fødsel og barnestell skulle verdsettes.

Mødrelønn og motstand

I 1918 kom Katti Anker Møller med foredraget ”Kvindernes fødselspolitikk”, som først ble holdt i Torsnes og Fredrikstad arbeiderkvinneforeninger og deretter i Venstrekvinnelaget i Oslo. I foredraget fremholdt Møller at lønssystemet var basert på arbeidsytelse alene, og at det ikke tok hensyn til forsørgelsesbyrde. Morsarbeidet var det eneste arbeidet som ikke lønnet seg; å føde, ernære og oppdra barn var etter Katti Anker Møllers syn like viktig arbeid som alt annet, og burde derfor vært lønnet av staten med en mødrelønn inntil barnet begynte på skolen. Mødrelønn ville gjøre kvinnene økonomisk selvstendige i en periode av livet hvor det var vanskelig for dem å arbeide selv. Kvinners tilgang til prevensjon var også viktig tema i foredraget; med tilgang til prevensjon ville kvinnene ha et middel til selv å regulere fødslenes antall

¹⁵⁸ Mohr 1968/76: 134

¹⁵⁹ Melby 2005: 293

¹⁶⁰ Melby 2005: 293

og tidspunkt. Prevensjon ville videre lette kvinnes arbeidsbyrde og hjelpe dem med å tilkjempe seg bedre fødselsvilkår, mødrelønn, utdanning og selvstendighet. Katti Anker Møller satte barnefødsler inn som et ledd i sosialøkonomisk tankegang: ved å redusere antall fødsler, kunne kvinnen stille betingelser for å fortsette sin produksjon.¹⁶¹ At moderskapet ble kalt arbeid ble av mange sett på som foraktelig, også av sosialister og kvinnesakskvinner, som for eksempel Sigrid Undset (1882-1949). Undset stod på Katti Anker Møllers side under striden om de ugifte mødres rett, men støttet ikke Kattis tanker om moderskapets frigjørelse fordi hun mente at barnefødsler ikke hørte innunder politikken, og hun var overbevist om at lovgivning ikke ville nytte.¹⁶²

Jeg anser det for umulig at lovgivningen kan hjelpe her; loven kan vanskelig og aldrig for det gode gripe ind i forholdet mellem mennesker, der står hinanden så nær som egtefolk, forældre og barn.¹⁶³

Katti Anker Møller lanserte alle sine ideer ved foredrag i kvinneorganisasjoner, i stemmerettsklubber, i *Venstrekvinnelaget*, i arbeiderkvinnenes foreninger og i *Norske Kvinners Nasjonalråd*. NKN hadde flere ganger vist seg kjølig overfor hennes ideer, men Møller gav seg ikke. Dette var tross alt samleorganisasjonen for alle de borgerlige kvinneforeninger. Da denne store kvinneforsamlingen hadde sitt årsmøte sommeren 1919, kom hun igjen med sitt foredrag om kvinnes fødselspolitikk.¹⁶⁴ Hun hadde omarbeidet det noe, og kalte det nå ”Mødrelønn”. Men styret i NKN lot henne ikke slippe til med sitt foredrag. Hun hadde også et ferdig forslag til vedtak som sa at sykeforsikringen skulle gi mødrelønn til de lavest lønnede og mest nødstilte mødre, slik at de kunne være hjemme med sine nyfødte:

Norske Kvinners Nasjonalråd anmoder Justisdepartementet om å treffe de fornødne bestemmelser innen sykeforsikringen således at alle gifte mødre som nu er nødt å sette sitt(sine) minste barn til fremmede om dagen for selv å søke arbeide til familiens underhold, får slik støtte (av sykeforsikringen) at de kan være hjemme og stelle sine barn.¹⁶⁵

Men ideen om at staten skulle betale kvinner for å være mødre var for radikal for samtiden. Ett år senere deltok Katti Anker Møller på det internasjonale

¹⁶¹ Blom 1980: 200

¹⁶² Mohr 1968/76: 177

¹⁶³ Mohr 1968/76: 177

¹⁶⁴ Mohr 1968/76: 187

¹⁶⁵ Katti Anker Møllers forslag til vedtak i Norske Kvinners Nasjonalråds i landsmøte i 1919, gjengitt i Mohr 1968/76: 187

kvinnerådsmøtet som ble holdt i Oslo. To utenlandske leger hadde sendt inn forslag om ”mother pensions”, og Katti Anker Møller var invitert til å lede diskusjonen. Hun holdt sitt foredrag på engelsk, og denne gangen lå hennes tanker i tiden. Prinsippet om mødrelønn ble anerkjent av verdenskongressen, og hun fikk hederlig omtale i blant annet *Dagbladet*.¹⁶⁶

Men hvor er ikke fru Anker Møller blitt forhånet også siden – og især av kvinner, i følge den regelen om at kvinne er kvinne verst. Det hysteriske skjellsordskampagnen mot henne og hennes ideer, som den udmerkede forfatterinne og overfladiske folkepædagog Sigrid Undset har ført i sine mange artikler, har tildels gitt folk et aldeles skjevt inntrykk av, hva Katti Anker Møller egentlig vil. Men så bragte da uken som gikk, en strålende opreisning... Hun blev stående med en verdenskongress bak sig. Det er en *praktisk* linje i kvinnesaken, fru Katti Møller alltid har forfektet. Det er ganske morsomt, at fru Katti Anker Møller slet ikke er hverken bestyrelsesmedlem eller delegert ved verdenskongressen. Det var ikke i stillings medfør, men ene og alene som sig selv at hun trådte frem. Det kjølige og fjerne, som preger både hennes skikkelse og stemme, passer godt sammen med, at det ikke var nogen bestemte kvinneforeninger, men bestemte ideer, som hadde sendt Katti Anker Møller som sin representant til kvinnes verdenskongress.¹⁶⁷

Mødrehygienekontoret

Det tok Katti Anker Møller flere år å få opprettet det første mødrehygienekontoret. I 1919 holdt hun ”Kvindernes fødselspolitikk” i *Venstrekvinnelaget* i Kristiania, og forsøkte å få kvinnene med på tanken om opprettelse av en slikt kontor, men ideen hennes falt ikke i god jord og arbeiderkvinnene var splittet.¹⁶⁸ Tidligere samme året hadde hennes forslag om etablering av mødrehygienekontor blitt nedstemt også i Arbeiderpartiets kvinneforeninger.¹⁶⁹

Gjennom utenlandske aviser fikk Katti Anker Møller lese om at det både i England og Tyskland var opprettet veiledningsstasjoner for mødre. I 1922 reiste hun til London for å undersøke dette nærmere.¹⁷⁰ Den som satte barnereguleringsideene ut i praksis her var Marie Stopes. Stopes var universitetsutdannet, og hadde sans for å føre tankene ut i direkte hjelp til fattige mødre. I 1919 hadde Marie Stopes gitt ut en brosjyre med tittelen ”A letter to working mothers on how to have healthy children

¹⁶⁶ Mohr 1968/76: 187

¹⁶⁷ *Dagbladet* september 1920, gjengitt fra Mohr 1968/76: 191

¹⁶⁸ Mohr 1968/76: 203

¹⁶⁹ Blom 1980: 204

¹⁷⁰ Stenhamar 1928: 18

and avoid weakening pregnancies” hvor det ble gitt veiledning i bruk av pessar og andre prevensjonsmidler for kvinnen. Gjennom sin kontakt med Arbeiderpartikvinnene, fikk Katti Anker Møller oversatt brosjyren til norsk, og hun fikk organisert salget av den gjennom kvinneforeningene. Hun klarte å få Fredrikstad og omegns Arbeiderpartis kvinneforening til å betale utgivelsen. Heftet ble først utgitt i 5000 eksemplarer og solgt til gifte kvinner innenfor Arbeiderpartiet. Senere ble det trykket 25 000 nye eksemplarer. Den første forretningen i Fredrikstad som la denne brosjyren ut for salg fikk mange ubehageligheter og negative reaksjoner fra prester, leger og jurister.¹⁷¹

*"Et brev til de strevsomme Mødre",
hentet fra Katti Anker Møllers utklippbok*

Katti Anker Møller sendte brosjyren sin til det medisinske fakultet for uttalelse, og ba om støtte fra det offentlige til opprettelse av et mødrehygienekontor. Uttalen som kom fra medisinaldirektør Gran ga ikke støtte til formidlingen av en slik brosjyre, selv om det faktisk ble slått fast at gifte kvinner burde ha tilgang til informasjon om prevensjon. Ugifte kvinner stod det derimot ingenting om:

¹⁷¹ Stenhamar 1928:

Utbredningen av de preventive midler er ikke i første rekke å føre tilbake til egoistiske motiver hos kvinnen, men skyldes de økonomiske forhold og næringslivets stilling i dag.[...] Da dessuten hyppige fødsler truer morens liv og sundhet og også barnets utviklingsdyktighet og livskraft, holder fakultetet det for nyttig å gi gifte kvinner anledning til å lære den preventive teknikken å kjenne på en medicinsk forsvarlig måte.¹⁷²

Katti Anker Møller måtte selv skaffe penger og forhøyet dermed prisen på brosjyren og bestemte at overskuddet av salget skulle gå til opprettelsen av et mødrehygienekontor. ”Vi arbeider ikke med fortjeneste for øyet”, sa hun. I 1924 kunne hun overføre 2950,- til selskapet og derved var aksjekapitalen sikret.¹⁷³ Katti Anker Møller hadde støtte også hos en rekke leger, fortrinnsvis de sosialistiske. Mødrehygienekontorene ble etter hvert utvidet fra å gi informasjon om prevensjon, til også å omfatte barnehigiene og generell hygiene. Mødrene skulle få råd og veiledning i spedbarnsstell, om ernæring og ”opplysning av enhver art som har med menneskets helse å gjøre.”¹⁷⁴ Det var flere enn Marie Stopes som påvirket Katti Anker Møller og hennes kamp for fødselsregulering. Dr. Helene Stöcker i Berlin var i stor grad inne på de samme emner som Møller; de ugifte mødres vanskelige stilling, de utslitte mødre med mange barn og kravet om prevensjon for å hjelpe dem. Disse to delte også syn på abortspørsmålet.¹⁷⁵

Mødrehygienekontoret trengte lokaler, og Katti henvendte seg til en av sine bekjente som drev foretning, og det varte ikke lenge før hun fikk leie et lokale. Men da huseieren hørte hva formålet var med hennes kontor ombestemte han seg, og dette skjedde to ganger. Kai Møller satt i styret i *Bøndernes Bank* som leide ut et lite kontor til en lege. Da denne legen flyttet til et annet lokale, fikk Katti lov til å opprette sitt mødrehygienekontor der.¹⁷⁶ Kontoret ble åpnet 30. april 1924, og ble til daglig drevet av en kvinnelig sykepleier som i mange år hadde vært menighetssøster i Oslo.¹⁷⁷ Kontoret ble ellers styrt av representanter fra Arbeiderpartiets kvinneforeninger, og det første året var Katti Anker Møller selv formann. Men det

¹⁷² *Telemark Arbeiderblad*, udatert. Kronikk ”Mødrehygienekontorene – deres historie og berettigelse” av dr. Nic. Joel.

¹⁷³ Goller 1974: 23

¹⁷⁴ *Telemark Arbeiderblad*, udatert. Kronikk ”Mødrehygienekontorene – deres historie og berettigelse” av dr. Nic. Joel.

¹⁷⁵ Mohr 1968/76: 196

¹⁷⁶ Mohr 1968/76: 203

¹⁷⁷ Stenhamar 1928: 19

var karakteristisk for henne at hun selv trakk seg tilbake straks hun hadde funnet egnede medhjelpere.¹⁷⁸

Etter å ha søkt trygdekassen om støtte til mødrehygienekontorene i flere år uten å nå fram, løsnet det endelig i 1932, mye takket være Kattis svigersønn, Otto Lous Mohr (1886-1967). Rikstrygdeverket hadde bedt det medisinske fakultetet ved Universitetet i Oslo om å lage en uttalelse om mødrehygienekontorene. Otto Lous Mohr, var en av tre medlemmer i komiteen som skulle svare på denne henvendelsen fra Rikstrygdeverket.¹⁷⁹ Uttalelsen fra komiteen var som følger:

”At mødrehygienekontorene fyller et behov kan neppe bestrides, særlig under den nuværende arbeidsløshet og økonomiske depresjon.”¹⁸⁰

I 1927 ble Katti Anker Møller involvert i en rettssak mot et firma som reklamerte for preventive midler. *Kristiania Moralvernforening* var en organisasjon som bestod av kvinner fra *Sedelighetsforeningen*, *Norske Kvinners Nasjonalråd* og *Hjemmenes Vel*. Disse arbeidet for å hindre avertering og veiledning om prevensjon.¹⁸¹ Da en forhandler av prevensjon ble frikjent for en anklage om å ha forbrutt seg mot § 377, klarte Moralvernforeningen å få anket saken til lagmannsretten.¹⁸² Katti ble kalt inn som vitne for forsvaret. I sitt innlegg i lagmannsretten talte hun til forsvar for fødselsregulering generelt og benyttet også anledningen til å snakke om mødrehygienekontorets berettigelse, og om nødvendigheten av å få lov til å reklamere for prevensjon og for Mødrehygienekontorets øvrige artikler:

Vårt avertissement lød således: Bøker og brosyrer om kjønnsforhold, moderskap og barnepleie. Sanitetsbind, Omstendighetsforklær. Barselpakker. Spebarnsutstyr. Dr. fru Stope: Brev til stressomme mødre. Midler til forebyggelse av nye svangerskap for den overanstrengte mor.¹⁸³

¹⁷⁸ Stenhamar 1928: 19

¹⁷⁹ NBO: Ms4° 2416: VII A. Barnebegrensning mødrehygienekontor 3: Brev fra Otto Lous Mohr til Katti Anker Møller, vedlagt var komiteens uttale til Rikstrygdeverket. Datert 23.11.1932.

¹⁸⁰ NBO: Ms4° 2416: VII A. Barnebegrensning mødrehygienekontor 3: Brev fra Otto Lous Mohr til Katti Anker Møller, vedlagt var komiteens uttale til Rikstrygdeverket. Datert 23.11.1932.

¹⁸¹ Blom 1980: 193

¹⁸² Arbark: Foredrag av Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 73. I § 377 het det at ”Avertering som er anstøtelig for ærbarhet straffes med bøter eller fengsel inntil tre måneder.”

¹⁸³ Stenhamar 1928: 152

Etter pålegg fra statsadvokaten måtte ”Midler til forebyggelse av nye svangerskap for den overanstrengte mor” erstattes med ”Gummiartikler”. Katti Anker Møller mente at uten lov til å reklamere slik de i utgangspunktet ønsket ville det være mye vanskeligere å få kontakt med de kvinnene som trengte hjelp:

Helst vil vi få lov til å få vårt gamle avertisement igjen, for de viser best hva vårt arbeide tar sikte på: å hjelpe den ved barnefødsler utslitte mor og å hjelpe henne på en forebyggende måte.¹⁸⁴

En av de første annonsene til Mødrehygienekontoret i Oslo

Katti Anker Møller leste utdrag fra 27 brev i retten denne dagen og hun begrunnet selv hvorfor hun gjorde dette:

For å godtgjøre mine påstander og bevise mødrehygienekontorets berettigelse, vil jeg gjerne få lov til å lese op nogen av de brever som er kommet til kontoret den tid det har virket. Det første år hadde vi ca. 100 henvendelser, det annet 400, det tredje 500 og i det nuværende blir det ikke mindre. Brevene vil bedre enn jeg kunde gjøre det, åpenbare de forhold som er til stede.¹⁸⁵

Forhandleren ble frikjent også i lagmannsretten, og *Moralvernforeningen* mistet etter dette sin årlige statsstøtte. Likevel fortsatte den arbeidet med å kreve forbud mot fritt salg og avertering av prevensjonsmidler.¹⁸⁶ Kattis datter og svigersønn engasjerte seg

¹⁸⁴ Stenhamar 1928: 155

¹⁸⁵ Stenhamar 1928: 159

¹⁸⁶ Blom 1980: 194

også i arbeidet med å endre § 377, og det vil jeg komme tilbake til i kapittelet om Tove Mohr.

Morsprogrammet

Katti Anker Møllers målbevisste arbeidet for mor og barn ble summert opp i et politisk valgprogram høsten 1924, formet av Katti Anker Møller selv. Programmet ble kalt ”Morsprogram” og det ble offentliggjort i *Norges Kvinder* i april 1924:

1. Lønn etter forsørgelsesbyrde
2. Boligbygging med spesielt sikte på mor og barn.
3. Hjelp til oppgradering av hjemmene (elektrisitet til husbehov, faglige konsulenter i innredning, husførsel og barnepleie)
4. Utvidet undervisning i husstell og mødrefag.
5. Fremme av folkehelsen.
6. Mødrebekyttelse (fødehem, mødrehem, barnehjem, tannklinikker, lekeplasser, skoleleger)
7. Billige husholdningsartikler/folkekjøkkener.¹⁸⁷

Samtidig stiftet hennes søster Ella Anker *Kvindernes Enhetsfront* som var en komité satt sammen av kvinner fra alle politiske partier:

Kvindernes enhetsfront er en organisasjon av kvinner, som vil arbeide paa at fremme kvindernes felles interesser indenfor de forskjellige politiske partier. Kvinder av alle partier undtagen kommunisterne har utarbeidet et samlende program. Kvinder, støt fælles sak ved at arbeide hver inden sin kreds og sit parti for at gennemføre programmet.¹⁸⁸

Komiteens oppgave var å fremme kvinneinteresser, hver på sitt partis valgprogram, men deres felles mål var nedfelt i Morsprogrammet.¹⁸⁹ Enhetsfrontens oppgave var å få gjennomført sitt program i samarbeid med de politiske partiene, og å ”få de politiske tillidskvinder som i det væsentligste er enig i vort program, ind i partistyrer og opstillet på sikre pladser for kommune, storting og regjering.”¹⁹⁰ Fremtredende kvinner arbeidet i 1925 med en sak som vi i dag fremdeles arbeider med: å få flere kvinner inn i ledende verv og stillinger. Katti og Ella reiste rundt i landet og holdt foredrag; Katti om mødrehjelp og Ella om familielønn. I følge Tove Mohr

¹⁸⁷ NBO: Ms. fol. 2196: 18, *Vedrørende Katti Anker Møller*. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr. 24, 1949.

¹⁸⁸ NBO: Ms.4° 2416: XIII, avisutklipp, *Tidens Tegn* nr. 46, 11.6.1924.

¹⁸⁹ NBO: Ms. fol. 2196: 18, *Vedrørende Katti Anker Møller*. Kopi av Ella Ankers artikkelserie ”Katti Anker Møller og hennes mor Mix Anker”, *Norges Kvinder* nr. 24, 1949.

¹⁹⁰ Mohr 1968/76: 218

samarbeidet de to kvinnene godt i dette arbeidet. I et brev til sin datter Mix skrev Katti om denne foredragsturneen:

På toget fra Flekkefjord til Stavanger, 22/2 1925

Kjære Mix.

Ennu er jeg i god behold. Vi reiser pr. bil, jernbane, båd, vi har foredrag hver aften – fuldt hus, masser må gå. Vi blir modtaget på det venligste av alle, ordførerne takker os. Alle forstår at det er for at oplyse kvindene vi gjør dette. Ella er så flink at det er en storartet fornøielse. Hun taler for alle mine saker på den mest overbevisende måte og alle sluker henne. Jeg er glad jeg har fåt være med, men også glad jeg skal få slute, det er for anstrengende.¹⁹¹

Katti Anker Møller var overbevist om at alle normale kvinner gjerne vil ha barn så lenge samfunnet gir dem levelige kår. Halldis Stenhamar skrev i sin bok om Katti Anker Møller:

De som har stått henne nær, kan best fortelle om hvor syk og fortvilet hun var hver gang hun skulle holde foredrag. Intet under at vi husker henne fra talerstolen blek og skjønn som en marmorstatue med de tunge øienlåk senket, mens hun følger det skrevne manuskript. Når hun ser utover salen, er det noget innadvendt over blikket og samtidig noget fjernt og vidtskuende. Stemmen er lav og distingvert. ”Høyere!” blir det ropt, og hun ser opp og hever stemmen så den bærer lengst mulig utover de alvorlige ord, som snart skal forvrenses, rives ut av sin sammenheng og slynges som angrep mot henne. Slik husker jeg henne for ti år tilbake da hun på et møte i Oslo talte om kvinnenes fødselspolitikk.¹⁹²

Katti Anker Møllers syn på moderskapet var usentimentalt, praktisk og nøkternt. Hun hadde mot til å snakke om saker det på den tiden ikke var så lett å legge fram, på tross av at hun av natur var sky, tilbakeholden og ikke følte seg vel med å opptre i forsamlinger.

¹⁹¹ Mohr 1968/76: 219

¹⁹² Stenhamar 1928: 1-2

Konklusjon

Den politiske interessen som fantes i Katti Anker Møllers hjem, bidro til å vekke hennes interesse for politikk og humanitært arbeid. Katti hadde en sosial bakgrunn som gjorde det mulig for henne å arbeide offentlig med spørsmål som i stor grad var tabubelagt, og takket være sin denne bakgrunnen kunne hun skaffe seg de kontaktene hun trengte i sitt arbeide. Hennes nære samarbeid med svogeren Johan Castberg, sikret politisk gjennomslag.¹⁹³

Katti Anker Møllers samarbeid med arbeiderkvinnene startet allerede i forbindelse med kampen for å få vedtatt de Castbergske barnelovene.¹⁹⁴ Med sin holdning til de ugifte mødrene vant Katti Anker Møller tidlig tillit hos arbeiderkvinnene, mens flere av organisasjonene som var tilknyttet Norske Kvinners Nasjonalråd var i mot barnelovene. I følge Blom stod de borgerlige kvinnene stort sett splittet i saken om ugifte barns rettigheter, og de var skeptiske til Møllers radikale ideer.¹⁹⁵ Katti Anker Møller sa selv: ”Da jeg ikke fikk gehør hos de gamle kvindesagskvinder, henvendte jeg mig til arbeiderkvindene.”¹⁹⁶ Godseierfruen fra et borgerlig akademisk miljø, i et hjem der landets ledende politikere og samtidens mest kjente forfattere tilhørte hennes foreldres nærmeste vennekrets, samarbeidet altså med kvinner på den mest ytterliggående politiske venstrefløy. Katti Anker Møller var ikke opptatt av hvem hun samarbeidet med; det viktigste var at samarbeidet fremmet saken hun kjempet for.

Katti Anker Møller arbeidet slik det var mulig for kvinner å arbeide politisk på denne tiden; hun benyttet seg av slektskap og personlig vennskap i politiske og andre offentlige kretser. Hun holdt foredrag i ulike kvinneforeninger, ofte i Thorsnes, Fredrikstad og Kristiania, men hun reiste også rundt i hele landet og besøkte kvinneforeninger og deltok på folkemøter der. Katti Anker Møllers kontakter i utlandet inspirerte henne til det arbeidet hun drev her i Norge. Ofte ble hun invitert til å holde foredrag i ulike sammenhenger, og hun organiserte gjerne selv allmøter. Å debattere i de store avisene var også en måte å få fram et politisk budskap på.

¹⁹³ Melby 2005: 292

¹⁹⁴ Blom 1980: 198

¹⁹⁵ Blom 1980: 198

¹⁹⁶ *Aftenposten Aften*, lørdag 21.12.1968: ”En løvinne i livets strid” av Sissel Lange-Nielsen, skrevet i anledning hundreårsdagen for Katti Anker Møllers fødsel.

Publisering av foredrag var også en politisk arbeidsform; Møllers foredrag fra 1915 og 1918 ble begge utgitt som brosjyrer flere ganger. Korrespondanse pr. brev var en av de viktigste kommunikasjonsmetodene på begynnelsen av 1900-tallet, og telegrammer var ofte benyttet når man trengte å gi hurtige beskjeder.¹⁹⁷ Brevene i Kattis arkiv viser spennvidde i hennes kontaktnettverk; fra privat kontakt med nære familiemedlemmer, til formell kontakt med internasjonale organisasjoner som arbeidet innenfor hennes interessefelt.

7. juni 1913 kom grunnlovsendringen som gav kvinner allmenn stemmerett, og kvinner hadde dermed fått politiske rettigheter på linje med menn.¹⁹⁸ Jeg har ikke kunnet se at Katti Anker Møller tok i bruk de nye formelle rettighetene sine i særlig grad. Hun fortsatte å arbeide gjennom sitt nettverk av personlige relasjoner. Uten å vite det sikkert, antar jeg at Møller gikk til stemmeurnen ved kommune- og Stortingsvalg, men hun meldte seg ikke inn i et politisk parti. Dette tror jeg henger sterkt sammen med det at Katti Anker Møller samarbeidet med hvem som helst, så lenge det fremmet saken hun kjempet for.¹⁹⁹ Kanskje så hun at det å ikke være formelt tilknyttet et politisk parti gav henne større frihet til å velge sine samarbeidspartnere. Kan hende var Katti Anker Møller så radikal for sin samtid at hun rett og slett ikke var ønsket hos de politiske partiene, fordi hennes kontroversielle saker blant annet kunne føre til tap av velgere.

¹⁹⁷ Jeg fant telegrammer for eksempel fra Castberg til Møller i arkivet på NBO. Disse inneholdt som oftest små, korte beskjeder med for eksempel en møtedato.

¹⁹⁸ Melby 2005: 270

¹⁹⁹ E-post fra Elisabeth Lønnå 14.10.2007.

Kapittel 3: Tove Kathrine Mohr (1891-1981)

*Tove Mohr i embetslosjen i Stortinget, 1978
Foto: Arbeiderbladet*

”En forsommerkveld 31. mai 1978 satt en hvithåret gammel dame i embetsmannslosjen i Stortinget. Med stor ro lyttet hun til debatten som foregikk. Ordene hadde hun hørt før. Det var ingenting nytt. For hver taler som var ferdig og gikk ned fra talerstolen, nærmet øyeblikket seg da det tørre smellet fra presidentens klubbe skulle sette punktum for dette avsnittet av kvinnens møysommelige frigjøringskamp: selvbestemt abort. Hun lot innleggene passere, for hun visste at de andre var i mindretall denne gangen. Tove Mohr, 87 år gammel. Endelig ble loven om selvbestemt abort vedtatt. Veien til målet hadde vært lang”.²⁰⁰

Den dagen kvinners rett til selvbestemt abort ble lovfestet, satt Tove Mohrs datter, Tove Pihl ved hennes side i embetsmannslosjen i Stortinget. Tove Mohr arbeidet med å få endret abortloven i hele sitt voksne liv, og avsnittet ovenfor tyder på at hun aldri sluttet å engasjere seg i denne saken. Som i arbeidet til hennes mor, var det også en helhetlig plan og sammenheng i Tove Mohrs politikk. Mødrenes kår var et enormt arbeidsfelt med utfordringer som det tok generasjoner å løse, og Tove Mohr engasjerte seg på mange områder. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hvordan hun gikk fram i sitt politiske arbeid. Tove Mohr hadde sterke meninger om hvordan samfunnet kunne legge forholdene bedre til rette for mødrene, og hun hadde synspunkter på alt fra ernæring for gravide til fornuftige økonomiske støtteordninger. Den saken hun arbeidet aller mest med, var å få endret § 245 i abortloven slik at kvinner som tok abort skulle slippe fengselsstraff.

²⁰⁰ Aanesen 1981: forordet

Selv om Mohr var politisk engasjert i størsteparten av sitt liv, var hun mest synlig i den politiske offentligheten fra slutten av 1920-tallet og fram til andre verdenskrig. Tove Mohr tok over rollen som frontfigur etter sin mor i det som kan sies å være deres felles prosjekt; å bedre velferden for mødre og deres barn.

Kvinneres adgang til offentlige maktarenaer

Det utviklet seg etter hvert en motvilje mot kvinneorganisering hos arbeiderkvinnene, som mente at kvinnekampen skulle underordnes klassekampen, og at kvinner og menn skulle stå sammen.²⁰¹ Men det var fortsatt gjennom sosialt arbeid i kvinneorganisasjoner at kvinnene kunne styrke sin posisjon i offentligheten, og bygge politisk selvstendighet.²⁰² *Sanitetsforeningen* ble en av de virkelige store kvinneorganisasjonene i mellomkrigstiden. I 1920 hadde sanitetskvinnene reist 14 tuberkulosehjem. Det var organisasjonene og ikke det offentlige som bygget institusjonene.²⁰³ *Norges Husmorforbund* (tidligere *Hjemmenes Vel*) som Marie Michelet ledet, er et annet eksempel på en politisk viktig kvinneorganisasjon. *Norges Husmorforbund* fungerte på høyresiden i norsk politikk, og i følge Melby var dette opprinnelig en interesseorganisasjon for velstående husmødre.²⁰⁴ Kvinner organiserte seg fortsatt i kvinneorganisasjoner fremfor i politiske partier, og det var fortsatt velferdspolitikken som engasjerte dem mest. Politikk som dreide seg om befolkning og familie hadde særlig betydning for kvinner. I følge Melby kan dette forstås som *kjønnspolitikk*.²⁰⁵ Gjennom frivillige organisasjoner gjorde kvinner en innsats i det nasjonale helsearbeidet, samtidig som de stod selvstendige i forhold til det offentlige. Organisasjonene supplerte den offentlige innsatsen, tok initiativer og drev frem nye tiltak.²⁰⁶ *Kvindernes Enhetsfront* som ble dannet av Ella Anker i 1924, samlet medlemmer fra flere politiske partier, og organisasjonen hadde et omfattende og detaljert sosialpolitisk program, som Katti Anker Møller stod i spissen for.

²⁰¹ Melby 2005: 277

²⁰² Melby 2005: 281

²⁰³ Melby 2005: 288

²⁰⁴ Melby 2005: 281

²⁰⁵ Melby 2005: 289

²⁰⁶ Melby 2005: 288

Forebyggende helsearbeid, lovfestet morspensjon, mødre- og fødehjem og svangerskapspermisjon var viktige oppgaver i denne tiden.²⁰⁷

Det ble ingen strøm av kvinner til de politiske partiene selv om de nå formelt hadde rettigheter på linje med menn. Tove Mohr var en av dem som valgte å være medlem av et politisk parti. Selv om hun kom fra en borgerlig familie var det Arbeiderpartiet hun tilhørte, og gjennom sitt yrke hadde hun tett kontakt med arbeiderkvinnene.

Bakgrunn

Tove Mohr vokste opp på Thorsø herregård ved Fredrikstad sammen med sine to yngre søsken, Edvard og Mix.²⁰⁸ Hun forteller selv at:

”Om vår tidlige barndom står det bare for meg at vi var lykkelige. Barna levde med i gårdens liv i fjøset, i stallen og på jordet. Hvor var mor i alt dette? Det falt oss aldri inn annet enn at hun tilhørte vår verden. Vi visste alltid hvor hun oppholdt seg. Verden var god og trygg.”²⁰⁹

I hele hennes skoleperiode var begge foreldrene mye til stede. Skolepensumet ble alltid fulgt opp og supplert med morsom lesning. Kai Møller leste høyt for sine barn; Starbäck, Robinson Crusoe, Kielland, Bjørnson og Grundtvig. Tove Mohr beskrev sin far som en naturlig pedagog, og de tre søsknene likte skolen.²¹⁰ På Thorsø herregård ble det spist frokost presis klokken åtte hver morgen. Etterpå ble barna satt til å stelle bær, frukt eller grønnsaker. Søskenene satt ofte på terrassen med erter som skulle skolmes, eller rips og solbær som skulle renses.

Posten kom rundt klokken 12 på formiddagen, og da var kontoret samlingsstedet på gården. Avisene ble grundig studert og hver dag ved middagsbordet gav Kai Møller en orientering om siste nytt. Han snakket alltid litt om det engelske parlamentslivet. ”For oss som vokste opp var engelske politikere fra Gladstone til Chamberlain formerlig medlemmer av familien.”²¹¹ Tove Mohr husket også at det ofte kom telefon

²⁰⁷ Melby 2005: 289

²⁰⁸ Denne familiegården ligger i det som den gang het Torsnes kommune i Østfold, og som i dag heter Fredriksstad.

²⁰⁹ Mohr 1968/76: 47

²¹⁰ Mohr 1968/76: 48

²¹¹ Mohr 1968/76: 49

til faren fra statsministerens kontor. Kai kunne sitte og arbeide med sine papirer midt blant familien, mens Katti satt alene i dagligstuen når hun arbeidet. Barna løp aldri inn dit når hun satt ved sitt skrivebord med portrettet av Camilla Collett. ”Vi så ofte på hennes uttrykk at tankene var langt borte,” skrev Tove Mohr. Men de spurte aldri om hva hun holdt på med, og hun fortalte sjelden.²¹² I ungdomsalderen foregikk Tove Mohrs kontakt med hjemmet mye pr. brev. Thorsø herregård lå langt fra nærmeste by, og barna måtte flytte hjemmefra for utdannelsens skyld. Ut fra det Tove Mohr skriver i ”Katti Anker Møller – en banebryter”, fulgte hennes mor intenst med i sine barns utdanningsforløp. Da Tove skulle opp til medisinsk embetseksamen ved universitetet i Oslo, skrev Katti et brev til sin andre datter, Mix:

Kjære Mix.

Nu er Tove oppe. Universitetets haller har slukt henne. Jeg skal sitte og vente på hotellet til kl.1. Nu er den bare halv tolv. [...] Jeg skjelver og bever. Hun var overnaturlig kjekk og ligesom normal, men er elendig innvendig. Leste til 1 i natt, men er nokså rolig da hun syntes hun har lest hva hun ville. Hun leste til sidste øieblikk. Hun er blitt indhulet med store øine, men det klær henne desverre. [...] Å Gud give at det gikk godt! [...] Hvor jeg skulle ønske at hun fik den trøst at hun fik 9 (laud). Tove 9, Tove 9, Tove 9! Mor.²¹³

Det er liten tvil om at Tove Mohr hadde god støtte fra sin mor angående valget om å ta høyere utdanning. Tove Mohr hadde sine ungdomsvenner på Thorsø, og disse hadde et godt forhold til hennes far og mor. Familien hadde også stadig gjester på besøk, ofte i flere uker om gangen. Tove Mohr skrev at hun godt husket Bjørnsons besøk fra hun var barn, og sa videre at: ”Først nå forstår jeg at all selskapeligheten må ha gitt mor mye arbeid”, og deretter siterte hun sin mor: ”Dagen var for urolig til at jeg kunne arbeide. Nei, fra 4-7 om morgenen hadde jeg en rolig tid for meg selv.”²¹⁴ I markeringen av sin 90-årsdag holdt Tove Mohr en tale hvor hun reflekterte over sitt liv:

Jeg har hatt et godt liv. Jeg fikk et usedvanlig givende yrke. Hva kan man ønske seg mer enn et yrke hvor man faktisk kan hjelpe andre, blant annet ved å ta imot menneskebarn? Det er få studier som er så strevsomme som medisinen, men også få som gir så mye tilbake og fyller ens liv med ustanselige rikdommer.²¹⁵

²¹² Mohr 1968/76: 50

²¹³ Mohr 1968/76: 52 og 53

²¹⁴ Mohr 1968/76: 97

²¹⁵ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

Tove fortalte videre at ungdomstiden hadde vært hennes vanskeligste tid; hun var ansett for å være en forholdsvis vakker, og fikk derfor masse komplimenter og ros for dette. Blant hennes mange tilbedere var Otto Lous Mohr (1886-1967). Han tok henne kraftig i skole og sa: ”Du får en masse ros for ting som du bare er født med. Nå gjelder det å vise at du kan gjøre en innsats selv.”²¹⁶ Tove Mohr sa at dette rystet henne, og hun innså at hun hadde brukt sitt første år ved universitetet i Oslo til flørt og moro i stedet for hardt arbeid. Otto Lous Mohr hadde videre sagt til henne at: ”Du må sitte på lesesalen hver dag fra åtte hver morgen, og ikke ta noen pause før du er ferdig lege.” Dette var ikke komplimenter, men en utfordring til hennes karakter. Det ble, i følge henne selv, et vendepunkt i hennes liv og starten på hennes lange arbeidsdager.²¹⁷ Jeg vil imidlertid tro at Tove Mohr ikke levde så utsvevende liv som det hun gav uttrykk for i denne talen sin. Hun var allerede kommet inn på legestudiet da hun traff Otto Lous Mohr, så hun var nok vant til hardt arbeid fra før.

”Otto gav meg ikke bare et godt råd, men vi ble også gift,” sa Tove Mohr. ”Ser man på livet under ett, er også ekteskapet avgjørende for den sum av gleder og sorger man får.”²¹⁸ Tove og Otto Lous giftet seg i 1914, og sammen fikk de tre barn; Venke, Kai og Tove Agnethe. Otto Lous Mohr var genetiker var den ledende forskeren i Norge innenfor grunnleggende genetikkk frem til 1940.²¹⁹ I likhet med sin kone arbeidet Lous Mohr for avholdssaken, for undervisning i forplantningslære i skolen, for enklere tilgang til prevensjonsveiledning, prevensjonsmidler, retten til abort og for kvinnefrigjøring. Han skal ha uttalt at en av de største gledene i livet hadde han funnet i det moderne ekteskapet; ”[...] i et samliv hvor begge parter har sin selvstendige livsgjerning.”²²⁰

Det ser ut til at Tove Mohrs oppvekst var ganske lik den Katti Anker Møller hadde. Litteratur, politikk og omgang med kjente samfunnsdebattanter preget begge kvinnenes oppvekst. Til tross for den borgerlige overklasseoppveksten var begge kvinnene i stor grad sosialistiske i sine tanker og handlinger. Begge hadde god

²¹⁶ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

²¹⁷ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

²¹⁸ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

²¹⁹ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

²²⁰ NBO: Ms4° 3614 A: Tove Mohrs tale på 90-årsdagen, 3.mars 1981.

kontakt med arbeiderkvinnene, og begge valgte kvinner og barns levekår som både politisk og yrkesfaglig arbeidsområde.

Medisin og politikk

Tove Mohr delte sin mors politiske synspunkter på mange områder. Mohr skrev at: ”Når jeg nå ser tilbake på årene da disse politiske feider pågikk, må jeg forundre meg over hvor lite det forstyrret det alminnelige familieliv.”²²¹ Likevel greide hun å følge med i sin mors politiske arbeid, og etter hvert ble hun selv engasjert i de samme sakene. Et eksempel Mohr beskrev i sin bok, var de engelske kvinnenes kamp for stemmerett som både hun og moren var veldig opptatt av. Suffragettene hadde i mange år kjempet for sin sak med lovlige midler. I frustrasjon over å ikke bli hørt gikk de etter hvert over til voldsmidler som å kaste råtne epler på regjeringens medlemmer, kaste seg foran de kongeliges vogn og å sultestreike.²²² Tove Mohr skrev at: ”Som hennes datter var også jeg meget opptatt av de engelske kvinners kamp.”²²³ Da Tove hadde tatt forberedende prøve på universitetet i 1910, dro hun til London sammen med sin tante Ella, hvor de deltok i en stor demonstrasjon. Hun skrev hjem til sin mor om denne, og uten at Tove visste det, satte Katti brevet på trykk i *Nylænde*:

Kjære Mor!

London 19de juni 1910

Nu vil jeg fortælle mer udførlig om den store demonstration, som jeg var med på i går. Vi samledes nede ved Embankment, nær Waterloo Brigde, 10 000 kvinder! Gaterne var propfulde av folk og der kom suffragetter fra alle kanter, av alle aldre og alle verdens nationer. Tante Ella og jeg stod der med et værlig norsk silkeflag (kvindestemmeretsforeningens flag) og ”votes for woman” på brystet[...] Vi kom til Trafalger Square, Nelson er det herligste jeg har set og raker like op ind i himlen. Vinden foldet netop vort flag ut, og en sterk sol faldt på det og over Nelsonstatuen. Da kom netop Annie Kenney forbi, og med det samme hun ser os slår hun ut med hånden og roper: *Splendid. Long live the Norwegians!* Hele folkemængden: *Long live the Norwegians!* Det er det stolteste øieblik i mitt liv. Vi marcherte som soldater og med gravalvor præget i vore ansigter, og jeg tror hun må ha set at *though we were few in number, we were of the right sort.*²²⁴

Da Tove Mohr begynte å studere medisin i 1910, ble hun samtidig leder i *Studentenes avholdslag*.²²⁵ Hun mente at avholdssak hang tett sammen med kvinnesak, og at

²²¹ Mohr 1968/76: 185

²²² Mohr 1968/76: 185

²²³ Mohr 1968/76: 185

²²⁴ Mohr 1968/76: 189. Parantesen i teksten er Tove Mohrs.

²²⁵ Schrupf 2003: 336

årsakene til alkoholisme lå i patriarkatet, mannsidealene og i tradisjonene. Alkoholmisbruk rammet kvinner og barn, og hun var derfor tilhenger av opplysningsarbeid om alkohol. Selv var hun total avholdskvinne, og hun sa en gang: ”Alkohol er en farlig gift å slippe løs, og tenk hvor dumme selv intelligente mennesker blir når de drikker!”²²⁶ Tove Mohr var leder i *Oslo Edruelighetsnemnd* i flere år, og da Sosialdepartementet i 1947 opprettet en komité som skulle revidere rusdrikkloven, fikk hun plass der.²²⁷

Etter embetseksamen i 1917 dro Tove Mohr sammen med sin mann til USA. Mens Otto drev med forskning på bananfluer, arbeidet Tove på et universitetssykehus som var et rent kvinnesykehus.²²⁸ I denne perioden fikk paret sitt første barn. Etter oppholdet i USA var Tove Mohr kandidat ved kirurgisk avdeling ved Ullevål sjukehus. Deretter arbeidet hun ved Kvinneklinikken og på barneavdelingen på Rikshospitalet. Tove Mohr drev privat legepraksis i arbeiderstrøkene på Oslos østkant fra 1922.²²⁹ Hver dag var venterommet fullt av kvinner som trengte hjelp i forbindelse med svangerskap og fødsler, og hun kjente derfor godt til arbeiderkvinnenes kår. Utover i 1920-årene ble samfunnet mer og mer oppmerksom på at legene stod i en vanskelig stilling på grunn av den høye ukontrollerte og illegale abortvirksomheten. Mange kvinner ble lagt inn på sykehus, ofte lemlestet etter besøk hos såkalte ”kloke” koner. Det ble legenes oppgave å begrense eller reparere de verste skadene på disse kvinnene etter illegale aborter. Jeg vil tro at alle kvinneskjebnene Tove Mohr så i sin legehverdag var sterkt motiverende for hennes politiske innsats og lange engasjement i abortsaken. Hun uttalte selv at:

All min erfaring har gitt meg respekt for mitt eget kjønn. Jeg har sett hvor seige kvinnene er, hvor mye vondt de kan tåle. Hvor mye djevelskap de kan gjennomgå uten å miste sin menneskelige verdighet.²³⁰

Fra 1926 var Mohr lege ved et fødehjem i Oslo, og senere underviste hun i fysiologi og helselære ved Statens lærerinneskole på Stabekk. Den siste fasen av sitt

²²⁶ Dagbladet 3.mars 1981

²²⁷ Schrupf 2003: 336

²²⁸ Walløe 2003: 334

²²⁹ Schrupf 2003: 336

²³⁰ Dagbladet tirsdag 3.mars 1981

yrkesaktive liv var hun lege ved masseundersøkelsen av kvinner og livmorkreft som fant sted i Østfold i 1959-71, frem til hun gav seg i yrkeslivet året hun fylte 80 år.²³¹

Det ser ut som at Mohr i større grad enn sin mor tok på seg formelle verv, men dette var først og fremst organisatoriske verv, ikke politiske. Tove Mohr var medlem av straffelovkomiteen av 1922, hun satt i *Oslo vergeråd* og i tilsynskomiteen for *Landsfengselet for kvinner*. Når det gjaldt straffelovkomiteen av 1922 har jeg funnet lite informasjon som forteller hva denne komiteen diskuterte og hva som kom ut av dens arbeid. Katti Anker Møller tok vare på avisoppslaget som stod i Dagbladets lørdagsutgave etter at Tove Mohr var tatt med i denne komiteen:

To kvinner i straffelovskomiteen

Som man vil ha sett har departementet tatt med to kvinner i den komite, som er opnevnt for aa gjenemgå vaar straffelovgivning.[...] Fru Ingeborg Aas er en bekjent Trondheimslæge, ivrig socialt interessert og aktivt optatt av arbeiderspørsmål. [...] Det annet kvinelige medlem av komiteen er fra Tove Mohr, datter av godseier Kai Møller og Katty Anker Møller. Hun er gift med Otto Lous Mohr. Fru Mohr er også doktor. [...] Fru Mohr har alltid hatt sterke interesser for de spørsmål som gjelder kvinner og er enstemmig anbefalt av den nu opnevnte komite av Arbeiderpartiets kvinneforening i Kristiania.[...] ”Ellers har jeg fått tid til å få to barn,” sier fru Mohr når vi krysseksaminerer henne om hennes vita. ”Skal noget nevnes maa det endelig være det. Man hører jo saa ofte at damer nu tildags ikke vil beskjefte seg med slikt. Jeg mener at det er den viktigste opgave en kunne ha.” [...] ”Det blir sikkert et vanskelig, men overmåte interessant arbeid,” sier hun. ”Det vil nok ta sin tid før vi er ferdig. Jeg er meget glad for at vi blev to kvinner med, saa faar vi bare haape vi kan utrette noget.”²³²

Tove Mohr ble videre oppnevnt av *Den Norske Lægeforening* til å sitte i komiteen som utredet abortloven i 1929, og hun fikk plass i revisjonskomiteen som i 1934 ble nedsatt av Justisdepartementet. Det var i disse to abortkomiteene hun markerte seg sterkt som tilhenger av en ny abortlov. Tove Mohr satt også i Oslo skolestyre og skolestyrets hygienekomité fra 1935-40, hvor hun skal ha arbeidet for å avskaffe det som den gang ble kalt ”prylestraffen”.²³³ Fra 1948-52 var hun leder for Oslo Mødrehygienekontor, utover dette har jeg ikke sett at hun hadde noen formell tilknytning til kontoret.²³⁴

²³¹ Schrupf 2003: 336

²³² Ms.4° 2416: XIII, avisutklipp. Dagbladet 13.5.1922

²³³ Dagbladet tirsdag 3.mars 1981. Jeg har ikke klart å finne flere kilder som omhandler Mohrs arbeid med ”prylestraffen”.

²³⁴ Schrupf 2003: 336

Kampen mot § 245

Etter at Katti Anker Møller reiste abortspørsmålet og den umiddelbare debatten som fulgte hadde kjølnet, var det stille om saken i flere år. Abortspørsmålet var lite diskutert før inntil slutten av 1920-årene.²³⁵ På årsmøtet i Norsk Kirurgisk Forening i 1929, holdt overlege Kristen Andersen (1874-1950) ved sykehuset i Kristiansand et foredrag som satte abortsaken på dagsordenen igjen. Han uttalte at i tillegg til medisinske indikasjoner, burde kvinner også få innvilget abort ved sosiale og humanitære grunner.²³⁶ Slik ville han komme de illegale abortene til livs. Lege Tove Mohr var også på dette møtet og ble i etterkant intervjuet av *Arbeiderbladet* som ville høre hennes synspunkter på dr. Andersens foredrag. Tove uttalte følgende:

For tiden er det neppe noen lovparagrafer som griper så direkte inn i menneskenes liv og gjør det så vanskelig som nettopp lovbestemmelsene på dette området. Det påfallende er at man ser at så mange utmerkede, strevsomme og hederlige mødre griper til fosterfordrivelsen som utvei med den største faren for sitt liv, og med den mest bevende frykt å dø fra sine barn og det ansvar de har for dem. Det går ikke an at mødre skal fortsette med å sette sine liv på spill slik som de nu gjør.²³⁷

Tove Mohr delte dr. Andersens synspunkter, og hans foredrag ble tatt godt i mot av mange leger. Dr. Ingeborg Aas, som senere satt i samme abortkomité som Mohr, mente at en av grunnene til dette var at disse synspunktene kom fra en svært religiøs mann, som i tillegg også var kjent for sin faglige dyktighet.²³⁸ I etterkant av dette møtet satte Sentralstyret for *Den Norske Lægeforening* ned en legekommité med personer som var kjent for å være liberale i abortsaken. Komiteen bestod av fire menn og en kvinne; overlege Kristen Andersen, generalsekretær i legeforeningen Jørgen H. Berner (1883-1964), dr. Sverre Kjelland-Mørdre (1892-1974), dr. Stian Erichsen og dr. Tove Mohr.²³⁹ Disse skulle utrede abortspørsmålet til neste legelandsmøte som skulle holdes året etter. Det ble foreslått å opprette en kommisjon bestående av tre leger, som skulle utstede abortlisens i hvert fylke. Hit skulle alle fylkets leger sende søknad om abortlisens i de tilfellene de mente abort var påkrevd:

Kommisjonen skal tillate utførelse av kunstig abort på social indikasjon, når det skjønnes, at det ut fra den foreliggende økonomiske situasjon sammenholdt med foreldrenes og da morens sundhetstilstand ikke er hensiktsmessig, at barnetallet på et gitt tidspunkt økes i et

²³⁵ Blom 1980: 229

²³⁶ NBO: Ms. fol. 3600: 5: Kopi av artikkel i *Arbeiderbladet*, udatert, kun årstall: 1929

²³⁷ NBO: Ms. fol. 3600: 5: Kopi av artikkel i *Arbeiderbladet*, udatert, kun årstall: 1929

²³⁸ Aas 1935: 40

²³⁹ Aas 1935: 43

hjem. På humanitær indikasjon, når det skjønnes, at fødselen av et barn vil volde ulykke for kvinnen selv, for hennes barn eller hennes nærmeste slekt.²⁴⁰

Tillatelse av abort på sosiale indikasjoner skulle kun tillates i ekteskap hvor det var minst tre levende barn eller hvor kvinnen hadde født fem ganger.²⁴¹ Alle komiteens medlemmer unntatt dr. Stian Erichsen var samlet om forslaget. Erichsen var den mest konservative i komiteen og ville sløyfe punktet om humanitære indikasjoner.²⁴² Komitéforslaget ble offentliggjort i to måneder før legelandsmøtet, og utløste en offentlig debatt som dreide seg om legens rett til å innvilge abort av sosiale årsaker.²⁴³ Overlege Severin Pedersen ved Kvinneklubben i Bergen var overbevist om at de påståtte følgene av illegale aborter var høyst overdrevet, og at det var slett ikke så mange kvinner som døde av illegal abort. I følge Pedersen ville adgang til abort av sosiale årsaker føre til at legene ble satt under et veldig press, og resultere i et ”renn av kvinnfolk som ikke ville ha barn”.²⁴⁴

Legeforeningens abortkomité la fram sitt forslag på *Den Norske Lægeforenings* landsmøte i juli 1930. Den delen av legelandsmøtet som tok for seg abortsaken ble holdt for lukkede dører, og Tove Mohr holdt en innledning og kom med et personlig forslag. Hun ville fjerne straffen for kvinnen, men beholde den for medhjelperen om vedkommende ikke var sakkyndig. Hun ville dessuten gå utenom ordningen med abortnemnder og gjøre det hele til en vanlig sykehusoperasjon. Slik ville hun bekjempe kvakksalverondet og sikre abortsøkende kvinner muligheten til å oppsøke lege og komme på sykehus som vanlige pasienter. Tove Mohr ville gi legen retten til å utføre abort av medisinske, humanitære og sosiale årsaker slik komiteen hadde foreslått, men hun mente at kvinnen selv skulle ta avgjørelsen, og hun begrunnet forslaget sitt slik:

Kvinnen bør ha bestemmelsen over sin egen kropp, en rett som er det aller første for enhver som ikke lever i slavekår. [...] Kvinnen bør være suveren i denne avgjørelsen fordi det spirende liv i hennes indre i virkeligheten kun har en beskyttelse, den nemlig, at vi kvinner gjerne vil ha barn og elsker barn. Men fordi hun alene bærer risikoen og påkjenningen ved et svangerskap og fødsel, må hun ha rett til å bestemme når og hvor mange barn hun vil føde.²⁴⁵

²⁴⁰ Aas 1935: 42

²⁴¹ *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 1930: 632-634, her hentet fra Aanesen 1981: 128

²⁴² Aas 1935: 42

²⁴³ Dette ble ikke lovfestet før i 1975. Aanesen, 1981: 130

²⁴⁴ Aanesen 1981: 131

²⁴⁵ *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 1930: 632-634 her hentet fra Aanesen 1981: 127

Til sist i innlegget sitt kom hun med eksempler på forskjellige kvinneskjebner hentet fra sin legepraksis:

Fru g. 46 år. Gift med en arbeider. 20 svangerskap. 17 levende barn. 1 værelse og kjøkken. Fra 3. barnet poster som skure- og aviskone. 21. gang gravid.²⁴⁶

De mest overbeviste abortmotstanderne ville ikke tro på Tove Mohrs beskrivelser av de abortsøkende kvinnenenes situasjon. Katti Anker Møller gjorde det samme når hun reiste rundt og foreleste; hun leste høyt fra de mange brev hun mottok. Slik ble de mange kvinneskjebnene brukt som et politisk arbeidsverktøy i Møller og Mohrs forsøk på å vise abort- og prevensjonsmotstanderne at en lovendring var tvingende nødvendig. Overlege Harald Natvig, ved Oslo Kommunale Kvinneklinikk, spesialist i kvinnesykdommer og fødselshjelp, benektet også at nøden Tove Mohr pekte på eksisterte:

”Når vi har den minste barnedødeligheten i verden, tyder det ikke på særlig nød. Har De sett et barnetog og en 17.mai? Har de noget sted sett en bedre rase, en bedre befolkning?”²⁴⁷

Tove Mohrs forslag ble stemt ned med overveldende flertall; bare 24 av 170 leger støttet henne. Det ble ikke gjort noen avstemning over forslaget, men det ble vedtatt en resolusjon hvor legene henstilte til myndighetene om å gjøre en endring av abortloven.²⁴⁸

... at straffelovens bestemmelser om fremkallelse av kunstig abort ikke dekker nutidens rettsoppfatning på dette området. Lagemøtet henstiller derfor til statsmyndighetene å ta de nødvendige skritt for å få loven forandret.²⁴⁹

Overlege Kristen Andersen som hadde satt i gang abortdebatten året før, var skuffet fordi han hadde hatt stor tillit til legestandens evne til å sette seg inn i de abortsøkende kvinnenenes kår. Tove Mohr hadde et mer realistisk syn på legenes evne og vilje til å forstå., og uttalte at:

Hovedsaken er at lægene har forlatt den passive holdning, og uttrykker at det må gjøres noe. Man kan ikke vente at en stand som lægene, som er utpreget konservativ og forsiktig i sin innstilling, vil si noe mere. I virkeligheten betyr det meget at den har sagt såpass.²⁵⁰

²⁴⁶ *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 1930: 632-634, her hentet fra Aanesen 1981: 134

²⁴⁷ Aanesen 1981: 136

²⁴⁸ Aas 1935: 43

²⁴⁹ Aanesen 1981: 136

Legene hadde erkjent at det eksisterte et problem. Abortdebatten sommeren 1930 satte spørsmålet om kvinners rett til selvbestemt abort på dagsorden.

I 1934 opprettet Justisdepartementet en komité som fikk i oppdrag å revidere § 245. Komiteen var satt sammen av riksadvokat Haakon Sund, sorenskriver Erik Solem, dr. Ingeborg Aas, dr. Kritsjar Skajaa og dr. Tove Mohr.²⁵¹ Dette var en gruppe som var villig til å gå langt i retning av en friere lov. Tove Mohrs tante, Ella Anker, tilhørte den konservative linjen i abortsaken. Ella Anker var politisk aktiv både på Katti Anker Møllers tid og Tove Mohr sin til. Mens Katti og Ella samarbeidet i *Kvindernes Enhetsfront* på 1920-tallet, men det later det ikke til at Tove og Ella samarbeidet i særlig grad utover dette. I abortspørsmålet hadde de to vidt forskjellige syn, så i denne saken var det nok lite rom for samarbeid. Ella Anker hadde et leserinnlegg i *Arbeiderkvinnen* i 1930, under overskriften ”Fosterdrap”. For å vise hvor ulike syn Tove og Ella hadde på abortspørsmålet viser jeg litt av dette innlegget:

Hvorfor har vi en straffelov? For å beskytte menneskeliv. Det er lovens største oppgave i alle lande. Du skal ikke slå i hjel. [...] Når den norske lov forbyr fosterdrap er det fordi folket betrakter et foster som et menneskeliv, og ingen skal ha lov til å drepe et menneskeliv. [...] Hvorfor er det at mødrene i stigende antall går til fosterdrap? Det skyldes den økonomiske nød. Kapitalistklassen vil ikke betale for arbeiderklassens barn. Den sier til arbeideren: Du skal ikke ha flere barn enn du har råd til og vi bestemmer din lønn. [...] Nu må samfundet betale for alle de syke barn og utslitte, forkomne hustruer og arbeidsløse nedbrutte menn. Derfor ønsker ikke kapitalistklassen at arbeiderne skal ha mange barn, og den sier til familiene: Du får ikke mer lønn enn den ugifte. Så skal vi sulte ned barnetallet.[...] Skal det bli et privilegium for de rike å ha barn? Arbeidermødrene skal kreve plass for sig selv og barnet i solen. De skal ha slike økonomiske vilkår i hjemmene sine at de kan ha sundhet og styrke både for sig selv og sine barn som overklassens kvinner har det. Det er bare kommunistene i Russland som har innført abortsystemet.²⁵²

Innvendingene som kom mot en endring av abortloven var dels av samfunnspolitisk natur og dels av religiøs og moralsk natur, og det kan vi også se i argumentene til Ella Anker. Hun viser til klassesamfunnet, og beskylder overklassen for å være årsaken til de høye aborttallene i arbeiderklassen. Vi ser også moralske og religiøse aspekter i argumentene hvor Anker viser til Bibelens ti bud.

Kvinnesakstidsskriftet *Norges Kvinder* tilhørte også den konservative siden i abortspørsmålet og krevde endring i abortkomiteens sammensetning fordi de mente at de sittende medlemmene var for radikale. *Norges Bondelag* og *Norges kirkelige*

²⁵⁰ Aanesen 1981: 136

²⁵¹ Aas 1935: 46

²⁵² *Arbeiderkvinnen* 1930, nr. 8

landslag fulgte også opp med protester, og regjeringen gav etter og oppnevnte tre mannlige komitémedlemmer.²⁵³ Flertallsinnstillingen fra abortkomiteen ble i 1935 lagt fram i Justis- og Politidepartementet og lød slik:

Fruktommelige kvinne som retstridig avbryter sitt svangerskap eller medvirker til at svangerskapet avbrytes, straffes med fengsel i inntil ett år. Straff for moren kan bortfalle, når handlingen er utført av læge eller når særdeles formildende omstendigheter foreligger.²⁵⁴

Tove Mohr og Erik Solem tok dissens og foreslo at straffen for kvinnen skulle bortfalle, og også i dette innlegget kom Tove med eksempler fra ulike kvinneskjebner som hun hadde møtt i sitt legevirke. Situasjonene hun beskrev denne gangen handlet om kvinner som hadde fått avslag på sin abortsøknad. Uten lovlig hjelp så mange av disse kvinnene seg da nødt til å ta abort på illegalt vis.²⁵⁵ Resultatene ble ofte at det ble legenes jobb å forsøke å reparere skadene hos disse kvinnene:

Vi har en kvaksalverskare som lager geshaft av kvinnens nødtilstand. Det er en pengeutpresning av de hesligste. For en pris som varierer mellom 30 og 200 kroner og som de utpinte kvinnene skaffer til veie ved å ta alle kontanter fra sin skurepost eller lån fra naboer, lages det på ukyndig vis en avbrytelse av svangerskapet. Utblødde og ved høi temperatur sendes de inn i sykehusene. Daglig ruller lægevaktbilen med disse skremte og mishandlede vesener. Og lægevitenskapen får til opgave å utbedre skaden.

Kvinnene foretar i stigende utstrekning inngrepet på sig selv. Eksempel: Fru H., Oslo, har seks barn, har fremkalt abort på sig selv 18 ganger. ”Nogen ganger går det godt og nogen ganger blir jeg syk,” sier hun. ”Jeg bare går opp på Kvinneklinikken. Der kjenner de mig så godt så. Professoren han bare ser på mig med hodet litt på skjeve, akkurat som han mente: Men er De der igjen, Fru H. Men han sier ingenting. Bare skakker på huet.” Når legal hjelp nektes, vil den skikk å hjelpe sig selv med kateter som det heter, raskt bre sig, til stor skade for kvinnene selv. [...] Mine eksempler er ganske almindelige. Det er ikke unntagelsestilfelle.²⁵⁶

Abortkomiteens la fram sin innstilling, men den ble aldri behandlet. Den viktigste grunnen til dette var den bastante og godt organiserte abortmotstanden, som særlig kom fra kirkelig hold. Først i 1951 ble arbeidet med å lage en ny lov tatt opp igjen etter press fra arbeiderkvinnebevegelsen, som ønsket en ny lov, bygget på Tove

²⁵³ Aanesen 1981: 136

²⁵⁴ Justisdepartementet 1935: *Innstilling nr. 1 fra den av Justisdepartementet den 5.juli 1934 nedsatte komité til revisjon av straffeloven ang. forandring i straffeloven § 245 og angående utferdigelse av lov om avbrytelse av svangerskap*, femte del, lovforslag I.

²⁵⁵ Justisdepartementet 1935: *Innstilling nr. 1 fra den av Justisdepartementet den 5.juli 1934 nedsatte komité til revisjon av straffeloven ang. forandring i straffeloven § 245 og angående utferdigelse av lov om avbrytelse av svangerskap*: Tove Mohrs særvotum s. 106.

²⁵⁶ Justisdepartementet 1935: *Innstilling nr. 1 fra den av Justisdepartementet den 5.juli 1934 nedsatte komité til revisjon av straffeloven ang. forandring i straffeloven § 245 og angående utferdigelse av lov om avbrytelse av svangerskap*: Tove Mohrs særvotum s. 106.

Mohrs standpunkt fra 1935.²⁵⁷ På bakgrunn av oppstyret rundt Mohrs plass i komiteen i 1934, frarådet lovavdelingen i Justisdepartementet mot å benytte Tove Mohr når den nye komiteen skulle nedsettes.²⁵⁸ På 1950-tallet var Tove Mohrs standpunkt trolig for radikalt, selv om hun hadde stor støtte fra arbeiderkvinnene, og hun ble ikke tatt med i komiteen.

I Tove Mohrs arkiv har jeg funnet et foredrag hvor det ikke står årstall, men ut fra innholdet teksten antar jeg at det har vært skrevet i 1935/36, og det ble holdt på et kvinnemøte i Folkets Hus, mest sannsynlig i Oslo. Overskriften var ”Abortus provocatus – en kriseforanstaltning.” Innledningsvis tok Mohr for seg historien bak abortsaken, og viste til sin mors arbeid med saken. I følge Tove Mohr hadde samfunnet endret seg siden Katti Anker Møller først tok opp abortspørsmålet, slik at saken nå på nytt var aktuell:

I denne periode skjedde det en utvikling av de nær beslektede problemer.[...] En ungdom vokste opp med et nøkternt syn på livets konkrete andragelser, en ungdom midt i en hård kamp for tilværelsen, som anså rasjonaliseringen av menneskets forplantning som en selvfølge hvis de skulle greie å innrette seg i denne verden.²⁵⁹

Her ser det ut som Tove Mohr mente at dagens unge selv ønsket å få bestemme når det passet å sette barn til verden. Det var et samfunnspolitisk synspunkt som nok var langt forut sin tid. Videre rettet Tove Mohr kritikk mot staten og kommunene for ikke å ha klart å bygge opp de nødvendige støtteordningene for mødrene:

Så lenge vi ikke har mødrelønn og barnetrygd, en annen klem på alkoholmisbruken og en fullkommen prevensjon, befinner moderskapet seg i krise. Vi har ikke alene en jordbrukets og industriens krise, men også en moderskapets krise.²⁶⁰

Mohr mente at en krise krevde kriseforanstaltninger og at abort var moderskapets foranstaltning:

Den (abortus provocatus) er presserendes og må gjennomføres nettopp nu. Den er intet mål i sig selv, men en etappe på veien til kvinnens frigjørelse, et kampmiddel like meget som f.eks organisasjonsretten. Den er *nødutveien* under kampen mot det egentlige mål: en økonomisk og moralsk verdsettelse av morens innsats i som utenfor ekteskapet.²⁶¹

²⁵⁷ *Kvinnefront* 1978, nr. 3

²⁵⁸ *Kvinnefront* 1978, nr. 3

²⁵⁹ NBO: Ms 4° 2912:64, Abortus provocatus.

²⁶⁰ NBO: Ms 4° 2912:64, Abortus provocatus.

²⁶¹ NBO: Ms 4° 2912:64, Abortus provocatus.

Disse argumentene var de samme som ble brukt av Katti Anker Møller, som også la stor vekt på abort var en siste utvei for kvinner som ikke maktet flere barnefødsler, eller for kvinner som hadde blitt sveket av sine menn og som alene måtte ta samfunnets straff. Tove Mohr talte om dette:

En ugift kvinne er 2 måneder på vei med sin forlovede. Hun har stått i det mest lykkelige tillitsforhold til ham, inntil hun plutselig opdager at han samtidig har besvangret en annen og er i ferd med å gifte seg med den annen. Vi forlanger av den unge pike at hun ved siden av det personlige nederlag også skal bære samfundets dom over å få barn utenfor ekteskap. Det får være grenser for byrder vi legger på den svake.²⁶²

Selv om Tove Mohr arbeidet intenst med å få endret § 245, var det ikke bare kvinners rett til selvbestemt abort hun var opptatt av. Hun engasjerte seg i mødrenes velferd på flere områder, og som vi skal se i det følgende, jobbet hun aktivt for å videreføre flere av Katti Anker Møllers tanker på dette området.

Mødrenes kår og befolkningspolitikken

I 1934 kom boken ”Kris i befolkningsfrågan” av Gunnar og Alva Myrdal ut i Sveige. Disse forfatterne påviste en betydelig nedgang i fødselsoverskuddet i Sverige, og stilte spørsmål om Sverige gikk mot avfolkning. Denne boken ble brukt til å legge press på de svenske myndighetene; Sverige trengte høyere barnetrygd, mødreforsikring, økt lønn til barnerike familier og mer barnevennlig boligpolitikk.²⁶³ Boken skapte også debatt i Norge. Avisen *Tidens Tegn* tok i januar 1935 opp spørsmålet ”Går Norge mot avfolkning?”, og intervjuet en rekke kjente personer. Statsminister Mowinckel (1870-1943) svarte at situasjonen ikke var faretruende i Norge, og viste til at det ble arbeidet med barnetrygden. Professor og økonom, Wedervang (1891-1961), mente derimot at det var fare på ferde; det måtte minst tre barn til i hver familie for å holde befolkningstallet oppe. Tove Mohr ble også intervjuet og av hennes svar kan vi se at det var en klar politisk kontinuitet fra mor til datter:

I 1919 skrev Katti Anker Møller i sin brosjyre ”Kvindernes fødselspolitikk” at for å få staten til å høre på våre krav om en større økonomisk og moralsk verdsettelse av moderskapet, måtte kvindene gjøre som forretningsmenn: la sin vare- barnet- langsomt

²⁶² NBO: Ms 4° 2912:64, Abortus provocatus.

²⁶³ Mohr 1968/76: 216

tilflytte markedet så ville den øke i verdi. Hennes ord ble den gang ansett for krasse: men hva hun forutså er nettopp hendt i løpet av disse 15 år. Nu er det øyeblikk kommet at staten har fått øynene opp for barnet som en verdi der angår den vitalt. Myrdals bok har i alle fall hensatt Sverige i en stadig diskusjon om emnet. Endelig er hele spørsmålet mor og barn tatt opp som et sentralt politisk problem. En rasjonell tankegang, fornuft og plan må også fra statens side vises menneskeavlen. Ikke bare kornavlen og kvegavlen, men nettopp menneskeavlen. Nu er det besøkestid for mødrene.²⁶⁴

På landskvinnekonferansen i 1936 holdt Mohr et foredrag som het ”Mødrenes kår”, og også her kan vi se at hun videreførte sin mors arbeid for moderskapet. Hun la store deles av ansvaret på den seine utviklingen av mødrenes frigjørelse på de borgerlige kvinneorganisasjonene:

Det er nettopp mødrenes frigjørelse de borgerlige kvinneorganisasjoner har bekjempet. (preventiven, abortus provocatus). Vi må inn i en helt ny epoke for å hjelpe mødrene.[...] Siden barnelovene ble vedtatt er det gått 21 år, det er ikke rart at de trenger en revisjon. Siden deres gjennomførelse er det inntrådt en ny situasjon: kommunenes økonomiske nødstilstand, og øket arbeidsledighet. Bidragene svikter, ikke bare viljen men evnen til å betale.²⁶⁵

Mohr ønsket en revisjon av de *Castbergske barnelover*.²⁶⁶ Barnelovene var det seks av i tallet, og *Lov om forsorg for barn* var en av disse.²⁶⁷ Dette var statlige lover som kommunene var pålagt å forvalte, men som ikke ble fulgt opp. Dette førte til at mange kvinner levde under et eksistensminimum, og ble støttet av forsorgsvesenet selv om støtte til kvinner i tiden før, under og etter en fødsel etter loven ikke var å regne som fattighjelp. *Lov om forsorg for barn* skulle være en sosial sikring av mødre og barn som av forskjellige grunner ble stående uten bidrag fra faren. Mødrene kunne i følge denne loven kreve bidrag av oppholdskommunen i tiden om kring fødselen og inntil seks måneder etterpå.²⁶⁸ Det var flere grunner til at loven ikke fungerte slik den skulle. En av dem var at kvinnene ikke kjente til den og dermed ikke satt fram krav om å motta stønaden:

Det er en skam for oss kvinner. Det skulde vært menn som hadde fått en offentlig bevilgning og så ikke brukte den op – og enda overskrev med 25 til 100 prosent. Grunnen er 1) Manglende opplysning. 2) Manglende nidkjærhet til innhivningen. Lensmennene har

²⁶⁴ Mohr 1968/76: 217

²⁶⁵ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 58

²⁶⁶ Ibid. Denne loven het ”Lov om barn hvis foreldre ikke har inngått ekteskap med hverandre”, og ble vedtatt 10. april 1915. Den ble revidert i 1919 og i 1923. Haavet 1994: 122. Loven ble videre revidert utover på 1950-tallet.

²⁶⁷ Haavet 1994: 113

²⁶⁸ Haavet 1994: 113

meget arbeide. 3) Grunnen er også kommunenes nød. Vi må derfor gjøre radikale reformer i disse lovene.²⁶⁹

Tove Mohr la derfor fram forslag om at en forskuddsbetaling av et grunnbidrag til mødrene måtte innføres ved lov. Opplysningen om trygderettigheten måtte dessuten spres slik at kvinnene fikk vite om den. Trygdeutgiftene burde fordeles mellom stat og kommune, slik at belastningen ikke ble så stor på kommunene at de ikke hadde råd til utbetalingene i det hele tatt.²⁷⁰

Videre i foredraget ”Mødrenes kår” snakket Tove Mohr om det hun kalte *svangerskapshygiene*. Med dette begrepet mente hun alt som hadde med mødrenes kår å gjøre; kosthold, helse, hygiene, boligstandard, inntekt og formelle rettigheter. ”Mødrenes kår” inneholdt Mohrs tanker om hva som var sunt og riktig kosthold for gravide. Hun hevdet at svangerskapshygiene best ble ivaretatt ved tilstrekkelig kost som skulle være sammensatt av frukt og grønnsaker, rikelig med søvn og hvile, tannbehandling og legekontroll. I sitt arbeid som lege så Tove Mohr tydelig at dårlig kosthold ofte hang sammen med fattigdom, og hun sa at:

Misforholdet mellom de krav som retterlig stilles til svangerskapets hygiene og de goder som er opnåelig i dag, inneholder en sterk appell til vår sociale samvittighet. Læger, jordmødre, mødrehygienekontorer og sanitetsforeninger burde ha anledning til med offentlig hjelp å henvise svangre direkte til steder hvor den rette kost var tilgjengelig for dem.²⁷¹

Tove Mohr sammenlignet gravide kvinner med soldater; det var nemlig besluttet på Stortinget at maten til soldatene skulle lages på ekte meierismør. Mohr mente at gravide kvinner i større grad enn soldatene var berettiget til å få tilgang på næringsrikt meierismør.²⁷² Tove Mohr hadde dessuten ofte sett kvinner med skjørbuk, en sykdom forårsaket av vitaminmangel som var vanlig hos sjømenn på langfart. Mange kvinner kunne gå i månedsvis uten å smake frukt eller grønnsaker, dels på grunn av fattigdom og dels på grunn av uvitenhet.²⁷³

²⁶⁹ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 55

²⁷⁰ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 56

²⁷¹ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 62

²⁷² NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 62

²⁷³ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 61

En families boligstandard var også avhengig av økonomi. Tove Mohr mente at arbeiderklassen burde skjerpe sine krav til boligstandard, og ikke bygge ett rom og kjøkken som familieleilighet for barn. Et kjøkken måtte gjerne være stort, mente Mohr. Men i stedet for store stuer burde det bygges lekerom, og her hadde hun støtte fra barnepsykologen Åse Gruda Skard (1905-1985). Dessuten måtte det være krav om at hvert menneske hadde sin egen seng.²⁷⁴ Det økende alkoholforbruket i samfunnet ble også nevnt:

Forbrukernes utgifter til alkohol er steget med 9,5 mill. Kroner på de siste to år. [...] Pengene er tatt ut av hjemmenes behov, de betyr direkte mindre melk, mindre mat, klær og utdanning for arbeiderklassens barn.²⁷⁵

I likhet med Katti Anker Møller var Tove Mohr opptatt av at det trengtes mer kunnskap om barnestell, ernæring, hygiene og om kvinners lovmessige rettigheter, og oppfordret sitt parti til å ta ansvar:

Ennu står det på plakaten på mødrehygienekontoret: ”Moderskapet er kvinnens viktigste yrke. Til intet går hun mer uforbredt.” Ennu er den sann, men la vårt parti sette alt inn på at den ikke lenger forblir sann.²⁷⁶

Mohr ville blant annet at det skulle gis ut en bok som omhandlet kvinners rettigheter i samfunnet, og hun var generelt opptatt av viktigheten av utdanning. En langt større del av ungdommen fra arbeiderklassen burde ta høyere utdanning; ”Ved oppbyggingen av vår nye stat preget av *vårt* syn kreves det absolutt. Særlig vil jeg henstille til dem av mine tilhørere som har *døtre* med lesehoder å la dem studere.²⁷⁷ Tove Mohr hadde langsiktige planer for hvordan mødrenes kår skulle bli forbedret. Det trengtes en overordnet plan som skulle gjelde hele landet, og som første punkt satte Mohr ”Retten til å få så mange barn som man vil og ønsker.” Hun ønsket en systematisk organisering av mødrehygienekontorene over hele landet, og ville at disse skulle samarbeide med trygdekassen. § 245 måtte revideres og humanitære og sosiale indikasjoner måtte legaliseres. Abort var ikke ønskelig, og utbredelsen av abort ville etter Mohrs syn bli minst ved at prevensjon ble gjort tilgjengelig for alle,

²⁷⁴ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 65

²⁷⁵ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 62

²⁷⁶ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 62

²⁷⁷ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 62. Skråstilt som i originalen.

og ved å bedre mødrenes kår.²⁷⁸ Barnetrygd måtte innføres og folketannpleien utbedres. Kvantitative forbedringer var nødvendige for å bedre boligstandarden; alle burde ha innlagt vann, og det måtte være lekestuer for barn i alle store boligkomplekser. For å få gjennomført denne politikken for bedring av mødrenes kår, mente Mohr at det var nødvendig å ha et *Statens institutt for mor og barn*, slik det var både i England, USA og i Russland. Avslutningsvis i foredraget kom enda en appell til Arbeiderpartiet:

Vi møtes i vårt arbeide for mødrene i andre grener av partiets tiltak: barnetrygd, skolearbeidet, avholdsarbeidet, boligpolitikk, jordbrukets omsetningsforhold. Vi rekker hverandre hånden og danner en ring av støtte om hjemmene i det norske folk. Men i centrum av hvert hjem står en mor.²⁷⁹

I etterkant av Mohrs foredrag ble det enstemmig vedtatt at hennes foredrag skulle oversendes redaksjonskomiteen, slik at det kunne formes en uttalelse fra konferansen om de krav som måtte stilles i kampen for arbeiderkvinnenes kår. Så fulgte en debatt om hva som skulle gjøres for at *Lov om forsorg for barn* ble bedre fulgt opp. Det ble foreslått at kommunene skulle oppnevne helsenemnder som skulle følge opp dette, men dette forslaget ble dårlig mottatt. Flere kvinner i salen mente at det beste var at kvinner ivaretok kvinners interesser. Det ble uttalt at ”Når det bare er menn til å ta sig av dette, blir det vanskelig å få praktisert loven.”²⁸⁰ Det kom opp forslag om at jordmødrene nok kunne bidra med opplysningsarbeid rundt kvinners rettigheter, og det ble foreslått at partisekretæren i Arbeiderpartiet skulle reise rundt i landet og drive opplysningsarbeid. Til dette uttalte Tove Mohr at hun hadde offentliggjort sitt foredrag både i Arbeiderkvinnen og i tidsskriftet for jordmødrene. Jordmødrene kom med tilbakemeldinger om at de gjerne kunne spre opplysning om kvinners trygderettigheter, men at de opplevde at utbetalingene strandet på grunn av dårlig kommuneøkonomi. Da *Lov om forsorg for barn* kom, mente mange at arbeiderne ville få barn bare fordi det var lønnsomt:

Da disse lovene blev til, var det en voldsom kamp om dem. Den var like ille som den nu er om abortus provocatus. [...] Lovene må erstattes av en ny. De er så innviklede at de er helt ubrukelige. [...] Vi er nu snart der at Staten ønsker flere barn. Fødselstallet må bare enda litt lavere ned for at barneforsorgen skal få en ordentlig klem i den riktige retning. Vi vil

²⁷⁸ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 67

²⁷⁹ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 68

²⁸⁰ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 69

kunne komme dit at det heter: Skal du ha et barn? Da vil vi ta imot dig på aller beste måte.²⁸¹

I denne uttalelsen til Tove Mohr kjenner vi igjen Katti Anker Møllers oppfordring til kvinnene i sitt foredrag ”Kvindernes fødselspolitikk” (1918), hvor hun anbefalte kvinnene å redusere antall fødsler for på den måten å presse samfunnet til å ta ansvar for mor og barn. Tanken var at dersom kvinnene produserte få barn ville staten bli engstelig for stagnasjon i befolkningsveksten og derved ta mer ansvar for kvinner og barns levekår. Uttalelsen fra landskvinnekonferansen som skulle gå videre til Arbeiderpartiet, inneholdt flere av punktene fra Tove Mohrs lange foredrag. Barnelovene skulle utvides og revideres. Landsmøtet ville pålegge jordmødrene å gi barselkvinner opplysninger om hva de hadde krav på etter loven. Mohrs ønske om en bok om kvinners rettigheter ble også tatt med i uttalelsen, og det samme var ”Et statens institutt for mor og barn”. Alle skoler skulle undervise om kosthold og barnestell, folketannpleien måtte utbedres og gravide få gratis tannpleie. Når det gjaldt edruelighetsarbeidet skulle det bli lettere for en kvinne å skille seg fra en alkoholisert mann.²⁸² Tove Mohr tok ikke opp problematikken rundt § 245 i dette foredraget, og redaksjonskomiteen tok ikke med hennes krav om barnetrygd. Likevel kan man si at hennes synspunkter og mange forslag om å bedre mødrenes kår fikk gjennomslag på denne landskvinnekonferansen

Mødrehygienekontorene

Opprettelsen av mødrehygienekontorene var en viktig måte å hjelpe vanskeligstilte mødre på. Kontorenes oppgave var å gi sakkyndig veiledning i bruken av uskadelige svangerskapshindrende midler, og å forhandle og dele ut slike midler. Videre skulle kontorene undervise de vordende mødre i helselære, spedbarnsstell og ernæring. I tillegg var de også behjelpelige med å skaffe praktisk og rimelig babyutstyr.²⁸³ I foredraget ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn” (1934) fortalte Tove Mohr om bakgrunnen for det første kontoret som ble åpnet i Oslo i 1924. Ti år etter var det ti slike kontorer spredt rundt om i Norge.²⁸⁴ For å understreke viktigheten av disse kontorene, henviste hun til den store mengden brev kontorene fikk fra kvinner over

²⁸¹ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 70

²⁸² NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 81

²⁸³ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 70

²⁸⁴ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 71

hele landet. I 1931 utgav Mødrehygienekontoret i Oslo ut en bok som het: ”§ 245 belyst ved menneskelige dokumenter.”²⁸⁵ Denne boken bestod av 99 brev som mødrehygienekontoret hadde mottatt. Ideen hadde Møller og Mohr fra England hvor en tilsvarende samling brever var gitt ut i 1918. I 1929 utgav Marie Stopes en lignende brevsamling som het ”Mother England”. Mohr mente at mødrehygienekontoret nok kunne gi ut en lignende bok ”Mor Norge” som ville avdekke helt parallelle forhold. Også i dette foredraget gir Mohr kvinnenens brev til mødrehygienekontorene stor plass, og hun gjengir utsnitt av en rekke brev. Det gjorde hun trolig for å tydeliggjøre hvor tvingende nødvendig det var å få en løsning på spørsmålet om abortus provocatus:

Kvaksalveri og livsfarlige inngrep grasserer over de herjede kvinnelegemer på en måte som kunde få hårene til å reise seg på ens hode. Brevene røber at det anno 1934 sannelig er meget langt fra at menneskeavlen er bragt innunder kultur i vårt land.²⁸⁶

Mødrehygienekontorene fikk ikke lov å bruke ordet ”Barnebegrensning” på sine plakater og i sine annonser. Dette var også tema i ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”. Hun viste blant annet til en av Mødrehygienekontoret i Oslo sine plakater som medisinaldirektøren mente kunne ”vekke anstøt hos publikum”, og derfor måtte fjernes. Medisinaldirektøren begrunnet dette i straffelovens § 377, hvor det het at ”[...] er anstøtelig for ærbarhet straffes med bøter eller fengsel inntil tre måneder.”²⁸⁷ Professor Otto Lous Mohr hadde sendt forslag til Stortinget om avskaffelse av denne paragrafen, og Tove Mohr oppfordret her Stortinget om å snarest fremme dette forslaget. Mohr mente at det var påfallende at de konservative aviser som *Morgenbladet* og *Aftenposten* nektet å trykke annonser fra Mødrehygienekontoret når de annonserte fra så mange andre firma som bare hadde til formål å tjene penger.²⁸⁸

²⁸⁵ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 73

²⁸⁶ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 73

²⁸⁷ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 82

²⁸⁸ Arbark: Foredrag av dr. Tove Mohr: ”Tiltak for vanskeligstilte mødre og deres barn”, 1934: 83

Konklusjon

Tove Mohr arbeidet med sin hovedsak, abortsaken, fra et profesjonsståsted. Hennes konkrete arbeidsmetoder minner derimot mye om en politikers. Hun holdt foredrag i ulike sammenhenger, som på møter i kvinneforeninger og legemøter. Å holde foredrag var en arbeidsmetode hennes mor, Katti Anker Møller, også benyttet seg mye av. Å skrive avisinnlegg og la seg intervjuet er også en måte å arbeide på. Tove Mohr ble flere ganger intervjuet, og da særlig i *Arbeiderbladet*, og spesielt i forbindelse med abortsaken.

Overklassens kvinner kunne lettere skaffe seg tilgang til prevensjon eller få hjelp til abort av privatleger i Norge eller utlandet fordi de hadde økonomiske midler til dette. Arbeiderklassens kvinner ble derimot tvunget til illegale aborter fordi de ikke hadde andre muligheter. Abortspørsmålet var ikke en kvinnesak som forente kvinner på tvers av sosial status og politisk tilhørighet, og som hadde patriarkatet som motstander. Abortkampen var klassekamp der overklassens kvinner stod mot arbeiderklassens kvinner. Overskriften på et intervju *Arbeiderbladet* gjorde med Tove Mohr i 1929 lød: ”Alle som kan betale får nu betryggende lægehjelp, de andre må gå til ukyndige fosterfordriversker.”²⁸⁹ Tove Mohr, som kom fra en velstående familie, talte arbeiderkvinnenes sak. Abortkampen ble en del av kampen for sosialismen, og kunne bare vinnes ved å endre samfunnet.²⁹⁰ Abortus provocatus var fremdeles en sak for arbeiderkvinnebevegelsen, slik den var da Katti Anker Møller først tok opp problemstillingen i 1913.

Tove Mohr førte videre sin mors samarbeid med arbeiderkvinnene, og som vi har sett i dette kapitlet, førte hun også videre flere av Møllers hjertesaker. Dr. Mohr arbeidet for arbeiderkvinnenes tilgang til prevensjon og rett til abort, for mødrehygienekontorene, helseopplysning og for barnetrygd. Tove Mohr og Katti Anker Møllers politiske periode overlappet hverandre. Selv om vi vet at de to kvinnene brant for de samme sakene, finner jeg få eksempler i kildene som viser formelt samarbeid mellom dem. Så vidt jeg har kunnet se av kildematerialet, hadde Katti trukket seg tilbake fra offentligheten på 1930-tallet, som var det tiåret hennes datter var aller mest aktiv på den offentlige arenaen. På mange måter kan det se ut til

²⁸⁹ NBO: Ms.fol.3600: 5. Referat av konferansen: 61

²⁹⁰ Aanesen 1981: 119

at hun nå hadde overlatt stafettpinnen til sin datter. Gjennom Tove Mohrs foredrag har vi sett at hun ofte refererte til sin mors arbeide, og det er ingen tvil om at de to kvinnene stod på lik linje i politikken. Det er naturlig at tro at Katti og Tove diskuterte og søkte råd hos hverandre, men slikt nært og uformelt samarbeid vil ikke vise i kildene på samme måte som mer formelle samarbeidsformer.

Toves ektemann, Otto Lous Mohr, var også aktivt med på å støtte mødrehygienekontorene. At han satt i komiteen som var med på å avgjøre om mødrehygienekontorene skulle få offentlig støtte, kan ha hatt stor betydning for komiteens avgjørelse. I kapittel to refererte jeg til brevveksling mellom Otto Lous Mohr og Katti Anker Møller angående nettopp dette. Foredragene til Tove Mohr viste at både hun og Otto Lous Mohr talte mødrehygienekontorenes sak i offentligheten. Av utklippboken til Katti Anker Møller går det fram at Otto Lous Mohr også engasjerte seg i spørsmålet om prevensjon og abort. En avisartikkel viser at han holdt et foredrag i Bergen i 1916 som het ”Menneskeavlen i lys av arvelighetsforskningens resultater”. I følge artikkelforfatteren hadde Lous Mohr nylig gitt ut et hefte om nettopp dette temaet, og artikkelen refererte fra foredraget:

Befolkningsoverskuddet i de forskjellige land taler meget sterkt for at en begrænsning av barneavlen bør ske. [...] Det er de minst bemidlede som har de fleste barn. Legerne er opmærksom på forholdet. De har selv det laveste barneantal. Det medicinske fakultet har anbefalet bruken av metoder og midler som altfor mange endnu anser for farlige. Desværre er fordømmen mot disse midler stærke her hjemme. Naar skal den opfatning trengte igjennem: jeg har ikke ret til at sætte barn i livet som jeg ikke kan gi levelige vilkaar.²⁹¹

Otto Lous Mohr brukte det samme argumentet som Katti Anker Møller og Tove Mohr benyttet ved flere anledninger; viktigheten av å ”få menneskeavlen under kultur.” I følge artikkelforfatteren var det ”Et interessant og opsigtsvækkende foredrag ledet av en række instruktive lysbilder og høstet sterkt bifall.”

Trolig var det at Katti Anker Møller og Tove Mohr var politisk aktive på samme tid fordelaktig for Tove Mohrs politiske gjennomslagskraft, i tillegg til at hun også hadde støtte i sin mann. I et avisintervju uttalte Tove Mohr at noe av det viktigste hun hadde lært av sin mor var: ”At man skal stå last og brast med sin overbevisning, så

²⁹¹ Ms.4° 2416: XIII, avisutklipp. *Bergens Tidende* 10.3.1916

får man heller bære det om man blir misforstått.”²⁹² På landskvinnekonferansen i 1936 fikk Tove gjennomslag for de fleste av punktene hun foreslo for å bedre kvinnenenes kår. Flere av disse punktene hadde også Katti Anker Møller på sin plan for å verne om moderskapet. Kanskje hadde Tove Mohr lettere for å få respekt hos arbeiderkvinnene siden hun arbeidet for en politikk som også Katti Anker Møller stod inne for? I tillegg var jo Tove Mohr utdannet lege, og det at hun kunne argumentere ut fra et profesjonsståsted gav nok politikken hennes større tyngde. Kanskje bidro hennes medlemskap i Arbeiderpartiet også til å knytte henne tettere til arbeiderkvinnene.

Mohr hadde også en rekke verv, men de var hovedsakelig organisatoriske og ikke partipolitiske. Noen av dem var tett forbundet med hennes yrke, som for eksempel hennes arbeid i abortkomiteene. Andre verv var organisatoriske knyttet til en spesiell sak, som for eksempel avholdssaken. Tove Mohrs hadde altså tilgang til den offentlige, politiske arenaen via sin legeutdanning. Som lege som arbeidet med kvinner og barn, visste Tove Mohr godt hvor det trengtes politiske grep. Det er naturlig å anta at den nærheten hun fikk til kvinner som led under den gjeldende abortloven, var svært viktig for hennes politiske syn. Gjennom sitt legeyrke og sin kjennskap til arbeiderkvinnenes kår, satt nok Tove Mohr på verdifull kompetanse som gjorde henne til en naturlig og viktig aktør i den politiske samfunnsdebatten.

²⁹² *Demokraten* mars 1981, udatert, men stod på trykk få dager før Tove Mohrs 90-årsdag.

Kapittel 4: Tove Agnethe Pihl (1924-87)

Tove Pihl utenfor Stortinget. Arbeiderbladet 18.7.1970

”Slår du meg, ringer jeg Tove Pihl!”

Denne replikken nådde opp i finalepuljen i en konkurranse hvor oppgaven var å sette tekst til en tegning av en liten gutt som hadde slått i stykker en syltetøykrukke, og ikke ville ha ris av sin mor. I følge *Arbeiderbladet* var Tove Pihl et begrep i siste halvdel av 1960-tallet og første halvdel av 1970-tallet. En journalist skrev at: ”Man kunne si hennes navn, og alle hadde en mening: Det verste kvinnefolket jeg vet! Eller kontrasten: En fresk jente, og en intelligent og skarp debattant!”²⁹³

Personene jeg har vært i kontakt med som kjente Tove Pihl, har alle presisert at hun var en sterk og tydelig person.²⁹⁴ Korsvoll skole hvor hun arbeidet, ligger på en kant av Oslo hvor høyrepolitikk tradisjonelt har stått sterkt. En lærer som arbeidet sammen med Tove, skrev til meg om dette:

Tove var en sterk og tydelig sjef. Hun var modig privat, politisk og som rektor. Gikk aldri av veien for å ta opp konflikter. Hun stod på venstresiden i Arbeiderpartiet, var kontroversiell, også i eget parti. Det var ikke lett å bøye Tove under partipisken. Hun stod opp for sine egne meninger. Som rektor i et sterkt blått miljø, var det ikke alltid så enkelt. Hun var politiske radikal, noe som ikke alltid falt i god jord hos folk med et annet ståsted.²⁹⁵

²⁹³ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

²⁹⁴ I følge muntlige kilder.

²⁹⁵ Notat jeg fikk av en av Tove Pihls tidligere lærerkollegaer, februar 2008.

Det var også en av Toves tidligere kollegaer som fortalte at hun døde uventet. Tove Pihl fikk hjerneblødning da hun satt i bilen på vei hjem fra et møte på Korsvoll skole.

I et avisintervju ble Tove Pihl spurt om hva hun la i begrepet sosialisme, og da svarte hun: ”Sosialisme er nestekjærlighet satt i system.” Journalisten ville ha Tove til å si seg enig i at hun tilhørte venstrefløyen i Arbeiderpartiet. Dette avfeide hun kort ved å si at det var ufint å sette merkelapper på folk, og at: ”På hjemmebane er jeg forresten ganske konservativ. Jeg flytter ikke på møbler og jeg vil ikke bytte mann.”²⁹⁶

Det var spesielt to saker Tove Pihl frontet i media. Den første saken reiste hun selv på begynnelsen av 1970-tallet da hun la fram en interpellasjon i Stortinget hvor hun ba om en opphevelse av *Lov av 20. juni 1891 om rett til kroppslig refselse av barn*. Den andre saken omhandlet utenrikspolitikk. Som styremedlem i *Nei til Atomvåpen* var Pihl på 1980-tallet aktiv i den debatten som gikk for seg i avisene, og som NATO-motstander og tilhenger av nedrustning, fikk hun kraftig motbør hver gang hun publiserte et leserinnlegg.

Selv om det ikke foreligger like mye kildemateriale etter Tove Pihl som etter Katti Anker Møller og Tove Mohr, så er det liten tvil om at hun fulgte i sine formødres fotspor i sine valg av politiske arbeidsområder. Hun var opptatt av alle sider ved familiesituasjonen, men til forskjell fra sin mor og mormor som arbeidet for å bedre *mødrenes* kår, fokuserte Tove Pihl på *barna*. Ved å se nærmere på hvilke saker som Tove Pihl engasjerte seg i, skal jeg vise hvilke politiske arbeidsmetoder hun tok i bruk for å fremme sine saker. Men aller først vil jeg plassere Tove Pihl på den kvinnepolitiske arenaen, ved å si litt om de kvinnepolitiske forholdene i politikken etter andre verdenskrig og fram til slutten av 1960-tallet, da Tove trådte inn i politikken.

²⁹⁶ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

Kvinneres adgang til offentlige maktarenaer

Anne-Hilde Nagel bruker begrepet *etterslepshypotese* når hun i ”Kjønn og politikk” diskuterer mobiliseringen og aktiveringen av kvinners valgdeltakelse, partitilknytning og grad av politisk representasjon.²⁹⁷ Etterslepshypotesen tilsier at den relative underrepresentasjonen av kvinner avtar med tiden. Nagel illustrerer etterslepet i kvinners politiske mobilisering ved å analysere hvordan kvinners representasjon i kommunestyrene varierte i tid og rom. Ved de første valgene etter innføringen av den allmenne stemmeretten, var valgdeltakelsen mye lavere blant kvinner enn blant menn.²⁹⁸ I 1920-årene førte en debatt om alkoholomsetning til en mobilisering av kvinner som velgere, men fortsatt var kvinners valgdeltakelse betraktelig lavere enn menns. Fram til 1955 var kvinner nærmest totalt fraværende i landets kommunestyre. Tiden etter andre verdenskrig og fram til 1970 var derimot preget av jevnere valgdeltakelse mellom kjønnene, og en sterk reduksjon i antall kommunestyre med utelukkende mannlige representanter. Disse endringene kan forklares med at antall kommuner ble sterkt redusert akkurat i denne perioden. Over 280 småkommuner ble innlemmet i større kommuner. Dette var en strukturell reform som virket som en katalysator for kvinners politiske mobilisering.²⁹⁹

Kvinneraksorganisasjonene var fremdeles viktige etter andre verdenskrig. I 1945 ble *Norske Kvinners Samarbeidsnemnd* stiftet som det første forum der arbeiderkvinnene og de borgerlige kvinneorganisasjonene møttes. Tidlig på 1950-tallet gikk imidlertid Samarbeidsnemnda i oppløsning på grunn av stor uenighet i abortsaken.³⁰⁰ Men den kvinnepolitiske virksomheten fortsatte, og mange saker ble likevel ført videre. Gjennom 1950- og 60-tallet tok en rekke kvinneorganisasjoner politiske initiativ i saker som gjaldt arbeidsmarkedet og helsespørsmål.³⁰¹ Kvinner i fagorganisasjonene arrangerte likelønnskurs, og reiste krav om lik lønn for likt arbeid. Ida Blom har skrevet at det i 1950-årene spredte seg misnøye blant husmødrene.³⁰² *Norges Husmorforbund* arrangerte studiesirkler hvor blant annet Margarethe Bonnevis bøker ble diskutert. Psykologer og sosiologer presenterte nye samfunnssyn; psykolog Åse Gruda Skard (1905-1985) tok i 1953 til orde for deltidsarbeid for gifte kvinner

²⁹⁷ Nagel 1995: 92

²⁹⁸ Nagel 1995: 92

²⁹⁹ Nagel 1995: 94

³⁰⁰ Agerholt 1973: 9

³⁰¹ Blom 2005: 366

³⁰² Blom 2005: 367

og fremmet helt nye tanker om at mannen burde delta i husarbeidet.³⁰³ Omtrent samtidig innførte sosiolog Harriet Holter (1922-1997) begrepet ”kjønnsroller”. Holter pekte på at samfunnets oppfatning av både ”kvinnelighet” og ”mannelighet” var sosialt skapt og derfor foranderlig. Alt dette rettet oppmerksomheten mot barrierer for endringer av arbeids- og ansvarsdeling mellom kjønnene.³⁰⁴

Da den nye kvinnebevegelsen brøt fram på 1960-tallet, var det ikke lenger bare kvinnens rolle som skulle endres, men også mannens. *Undertrykking, utbytting og frigjøring* var sentrale begreper.³⁰⁵ For kvinnebevegelsen dreide frigjøring seg om å oppheve en rekke motsetninger, som for eksempel mellom husarbeid og yrkesarbeid, mellom produksjon og reproduksjon, mellom arbeid og kapital og mellom det offentlige og det private. Nagel mener at frigjøringsperspektivet gikk foran likestillingsperspektivet i den nye kvinnebevegelsen.³⁰⁶ Men hun mener også at det er grunnlag for å hevde at det nettopp var frigjøringstanken som skilte innad i den tidligere kvinnebevegelsen; at frigjøringsperspektivet var til stede etter sosialistisk mønster hos arbeiderkvinnene, mens de borgerlige kvinneorganisasjonene hadde et likestillingsperspektiv. Videre hevder Nagel at frigjøringsperspektivet i den delen av den tidligere kvinnebevegelsen overskygget det feministiske perspektivet. Den nye kvinnekampen ble først og fremst ført av kvinner. Tidligere hadde menn spilt viktige roller, ved at de debatterte i kvinnesaksorganisasjoner, politiske organisasjoner og i den offentlige debatten.³⁰⁷ Som vi husker fra Katti Anker Møllers tid, var for eksempel Bjørnstjerne Bjørnson en stor samfunnsdebattant som også deltok i samtidens kvinnesaksdebatter.

Kvinnene var nærmest fraværende i samfunnsstyringen i 1950- og 60-årene.³⁰⁸ Da Arbeiderbladet spurte Tove Pihl om hva hun trodde lå bak dette svarte hun:

Når så få kvinner har politiske verv, skyldes det neppe noe utbredt ønske om å holde kvinnene nede. Mulighetene åpner seg i rikt monn for den som viser seg engasjert i samfunnsspørsmål. Årsaken ligger på andre plan. Livet inneholder en uopphørlig blanding av vesentlige og trivielle krav. Ekstraytelser forutsetter som regel at hverdagens problemer

³⁰³ Blom 2005: 368

³⁰⁴ Blom 2005: 368

³⁰⁵ Blom 2005: 49

³⁰⁶ Blom 2005: 49

³⁰⁷ Blom 2005: 49

³⁰⁸ Skard 1980: 24

er under kontroll, og tradisjonelt utgjør kvinnene i vår sivilisasjon det nødvendige bakkemannskapet for at mennene skal kunne yte sitt beste utad.³⁰⁹

Videre mente Tove at framtiden måtte innebære en større rasjonalisering og fordeling av oppgaver.³¹⁰ En radikal utbygging av daginstitusjoner for barn var etter hennes syn et av de viktigste virkemidlene for å gjøre det lettere for kvinner å delta i politikken. Hun mente også at det var viktig å legge til rette for ønsket deltidsarbeid, både for kvinner og menn.³¹¹ Tove Pihl etterlyste med andre ord en jevnere fordeling av arbeidsoppgaver som var knyttet til barn og hjem, og hun mente at menn burde ta en større del av dette ansvaret. I tillegg presiserte hun at det offentlige burde ta en stor del av ansvaret for at det var vanskelig for kvinner å delta i politisk arbeid. Blant annet burde staten ta grep og satse på barnehageutbygging, slik at kvinners hverdag ble mer fleksibel:

Som medlem av styret i Barnevernsakademiet gjør jeg mitt beste for å trekke inn mannlige søkere til barnehagelæreryrket. Jeg hilser med glede at økt statlig støtte til daginstitusjoner for barn er trukket fram i Arbeiderpartiets hundre dagers program. Og gleden er i første rekke på barnas vegne. De har alle krav på miljøpåvirkning utenfor hjemmet. Det at vi kvinner kan føde barn, gjør oss dessverre ikke nødvendigvis kvalifisert til å oppdra dem. Ingen foreldre makter alene å gi barna alt det trenger, og i for store doser blir vi alle uutholdelige. Vi må fortynnes i tid og sted. Selvfølgelig er dagsinstitusjonene også nødvendige for å gi kvinnen fritt yrkesvalg. Det er ikke noe mål at de skal ut i yrkeslivet, men samfunnet har plikt til å gi dem valget.³¹²

Tove Pihl var en av de første som turde å snakke om pappapermisjon, hun var inspirert av Sverige hvor det var kommet opp forslag om at fedrene skulle ha 2-3 ukers fri når det kom et nytt barn til verden.³¹³ Tove ønsket også flere menn inn i skolen, og da spesielt i småskolen, slik at barna fikk en mindre enkjønnet oppdragelse.³¹⁴ Fedre var ofte søndagsfigurer i hjemmet, og det var slett ikke til barnas beste at de nesten utelukkende var under kvinnelig innflytelse de første årene i sitt liv:

³⁰⁹ *Arbeiderbladet* 16. mai 1969: "Fra dag til dag" – reportasje fra den første uken etter at Tove Pihl ble nominert på sikker plass på Arbeiderpartiets stortingsvalgliste i Oslo.

³¹⁰ *Arbeiderbladet* 16. mai 1969: "Fra dag til dag" – reportasje fra den første uken etter at Tove Pihl ble nominert på sikker plass på Arbeiderpartiets stortingsvalgliste i Oslo.

³¹¹ *Arbeiderbladet* 16. mai 1969: "Fra dag til dag" – reportasje fra den første uken etter at Tove Pihl ble nominert på sikker plass på Arbeiderpartiets stortingsvalgliste i Oslo.

³¹² *Arbeiderbladet* 3.8.1969.

³¹³ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

³¹⁴ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

Det har slått meg at barn får en altfor enkjønnet oppdragelse. I de første år er det hovedsakelig moren, så en "tante" hvis det er plass å oppdrive i en barnehage, og i neste omgang er det "frøken" på skolen. Det gir en altfor ensartet påvirkning gjennom en lang rekke grunnleggende år.³¹⁵

I et intervju *Arbeiderbladet* gjorde med Tove Pihl i 1970, fikk hun noen kritiske spørsmål vedrørende sin rolle som både mor og yrkeskvinne:

Har De aldri hatt dårlig samvittighet fordi De er yrkeskvinne og har gått fra barna?

- *Nei. Min mor var yrkeskvinne, og for meg har det alltid vært det normale. Men det er klart at når man har dobbeltarbeid, må man administrere sitt liv.*

Deres professormann hjelper til med oppvasken?

- *Min mann vasker ikke opp og han rer heller ikke senger. Men han gjør det som er mer vesentlig og viktig: han støtter meg i arbeidet og er dessuten min nøkterne kritiker.*

Vil De lokke eller jage husmødre med barn ut i arbeidslivet?

- *Jeg synes kvinnene skal ha et reelt valg. Derfor maser jeg stadig om flere daghjemplasser. Først når barna er i de beste hender, kan kvinnene gå ut i arbeidslivet. Og bare hvis kvinnen selv kan velge, kan hun trives. Man blir ikke snill av å være innelukket.³¹⁶*

Kvinnesakskvinnen og SV-politikeren Torild Skard, (1936-) har i boken "Utvalgt til Stortinget" (1980) gjort en studie av kvinner på Stortinget. Der sa hun blant annet at "Det vanskeligste for en kvinne på Stortinget var å komme dit."³¹⁷ For i det hele tatt å komme på tale som kandidat på en valgliste, må en person først ha kontakt med et politisk parti.³¹⁸ I alminnelighet må en være medlem og ha gjort seg gjeldende i tilknytning til partiet på en eller annen måte. Dette utgangspunktet innebar at kvinner lenge hadde et handikap i forhold til menn, fordi den offentlige politikken tradisjonelt sett ble betraktet som mennenes, og ikke kvinnes område. Undersøkelser Statistisk Sentralbyrå gjorde i 1971-72, viste at det var atskillig flere menn enn kvinner som deltok i de vanlige formene for politisk virksomhet. Menn var oftere medlemmer av politiske parti og organisasjoner, gikk oftere på politiske møter og deltok i større grad i valgarbeid.³¹⁹ Det var heller ikke uvanlig at kvinner gruet seg for å påta seg høye politiske verv. En kvinnelig tillitsvalgt trådte langt inn på områder som tradisjonelt har vært oppfattet som mennenes områder, og dette skjedde ofte i direkte

³¹⁵ *Arbeiderbladet* 3.8.1969.

³¹⁶ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

³¹⁷ Skard 1980: 36. Torild Skard er pedagog, embetskvinne, SV-politiker og kvinnesakskvinne. Hun har fra 2006 vært leder i *Norsk Kvinnesaksforening*.

³¹⁸ Skard 1980: 38

³¹⁹ Skard 1980: 38

konkurransen mot menn. Kvinnen kom da gjerne inn i mannsdominerte sirkler som på mange måter ble opplevd som fremmede, fordi mennene verdsatte andre interesser og evner enn de som kvinner representerte. I tillegg var disse mannsdominerte miljøene ofte preget av kvinnediskriminerende syn og handlemåter.³²⁰ For mange kvinner kom arbeidet som tillitsvalgt i tillegg til en betydelig arbeidsbelastning med ansvar for barn, syke eller gamle, ansvar for hjemmet og kanskje også yrkesarbeid. Mange kvinner hadde lite tid og frihet til å skjøtte politisk krevende arbeidsoppgaver.

For å komme i betraktning som stortingsrepresentant må en kandidat anses for å være kvalifisert til dette, og disse kravene var stort sett formet av menn. Kvinner hadde på denne tiden jevnt over lavere formell utdanning enn menn, og de deltok mindre i yrkeslivet. Oslo Arbeiderparti var det eneste partiet som gjennom 1960- og -70 årene nominerte mer enn en kvinne på mandatplass på valglisten. Da Tove Pihl ble stortingsrepresentant i 1969, ble to av seks mandatplasser gitt til kvinner. Kvinner utgjorde dermed fremdeles en forholdsvis ny gruppe på Stortinget.³²¹ Rollen som stortingsrepresentant var utformet av menn. Hvordan skulle en kvinnelig stortingsrepresentant være, og hvilke kvinner var det som ble valgt ut? Torild Skards studie av kvinner på Stortinget viste at det ikke var kvinner med de mest typiske kvinneliv bak seg som havnet øverst på listene. Det var derimot en kvinnelig variant av den vanlige, mannlige politikeren; noe forskjellig, men i grunntrekk svært lik.³²² 1960 og -70-årenes Storting var ikke bare representert av menn, men av menn med en spesiell bakgrunn. De fleste var middelaldrende og gift. Det var få menn under førti og få over seksti år. I tillegg hadde de betydelig allmenn og faglig utdanning og utstrakt organisatorisk og politisk erfaring.³²³ Det var stor likhet mellom denne tids mannlige og kvinnelige stortingspolitikere når det gjaldt sosiale kjennetegn. Som mennene var stortingskvinnene jevnt over middelaldrende og gift, og de hadde betydelig allmenn og faglig utdanning, selv om det ikke var noe formelt krav om dette. De fleste kvinnene som ble valgt inn på Stortinget var yrkesaktive, og hadde lang organisatorisk og partipolitisk erfaring. Partiene fant det tryggest å satse på kvinner som hadde mye til felles med mennene, fordi de kvinnelige kandidatene

³²⁰ Skard 1980: 38

³²¹ Skard 1980: 38. Det andre kvinnemandatet ble gitt til Aase Lionæs.

³²² Skard 1980: 125

³²³ Skard 1980: 120

måtte klare å konkurrere i den politiske drakampen; først i en tøff valgkamp og deretter i politiske utfordringer på Stortinget.³²⁴

Visse forskjeller var det likevel på menn og kvinner; kvinnene hadde kortere utdanning enn menn, og oftere underordnede stillinger da de ble valgt inn på Stortinget. De hadde i større grad enn menn hatt verv i frivillige organisasjoner og i mindre grad hatt lederverv i partiene, kommunene eller fylkeskommunene.³²⁵ Disse forskjellene avspeilet det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Representantenes sosiale kjennetegn svarte ikke til de en fant i befolkningen som helhet. Når det gjaldt kjønn og alder, sivilstand, formell utdanning, yrke og organisasjonstilknytning, utgjorde ikke nasjonalforsamlingen i etterkrigstiden et speilbilde av det norske folk. Det samme gjaldt representanten Tove Pihl som var 46 år da hun kom på Stortinget. Hun var gift, hadde barn og var utdannet lærer med studieopphold både i USA og Israel. Hun var rektor på Korsvoll skole og hadde en rekke offentlige verv, samt verv innad i Arbeiderpartiet hvor hun satt i skoleutvalget fra 1965-69.³²⁶ På mange måter hadde altså Tove Pihl en annen bakgrunn enn kvinner flest, men den var ganske lik som den bakgrunnen hennes partikolleger på Stortinget hadde.

Kanskje var det både arv og miljø som gjorde at Tove Pihl kom til å arbeide med de samme typer saker som sin mor og mormor, men det tradisjonelle politiske kjønnsrollemønsteret var ikke uten betydning. Torild Skard så på hva som skjedde med kvinnene når komitékabelen skulle legges i etterkant av stortingsvalgene.³²⁷ Hun fant at det i hele perioden var et klart mønster at stortingskvinnene ble plassert i de komiteene som dekket de tradisjonelle ”kvinneområdene” som sosial- og skolespørsmål. Etter hvert ble det større spredning, men det var fortsatt en tendens til opphopning av kvinner i sosialkomiteen og kirke- og undervisningskomiteen.³²⁸ Det hørte med til mønsteret at det tok lang tid for kvinner å trenge inn i de komiteene som arbeider med saker som fra gammelt av ble sett på som utpregete ”mannssaker”.

³²⁴ Skard 1980: 125

³²⁵ Skard 1980: 121

³²⁶ Stortingets hjemmeside: [Http://epost.stortinget.no/biografi.aspx?initialer=TOPI](http://epost.stortinget.no/biografi.aspx?initialer=TOPI)

³²⁷ Fra før annen verdenskrig og fram til slutten av 1970-tallet.

³²⁸ Skard 1980: 135

Frem til utgangen av 1960-årene satt det ikke en eneste kvinne fast verken i industri- eller forsvarskomiteen, og det hadde kun sittet en enkelt kvinne i finanskomiteen, samferdselskomiteen, sjøfarts- og fiskerikomiteen og utenrikskomiteen. I stor utstrekning ser det altså ut til at kvinnenens plassering i Stortingskomiteene fulgte den tradisjonelle kjønnsmessige arbeidsdelingen. Administrasjons- og Justiskomiteen er også to avdelinger hvor mange stortingskvinner ble plassert. Utover 1970-tallet ble flere og flere kvinner tildelt disse avdelingene. I 1977 foretok Gudmund Hernes en undersøkelse om akkurat dette. Han ba om stortingsrepresentantenes syn på de ulike komiteene, og det kom da fram at begge disse komiteene hørte til de minst ettertraktede av alle komiteene.³²⁹ Tove Pihl fikk plass i den ene ”kjedelige” komiteen. Hun satt i Justiskomiteen fra 1969 -73, som eneste kvinne av totalt ti medlemmer. Ved neste valg økte antallet kvinner i denne komiteen til fire av ti medlemmer.

På slutten av 1960 -årene våknet den politiske bevisstheten hos kvinnene for alvor. Inspirasjonen her i landet kom i stor grad fra USA.³³⁰ Samtidig med hippiebevegelsen, studentoppgjørene og de svartes kamp for menneskerettigheter, ble det skapt en ny kvinnebevegelse. Gnisten ble tent blant annet av boken til psykologen og sosiologen Betty Friedan (1921-2006) ”Myten om kvinnen”, som kom ut i 1963 og vakte stor oppmerksomhet. Men linjene går også bakover til den franske forfatteren Simone de Beauvoirs (1908-1986) arbeider ti-femten år tidligere.³³¹ Beauvoirs mest kjente bok er ”Det annet kjønn” (1949), og fra denne boken stammer hennes mest kjente sitat: ”Man fødes ikke til kvinne, man blir det.”³³² En annen stor personlighet innen kvinnesaken var Margarete Bonnevie (1884-1970) som trådte inn i kvinnesaken med sin bok ”Ekteskap og arbeide” (1932) der hun krevde full frihet for kvinnen til å ha arbeid utenfor hjemmet.³³³ Disse tidlige kvinnesakskvinnene fikk heltstatus da den nye kvinnebevegelsen fikk vind i seilene. Det var særlig unge kvinner som engasjerte seg i den nye kvinnebevegelsen, og mange av dem hadde god utdanning. Denne nye bevegelsen var ikke et enhetlig fenomen; *nyfeministene*

³²⁹ Skard 1980: 137

³³⁰ Skard 1980: 24

³³¹ Da ”Det annet kjønn” kom ut i 1949, skapte det røre. Boka stod lenge på Vatikanets indeks over forbudte bøker. Den katolske kirken tok avstand fra innholdet og fra det frie, ukonvensjonelle livet Simone de Beauvoir levde. Dette verket blir beskrevet som 20. hundreårets viktigste feministiske tekst

³³² Bokens orginaltittel er ”Le Deuxième Sexe” og ble utgitt på nytt på Pax Forlag i 1970.

³³³ Skard 1980: 135

organiserte seg i 1970 og la hovedvekt på å bekjempe mannsdominansen i samfunnet. For *Kvinnefronten* som organiserte seg i 1972, var det viktigste å forene antikapitalisme med feminisme.³³⁴ Disse to store organisasjonene praktiserte ulike arbeidsmetoder; nyfeministene anså den løse, flate strukturen og det antihierarkiske prinsippet som viktig. *Kvinnefronten* derimot, bygget en sentralisert organisasjon som etter hvert ble tett knyttet til det marxistleninistiske AKP. Det førte til at mange kvinner meldte seg ut og dannet alternative grupperinger. Noen av disse gikk senere sammen i *Brød og roser* (1976), som satte kampen for økonomisk frigjøring og utvikling av solidaritet, kjærlighet og frihet i sentrum.³³⁵

Bakgrunn

Det har vært skrevet lite om Tove Pihls barndom og oppvekst. Tove Pihl var liten jente da hennes mor var på det mest politisk aktive. På samme tid hadde hun en mormor som til og med etter at hun egentlig hadde trukket seg tilbake fra det politiske rampelyset, var aktiv ved at hun for eksempel skrev leserinnlegg til avisene. Det er blitt sagt om Tove Pihl at hun som datter av Tove Mohr og barnebarn av Katti Anker Møller var født med en velutviklet sosial samvittighet.³³⁶

Tove Agnethe Mohr ble født i Oslo 21.12.1924, og vokste opp i Vallegata sammen med sin bror, Kai, og søster, Wenche. Da Mohr var 19 år gammel og det var krigstid i landet, dro hun til USA som student. Det er naturlig å tro at muligheten hennes til å gjøre nettopp dette, hang sammen med at hun kom fra en godt bemidlet familie. Men det var nok ikke bare familiens økonomi som gjorde at Tove dro til utlandet for å utdanne seg, det var kanskje like mye eksempelets makt; begge hennes foreldre hadde vært i USA i forbindelse med jobb og studier. Det samme hadde hennes mormor vært; hun var i Frankrike hos venner av familien som drev språkskole der. Dessuten var krigen et hinder for studier i Norge.

³³⁴ Blom 2005: 369

³³⁵ Blom 2005: 370. Eksempler på andre organisasjoner: *Lesbisk bevegelse* (1975), *Foreign Women's Group* (1979). Også samekvinnene følte seg neglisjert av den etnisk norske kvinnebevegelsen og krevde oppmerksomhet.

³³⁶ Arbark: Aslaug Ryen i sitt minneord om Tove Pihl, januar 1987

I løpet av studietiden mistet Tove sin mormor som døde i 1945. I 1946 giftet hun seg med Alexander Pihl (1920 -), og sammen fikk de to døtre. I 1948 tok Tove Pihl *Bachelor of Arts* i psykologi ved universitetet i Rochester. Videre tok hun mastergrad i pedagogikk ved universitetet i Chicago i 1949 og lærerskoleeksamen i 1950. Tove Pihl var å regne som en kvinne med høy utdanning, godt over gjennomsnittet. Så sent som i 1960 hadde bare 14 % av norske kvinner og 26 % av norske menn ett års utdanning eller mer etter folkeskolen.³³⁷ Forskjellene var enda større på universitets- og høyskolenivå. De fleste kvinner som søkte høyere utdanning gikk til husmorskoler, sykepleierskoler, handels- og lærerskoler. Pihl valgte et yrke som med tiden hadde gått fra å være et tradisjonelt mannsyrke til å bli et kvinnedominert yrke, så man kan jo si at hennes yrkesvalg ikke var spesielt uvanlig. Men måten hun gjorde det på; at hun dro utenlands i krigstid, og at hun senere tok studieopphold i Israel (1967), var ikke så vanlig for kvinner.³³⁸

Tove Pihl kom tidlig med i organisasjonsarbeid, og var blant annet Oslolærernes representant i skolestyret, og leder i Oslo skoleråd. Hun var også leder i plankomiteen for den niårige enhetsskolen i Oslo og ble senere oppnevnt til en rekke verv innenfor skole- og utdanningssektoren.³³⁹ Med solid utdannelse i pedagogikk og psykologi, startet hun sitt skoleliv som lærer på Bjølsen skole i Oslo i 1950.³⁴⁰ Dette var en foregangsskole for moderne pedagogikk, der man virkeliggjorde en rekke av de pedagogiske tanker og ideer som først er blitt lansert i våre siste læreplaner.³⁴¹ I 1963 kom Tove Pihl til nye Korsvoll skole som skolens første rektor. Der fikk hun anledning til å bygge opp en skole fra grunnen av, hvilket var ideelt for en dame med stor interesse for moderne pedagogikk.³⁴² En lærer ved Korsvoll fortalte at Pihl ønsket å gjennomføre aldersblandete grupper alt på 1970-tallet, og at hun på dette møtte stor motstand fra personalet. I dag er aldersblandete grupper helt vanlig praksis i norsk skole.

Flere av dem jeg har snakket med som kjente Tove Pihl, betegner henne som ”en personlighet.” Hun var alltid elegant; velstelt med håret oppsatt i en knute og alltid

³³⁷ Wiig 1984: 162

³³⁸ Stortingets hjemmeside: <http://epos.stortinget.no/biografi.aspix?initialer=TOPI>

³³⁹ Arbark: Aslaug Ryen i sitt minneord om Tove Pihl, januar 1987

³⁴⁰ Arbark: Aslaug Ryen i sitt minneord om Tove Pihl, januar 1987

³⁴¹ L97 og Kunnskapsløftet (2006)

³⁴² Stortingets hjemmeside: <http://epos.stortinget.no/biografi.aspix?initialer=TOPI>

ulastelig antrukket i kjole eller skjørt. Tove var glad i å komme seg bort fra byen, og dro ofte til sitt landsted på Krokskogen.³⁴³ En journalist i *Arbeiderbladet* startet sin artikkel om Tove Pihl slik:

Særlig ofte har jeg ikke møtt Tove Pihl, men hver gang gripes jeg av en nesten fornuftslammende trang til å ruske opp i håret hennes. [...] Sjelden har jeg stått overfor et menneske som i mindre grad er gjenstand for lidenskapssløs vurdering. Enten sitter hun på tvers i vrangstrupen eller plasseres på en pidestall og gjøres til gjenstand for kritikkløs dyrking som kvinnelig ambassadør for menneskelighet.³⁴⁴

Tove Pihl var visstnok selv klar over dette delte synet på sin person. Hun mottok tusenvis av brev som følge av sin opptreden som panelmedlem i tv-programmet ”Åpen post”, og slett ikke alle var positive.³⁴⁵ Tove Pihls tidligere arbeidskollegaer beskriver henne som en varm og inkluderende person som var omsorgsfull både overfor elever og kollegaer. Ett av hennes ritualer var for eksempel å stille med hjemmelaget ertesuppe på den årlige idrettsdagen på Korsvoll skole.³⁴⁶ En lærer ved Korsvoll skole fortalte om et av sine fineste minner om Tove Pihl: hvert år når Korsvoll skole dro til julegudstjeneste, gikk Tove Pihl fremst med hendene i en muffe, og med en hale av fire hundre barn etter seg. Tove utstrålte autoritet og hadde en holdning som sa: ”Dette er mine barn. Dette er min skole.” Og hun var stolt over å kunne vise dem alle fram.³⁴⁷

Det ble laget en presentasjon av Tove Pihl som gikk på fjernsynet akkurat på det tidspunktet da kravet om fornyelse på listen til Oslo Arbeiderparti var som sterkest. *Arbeiderbladet* skrev at hennes politiske tilhengere måtte ha gruppert seg temmelig tett, for da nominasjonsforslagene fra lokallagene kom inn våren 1969, var hun plassert så høyt oppe på listene at hun var umulig å komme utenom enda hun var så å si nyinnmeldt i partiet.³⁴⁸ Dermed seilte Tove Pihl inn på listene og videre inn på Stortinget uten at hun måtte gå gradene i partiet først.³⁴⁹ I følge et intervju med henne i *Arbeiderbladet*, var hun sterkt i tvil om hun hadde gjort det rette da hun takket ja til nominasjonen. Redsel for å skuffe de mange som ventet mye av henne, vekslet med

³⁴³ Krokskogen er et skogområde som er delt mellom kommunene Hole, Bærum, Ringerike og Oslo.

³⁴⁴ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

³⁴⁵ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

³⁴⁶ Arbark: Aslaug Ryen i sitt minneord om Tove Pihl, januar 1987

³⁴⁷ Intervju med en tidligere kollega på Korsvoll skole, 14.2.2008.

³⁴⁸ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

³⁴⁹ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

spenning, forventning og arbeidslyst. Politiker i vanlig forstand var hun i følge *Arbeiderbladet* ikke; hun brant for enkeltsaker og var en sterk personlighet som hevdet sine meninger med klar røst.³⁵⁰

Selvbestemt abort

”Vi trenger en organisasjon. Vi trenger pressgrupper”, sa Tove Pihl da 1970-tallets abortkamp var i startgropen.³⁵¹ Troen på og opplevelsen av søstersolidaritet var sterk i Tove Pihls periode. Dette skilte denne abortkampen fra tidligere forsøk på å få endret loven, og for første gang organiserte kvinnene kampen for rett til abort på tvers av politiske skiller. Abortsaken ble kvinnesakens viktigste samlingsmerke.³⁵²

Pihl mente at abortloven fra 1960 var sosialt urettferdig fordi kvinnene ble forskjellsbehandlet i abortnemndene. Loven av 1960 hadde gjort abort lovlig på utvidete medisinske indikasjoner, som skulle fastsettes ut fra hensynet til hele kvinnens livssituasjon.³⁵³ Men det viste seg at de mest ressursvake kvinnene blant dem som søkte abort, oftere fikk avslag på sin abortsøknad enn gifte og bedrestilte kvinner.³⁵⁴ Abortdebatten dreide seg nå først og fremst om hvem som skulle bestemme om et abortinngrep skulle foretas; nemndene eller kvinnen selv. Blant argumentene mot å la kvinnen selv bestemme, stod krav om beskyttelse av det ufødte liv sterkt. Tove Pihl mente at det er en menneskerett for barn å komme ønsket til verden: ”Vi er med rette opptatt av de handikappedes kår, men tenk for et handikap det er å komme uønsket til verden!”³⁵⁵ Arbeiderpartiet programfestet selvbestemt abort i 1969, og i tillegg ønsket partiet utbygget familierådgivning. På spørsmål fra *Arbeiderbladet* om hva som lå i ”utbygget familierådgiving” svarte Tove at:

Det betyr at kvinner som søker abort vil bli presentert for motforestillingene. Men vi skal hele tida ha klart for oss at ingen kvinne går gladelig til det skritt å fjerne sitt foster. Det at man aktivt søker abort er et uttrykk for en absolutt fortvilet situasjon.³⁵⁶

³⁵⁰ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969

³⁵¹ Aanesen 1981: 297

³⁵² Aanesen 1981: 297

³⁵³ Blom 1980: 247. Loven ble ikke gjeldende før i 1964, fordi man i mellomtiden skulle bygge ut hjelpetiltak for gravide kvinner.

³⁵⁴ Blom 1980: 247

³⁵⁵ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969.

³⁵⁶ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969.

Tove Pihl hadde en mulighet som hennes to formødre ikke hadde; hun kunne påvirke Norges politiske dagsorden direkte via Stortingets talerstol. I trontaledebatten i Stortinget 21.oktober 1969, grep Tove Pihl ordet spontant fordi hun ble bekymret for at ingen ville nevne abortsaken. Til *Arbeiderbladet* sa hun i etterkant at: ”Det virket som ingen andre kom til å ta opp abortsaken, så jeg kunne ikke dy meg.”³⁵⁷ Tove startet sitt innlegg med å redegjøre for Arbeiderpartiets landsmøtevedtak som ble gjort i 1969:

Først et bidrag til å rydde opp i begrepene: Landsmøtevedtaket til Arbeiderpartiet er ikke et forslag om ”fri abort”, av den enkle grunn at ingen mener at dette bør innføres. Ingen mener at abortsøkende skal ha en generell rett til automatisk å kunne få svangerskapsavbrytelse. Arbeiderpartiets landsmøtevedtak består av to ledd, og jeg skulle ønske at våre motstandere i denne saken ville være så fair at de konsekvent omtalte begge ledd.³⁵⁸

Arbeiderpartiets landsmøtevedtak sa at den abortsøkende skulle møte ”relevante motforestillinger”, og få vite hvilke hjelpetiltak samfunnet kunne by henne. Men hvis kvinnen likevel skulle opprettholde sitt abortønske, skulle avgjørelsen være hennes egen:

Det er min mening at kvinner som ønsker å avbryte sitt svangerskap, først skal få opplysning om hvilken hjelp samfunnet kan yde i denne situasjonen, men det er kvinnene selv som skal ha siste ordet.³⁵⁹

Tove Pihl benyttet den samme argumentasjonen som både Tove Mohr og Katti Anker Møller; om at et hvert barn fortjener å komme ønsket til verden og at abort kun er en nødløsning:

Vedtaket er selvsagt ingen lovtekst, men innebærer denne klare målsetting: Intet barn i Norge skal komme uønsket til verden. Jeg opprettholder at dette er en høyverdig målsetting, og at Arbeiderpartiet med dette har gitt et forpliktende løfte til et tusentalls fortvilede kvinner og menn. Så til det større perspektiv. Alle er enige om at abort er en nødløsning. Det at en kvinne overhodet ønsker abort, bærer bud om fortvilede sosiale forhold.³⁶⁰

Videre hevdet Pihl at partiets vedtak i abortspørsmålet kun var: ”Ett ledd i en programfestet offensiv på hele det sosiale området.”³⁶¹ Som Tove Mohr gjorde på Arbeiderkvinnenes landsmøte i 1936, påpekte også Tove Pihl viktigheten av å bedre

³⁵⁷ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

³⁵⁸ *Stortingstien* 1969-70: Trontaledebatten 21.10.1969: 180-181

³⁵⁹ *Stortingstien* 1969-70: Trontaledebatten 21.10.1969: 180-181

³⁶⁰ *Stortingstien* 1969-70: Trontaledebatten 21.10.1969: 180-181

³⁶¹ *Stortingstien* 1969-70: Trontaledebatten 21.10.1969: 180-181

mødrenes kår gjennom sosial omsorg, boligpolitikk og forbedret helsetjeneste. Sett i lys av de forbedringene partiet ønsket på de sosiale områdene, forsvarte Tove Pihl Arbeiderpartiets abortvedtak om kvinners rett til selvbestemt abort.

I tillegg til trontaledebatten har jeg kun funnet et annet tilfelle hvor Tove Pihl tok opp abortsaken i Stortinget. I spørretimen 26. april 1972 stilte Pihl følgende spørsmål:

Jeg tillater meg å stille dette spørsmålet til sosialministeren: Et spedbarnslik er meldt funnet på Tolerud. Når kan vi vente proposisjon om ny abortlov?³⁶²

Dette spørsmålet var kort. Pihls hensikt var å få vite hvor langt departementet var kommet i sitt arbeid med proposisjonen om ny abortlov. Ved å trekke inn hendelsen om spedbarnsliket dro hun virkeligheten inn i Stortingsalen, og hun fikk formidlet til forsamlingen at dette var en sak som hastet, et argument som også ble brukt av Katti Anker Møller. Tove Pihl til kort til svar at departementet arbeidet med en proposisjon med sikte på å kunne legge saken fram til høsten samme år.³⁶³

Kamp for opphevelse av loven av 1891 om rett til kroppslig refselse av barn

”Dette er et nødvendig første skritt på en lang vei for å beskytte barn mot overgrep”, sa Tove Pihl til Arbeiderbladet i forbindelse med at regjeringen fremmet forslag om å oppheve lovbestemmelsen om at foreldre og andre kan anvende fysisk refselse overfor barn i oppdragelsesøyemed.³⁶⁴ Loven fra 1891 lød slik:

Til fremme av Opdragelsens Øiemed er forældre og Andre, der staar i forældrenes Sted, berettigede til at anvende maadeholden legemlig Revselse paa Børn, der staar under deres Myndighed.³⁶⁵

Men det tok et helt år fra Tove Pihl fremmet dette forslaget i Stortinget i en interpellasjon for første gang, og til regjeringen la det fram og forslaget ble debattert i Stortinget. Sak nummer 7 i Stortinget 28.4.1971 var interpellasjonen fra Tove Pihl til justisministeren:

³⁶² *Stortingstidende* 1971-72: 2752

³⁶³ *Stortingstidende* 1971-72: 2752

³⁶⁴ *Arbeiderbladet* 16.11.1971

³⁶⁵ *Stortingstidende* 1970-71: 2559

De sterke har alltid sikret seg retten til å slå de svake, og den gradvise innskrenking av denne rett er et godt mål for et lands sivilisasjon.[...] Vi skal huske at for vanlige foreldre er det ikke jus som bestemmer hvorvidt de bruker legemlig straff som ledd i barneoppdragelsen. Det er andre, dypt rotfestende forestillinger. Jeg vet ikke hvor mange henvendelser jeg har fått med henvisning til dette ord fra Bibelen: Den som sparer sitt ris, hater sin sønn, den som elsker ham, tukter ham tidlig.³⁶⁶ [...] Vil Justisdepartementet ta initiativ til å få opphevet Lov av 20.juni 1891 som gir foreldre rett til å slå sine barn?³⁶⁷

Utenfor Stortingsalen hadde enkelte antydnet at ”evig pine” ville bli Tove Pihls lodd for å ha rørt ved dette bibelsitatet, men dette gikk ikke videre inn på henne.³⁶⁸ Hun syntes det var dypt tragisk at dette gamle ordspråket hadde hatt en slik utrolig gjennomslagskraft. I vår kulturkrets var Kristus den første forkynner av ikkevold, og det forundret Pihl at hans forkynnelse på dette punkt hadde så vanskelig for å slå rot. Hun hadde håpet på støtte fra kirkens representanter i denne saken, men det fikk hun ikke. Blant annet fra kirkens hold ble det hevdet at opphevelse av denne loven ville undergrave hjemmets autoritet. Tove Pihl hevdet i Stortinget at det motsatte ville være tilfelle:

Vi har sterke generasjonsmotsetninger i dag, og vi overvinnes dem ikke ved å befeste vår makt som foreldre, men tvert om ved å ikke gjøre foreldre/barn-situasjonen til et maktforhold.³⁶⁹

Representanter fra samtlige partier var på talerstolen for å kommentere forslaget. Kun Høyre erklærte sin skepsis mot forslaget og mente at folkeopplysning ville virke bedre mot vold mot barn, enn en interpellasjon og en lovendring.³⁷⁰ Da tiden var inne for avstemning ble det likevel vedtatt at Tove Pihls forslag skulle sendes videre til regjeringen for behandling.³⁷¹ Tove Pihl mente at det ikke holdt med en lovendring for å sikre barn en ikke-voldelig oppvekst; foreldre måtte få tilbud om kurs for å lære om oppdragelse. I tillegg mente Pihl at helsestasjonene burde ha tettere kontakt med mor og barn, og gi råd og veiledning om oppdragelse.³⁷²

Tove Pihl ble flere ganger hardt angrepet i pressen i barnejulingssaken og journalistene ville vite hvordan hun selv oppdro sine barn. I et intervju i

³⁶⁶ *Stortingstidende* 1970-71: 2559

³⁶⁷ *Stortingstidende* 1970-71: 2555

³⁶⁸ *Stortingstidende* 1970-71: 2559

³⁶⁹ *Stortingsforhandlinger* 1970-71: 2560

³⁷⁰ *Stortingsforhandlinger* 1970-71: 2559

³⁷¹ *Stortingsforhandlinger* 1970-71: 2564

³⁷² *Arbeiderbladet* 18. juli 1970.

Arbeiderbladet i juli 1970, ble Pihl spurt om hvilke straffemetoder hun brukte. Hun avviste at hun noen gang hadde gitt barna et klask på stumpen, og hun benyttet heller ikke husarrest eller inndragning av lomme penger. I perioder hadde Tove Pihl gitt sine barn en vurdering om kvelden. Det var ”Stor takk for i dag” eller ”Stor, stor takk for i dag”, og hun strakk seg ytterst langt for å dele ut ”Stor, stor takk”. I det samme intervjuet ble hun konfrontert med abortsaken; hun var for å ta liv, men mot at man kunne rise sitt barn i oppdragelsesøyemed. Pihl svarte journalisten med at hun ikke så noe inkonsekvens i å være for selvbestemt abort og samtidig være i mot at voksne skal ha lov å slå barn. ”Hvor skal man begynne med ikkevold hvis det ikke er overfor barn og unge?” spurte hun. Tove Pihl presiserte at hun ikke forsøkte å ta patent på barneoppdragelse, og hun mente at det viktigste når det gjaldt å oppdra barn, er å bygge opp deres selvrespekt og selvtillit. Barneoppdragelse og behandling av voksne medmennesker var i følge Tove Pihl to sider av samme sak.³⁷³

Nei til atomvåpen

Tove Pihl engasjerte seg sterkt i atomvåpensaken, og satt som nevnt i styret i organisasjonen *Nei til Atomvåpen*. I november 1983 utløste hun en langvarig debatt i *Aftenposten* med sitt innlegg ”Ingen skam å snu i rakettsaken”.³⁷⁴ Bakgrunnen var at Stortinget samme måned skulle ta stilling til utplassering av nye, avanserte atomvåpen i Vest-Europa. NATOs nedrustningsstrategi hadde ikke ført frem, og Sovjetunionen satt med stadig flere mellomdistanseraketter. Sovjets løfte om nedrustning av egne raketter var knyttet til vestlig ikke-utplassering. Sovjet hadde i følge Tove Pihl gjort det klart at en vestlig utplassering av atomvåpen ville bli møtt med ny opprustning. Det så ut til å gå mot et knapt flertall i Stortinget for utplassering, mens flertallet av velgerne var i mot. Året før hadde Norge sagt nei til å støtte det såkalte frysforlaget som gikk ut på total stans i alle prøver av atomvåpen og stans i all produksjon og utplassering. Under avstemningen i FN sikkerhetsråd hadde 17 land stemt i mot, og 119 land stemt for.³⁷⁵ Tove Pihl viste i sitt innlegg til en meningsmåling gjort av *Arbeiderbladet* 31.10.1983 som viste at frysforlaget hadde

³⁷³ *Arbeiderbladet* 18. juli 1970.

³⁷⁴ *Aftenposten Morgen* 16.11.1983.

³⁷⁵ *Aftenposten Morgen* 16.11.1983.

støtte hos 80 prosent av befolkningen, og mente at Stortinget og regjeringen dermed ville være på kollisjonskurs med opinionen hvis de ikke endret mening:

Denne manglende vilje til å ta hensyn til velgernes syn bygger muligens på en antagelse om at når bare utplasseringen er i gang, vil motstanden gi seg. Dette er feilaktig. Utplasseringen er ikke et forbigående fenomen. Problemene blir ikke borte. Det vil fortsatt bli sterk strid om atomvåpen i Norge.[...] Flertallet i folket har innsett at atomvåpen ikke kan brukes til forsvar av noen verdier.³⁷⁶

Dette innlegget vekket harme og det kom mange motinnlegg:

Har vi allerede glemt at Hitlers styrkeoppbygging i 1930-årene bare var mulig fordi vestmaktene ikke viste sine tenner, men lullet seg inn i den uansvarlige situasjon at deres egen nedrustning ville være et eksempel til etterfølgelse for nazistene?³⁷⁷

Argumentet med andre verdenskrig var brukt av flere av atomvåpentilhengerne. Mange fryktet Sovjetunionen og kommunismen, og så på en våpenopprustning som helt nødvendig. Tove Pihl hadde rett i at striden om atomvåpen ble vedvarende. Tre år senere, på nyåret 1986, stod dette på trykk i Aftenposten:

Som tidligere leder av Vietnambevegelsen i Norge skulle jo fru Pihl ha erfaring for hvor lett det er å la seg lure av frigjørings- og fredsbevegelser. Nei til Atomvåpen er en forlenget arm for Sovjets interesser i verden.³⁷⁸

Tove Pihl svarte på dette med et langt innlegg hvor hun svarte på Hanssons angrep:

Vi er klar over at en i det politiske ordskiftet har – og bør ha - en høy toleransegrense. Men også her fins en grense. Når denne grensen blir overskredet, er det ikke lenger tale om den frie meningsutveksling som er nødvendig i et demokrati, men å sverte og mistenkeliggjøre politiske motstandere for å hindre dem i å få sine synspunkter hørt og vurdert på en saklig måte i en åpen debatt. Grensen må være nådd når han skriver at NTA er ”en forlenget arm for Sovjetunionens militærpolitiske og strategiske mål i den vestlige verden. Kan dette være annet enn en antydning om at ledelsen i NTA er et redskap for en fremmed makt?”³⁷⁹

Dette interessefeltet og engasjementet i *Nei til Atomvåpen* delte Tove Pihl med sin mann. Alexander Pihl vært en av de mest sentrale personer i utviklingen av kreftforskningen i Norge, og er av allmennheten mest kjent for sitt engasjement i opplysningsarbeidet om de biologiske og medisinske virkningene av atomvåpen.³⁸⁰

³⁷⁶ *Aftenposten Morgen* 16.11.1983.

³⁷⁷ *Aftenposten Morgen* 21.11.1983.

³⁷⁸ *Aftenposten Aften* 3.1.1986.

³⁷⁹ *Aftenposten Aften* 21.1.1986.

³⁸⁰ Larsen 2003: 246

Her hadde nok ekteparet gjensidig støtte i hverandre, og Alexander Pihls forskning kan ha gitt Tove Pihl verdifull innsikt på dette fagområdet som hun kunne gjøre bruk av i sitt politiske arbeid.

Tove Pihl møtte imidlertid en storm av motstand både fra media og eget parti i andre saker. SV-politikeren Berit Ås tilhørte Arbeiderpartiet på den tiden Tove Pihl satt på Stortinget, mener at saken om ”barnejuling” trolig var årsaken til at Pihl ikke ble nominert på nytt ved neste Stortingsvalg, og dermed bare satt en periode. Det samme er blitt påpekt av flere av Tove Pihls tidligere parti- og arbeidskollegaer.³⁸¹ I tillegg har jeg funnet uttalelser om dette i andre kilder, blant annet i minneordet av Toves partikollega, Trygve Bull:

Hun var ikke ønsket hos makthaverne, verken hos de store, mektige og rike makthaverne eller hos makthaverne i det politiske liv. Hun slapp riktignok inn som Arbeiderpartiets stortingsrepresentant i 1969, men etter folkeavstemningen i 1973 ønsket de å kvitte seg med henne, og det gjorde de da også.³⁸²

Det ser ut til at det var Tove Pihls standpunkter i særlig tre saker, som i løpet av hennes stortingsperiode gjorde henne upopulær blant deler av Arbeiderpartiet; abortsaken, ”barnejulingssaken” og hennes EF-standpunkt. Ida Blom skrev i ”Barnebegrensning - synd eller sunn fornuft” at:

Ved Arbeiderpartiets nominasjon i Oslo januar 1973 ble hun (Pihl) kastet. – som den eneste. Det var neppe alene hennes motstand mot Norges tilslutning til det europeiske fellesmarkedet som gjorde utslaget.³⁸³

Det var folkeavstemning i EF-saken i 1972, samme året som partiene skulle nominere kandidater til neste Stortingsvalg. En av Arbeiderpartiets EF-motstandere, Bernt Bull, uttalte følgende til Aftenposten at han aldri hadde opplevd en tøffere tid enn da han satt i Oslo Arbeiderpartis nominasjonskomité det året:

Det er det tøffeste jeg har vært ute for i politikken. Ingen skal si vi ble behandlet med silkehansker. Vi EF-motstandere i partiet hadde organisert oss i AIK, *Arbeiderbevegelses informasjonskomité mot medlemskap i EF*. Vi var utsatt for press på alle plan. Vi var innstilt på å gå ut av partiet hvis ikke neimennene Einar Førde og Thorbjørn Berntsen ble nominert til Stortinget. Vi prøvde også å berge EF-motstanderen Tove Pihl, som ledelsen

³⁸¹ Dette er en felles oppfatning av de muntlige kildene mine.

³⁸² Arbark: Trygve Bull (1905-1999) i sitt minneord om Tove Pihl, januar 1987. Bull var stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet 1958-1964.

³⁸³ Blom 1980: 248

ville kaste. De truet med at hvis jeg stemte for Pihl, ville de sette både Førde og Berntsen utenfor i tillegg. Jeg nektet å bøye meg, og fryktet utfallet. Jeg var svært lettet da de ikke gjorde alvor av sine trusler.³⁸⁴

Arbeiderpartiet mistet ikke Førde eller Berntsen, men de mistet en sentral Arbeiderpartikvinne, Tove Pihl. Man kan spørre seg om det var tilfeldig at det var Pihl som mistet sin plass på listen, og ikke en av de nevnte mennene. Etter 1973 ser det ut som at sporene etter Tove Pihl forsvinner fra Arbeiderpartiet. Kanskje valgte hun bevisst å arbeide fra sak til sak gjennom organisasjonsvirksomhet, i stedet for å jobbe videre i partiet som nærmest hadde kastet henne fra Stortinget. Etter endt stortingsperiode var Pihl medlem i styret for Statens Sykepleierhøyskole (1974-1981) og rådet for Norsk Utenrikspolitikk Institutt (1978-1982). I 1973 -74 var hun leder i *Vietnambevegelsen*, og til sist var hun styremedlem i *Nei til Atomvåpen* (1980-86).³⁸⁵ Hennes samfunnsengasjement sluknet ikke selv om hun ikke lenger satt på Stortinget. Kanskje var hun til og med friere politisk i organisasjonsarbeidet enn hun var da hun representerte Arbeiderpartiet i Stortinget?

Konklusjon

I motsetning til sin bestemor, Kathrine Anker Møller, hadde Tove Pihl en lang rekke politiske verv, og hadde dermed direkte innflytelse i formelle organer. I tiden like før og underveis i sin stortingsperiode var hun ofte intervjuet i dagspressen. Hun gjorde seg også bemerket som deltaker i debattprogrammet til Kjell Arnljot Vik på NRK, og slik fikk hun lagt fram sine politiske synspunkt.³⁸⁶ Tove Pihl hadde flere av de samme politiske holdninger som Tove Mohr og Katti Anker Møller. Hun hadde en annen utdannings- og yrkesbakgrunn enn dem, men fulgte likevel deres tradisjon med å tenke på de svakest stilte gruppene i samfunnet. Toves skolebakgrunn gjorde at hun hadde en oppdragelsesfunksjon, og gjennom sine ulike verv hadde hun mulighet til å få formidlet hvordan hun mente at samfunnet burde formes, og slik hadde hun påvirkningskraft på sine interessefelt.

I flere avisartikler og i samtaler med mine muntlige kilder, har begrepet *radikal* flere ganger blitt brukt til å beskrive Tove Pihl. Hun ble sett på som radikal av media fordi

³⁸⁴ *Aftenposten Morgen* 20.9.1992

³⁸⁵ Stortingets hjemmeside: <http://epos.stortinget.no/biografi.aspx?initialer=TOPI>. Hentet 16.5.2008

³⁸⁶ Brev jeg har mottatt fra en tidligere kollega av Tove Pihl, 15.02.08

hun var opptatt av kvinne- og sosialpolitiske saker; hun var for selvbestemt abort, for barnehageutbygging slik at kvinner kunne delta i yrkeslivet og hun var i mot bruk av vold i oppdragelsesøyemed. I tillegg engasjerte hun seg sterkt i utenrikspolitikk. Nærmiljøet rundt skolen der hun arbeidet, oppfattet henne som radikal fordi hun var Arbeiderpartikvinne, ikke Høyrekvinne. Hennes kollegaer så på henne som radikal og nytenkende fordi hun stadig hadde nye tanker rundt skolens pedagogikk, og fordi hun turde å sette sine ideer ut i praksis. Men hun ble ikke sett på som radikal av kvinner som stod til venstre for henne i politikken, som for eksempel av Berit Ås.³⁸⁷ Det ser ikke ut til at Tove Pihl engasjerte seg i rene feministiske foreninger. Hun var for eksempel engasjert i EF-saken, men var ikke organisert i *Kvinner mot EF*. Arbeiderpartikvinnene var heller med i *Arbeidernes Informasjonskomité* (AIK).³⁸⁸

Flere av de sakene Tove Pihl snakket om i media var radikal politikk. Men det var nok ikke først og fremst *kvinnesakskvinne* hun var. Tove Pihl var mer opptatt av barns enn kvinners levekår; av sosial- og velferdspolitikken generelt og dette var også en arv fra hennes formødre.

Det norske samfunnet hadde vært gjennom store endringer fra før andre verdenskrig og fram til Tove Pihl ble politisk aktiv på slutten av 1960-tallet. Derfor ser vi en litt annen vinkling på sakene Tove engasjerte seg i; hun var for eksempel ikke så opptatt av mangebarnsfamiliens levekår slik som Mohr var, fordi antall barn i hver familie hadde sunket drastisk. Tove Pihl var opptatt av oppdragelse og pedagogikk, og av hvordan samfunnet fungerte i sin helhet.

Tove Pihl ble en gang spurt hvorfor hun ville inn i politikken; journalisten ville vite om hun var blitt ”dyttet” inn. På det svarte Tove Pihl at om man skulle utrettet noe i et demokrati, var politikken veien å gå. ”Sosiale spørsmål har alltid interessert meg. Jeg er født på den grønne gren, og alltid sittet der, og har fått den oppdragelse det forplikter.”³⁸⁹ Oppfatningen om at ”adelskap forplikter” slik Katti Anker Møller en gang uttrykte, gikk også i arv.

³⁸⁷ Brev jeg har mottatt fra Berit Ås, 17.5.2008.

³⁸⁸ Brev jeg har mottatt fra Berit Ås, 17.5.2008.

³⁸⁹ *Arbeiderbladet* 18.7.1970.

Kapittel 5. Drøfting og konklusjon

Når kvindene kommer, kommer de med fred, fordi de kommer fra barnenes vugge.

*(Katti Anker Møllers sitat fra Bjørnstjerne Bjørnson i foredraget "Kvinnenes fødselspolitikk")*³⁹⁰

Møller, Mohr og Pihl var radikale kvinner som kan betraktes som pionerer i sin samtid. Det ser ut som at deres hjertesaker gikk gjennom tre stadier, en utvikling John Stuart Mill hevdet preget alle store bevegelser: "Every great movement must experience three stages: ridicule, discussion, adoption".³⁹¹ Abortsaken synes å være et tydelig eksempel på en slik faseutvikling. På Katti Anker Møllers tid gikk denne saken gjennom en fase som var preget av *latterliggjøring*. Store deler av samfunnet tok ikke hennes krav om bedring av mødrenes kår alvorlig. I spørsmålet om abort og prevensjon møtte hun ikke bare motstand hos eliten, men også blant de kvinnene hun kjempet for; arbeiderkvinnene.

På Tove Mohrs tid hadde abortsaken nådd et nivå hvor man tok spørsmålet om revidering av § 245 på alvor i større grad. Både legeföreningen og Justisdepartementet opprettet abortkomiteer som skulle komme med forslag til ny abortlov; saken var nå moden for *behandling*. Tove Mohr kunne debattere ut fra et profesjonsståsted – ikke bare som en ildsjel. I tillegg hadde hennes mor banet vei i denne saken, slik at tiden nå var inne for en skikkelig debatt. På Tove Pihls tid kan vi si at abortsaken hadde nådd en *tilpasningsfase*. Nå handlet det om å få på plass lovverket, og i 1978 ble kvinners rett til selvbestemt abort lovbestemt. Flere kvinnesaker har fulgt dette mønsteret; kampen for kvinners stemmerett er et annet eksempel på en sak som ble latterliggjort både i avistegninger og i politiske debatter. Den såkalte "barnejulingssaken" til Tove Pihl fulgte samme mønster, selv modningen av denne saken ikke tok like lang tid som stemmerettssaken og abortsaken.

³⁹⁰ Mohr 1968/76: 169

³⁹¹

[Http://www.saidwhat.co.uk/quotes/political/john_stuart_mill/every_great_movement_must_experience_three_2727](http://www.saidwhat.co.uk/quotes/political/john_stuart_mill/every_great_movement_must_experience_three_2727)

Saker som berører mor og barn har ofte dreid seg om grunnleggende samfunnsstrukturer. I tillegg til at sakene har omhandlet områder som lenge er blitt betraktet som private, gjaldt de ofte svakere grupper. Som vi ser av arbeidet til Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl, har disse gruppene vært avhengige av å få sine saker fremmet av andre enn dem som faktisk trengte endringene, og dette viser det uegennyttige elementet som særlig preget den filantropiske tankegangen på Katti Anker Møllers tid.

Ved å gi kvinner tilgang til prevensjon og i verste fall abort, ville Katti Anker Møller lette tilværelsen for tusener av utslitte mødre som stadig opplevde nye svangerskap. Et annet vesentlig trekk når det gjaldt abortmotstand, var legenes uvilje mot å gi fra seg retten til å avgjøre hvorvidt den enkelte kvinne skulle få lov å benytte prevensjon eller få innvilget abort.³⁹² Tove Mohr var sterkt involvert i arbeidet med å legge fram forslag til revisjon av den gjeldende abortloven, og diskusjonen om hvem som skulle ha rett til å innvilge en abort og på hvilke vilkår, var sentral. Mohr ville fjerne fengselsstraffen for både leger og kvinner, men var alltid i mindretall i dette synspunktet. På Tove Pihls tid var det et krav fra kvinner på tvers av en rekke politiske partier og fra alle samfunnslag, om at kvinner skulle ha rett til å bestemme over sin egen kropp. Kvinners frigjørelse stod sentralt i kvinnekampen og 1970-årenes kvinnekamp stod i stor kontrast til Tove Mohrs og Katti Anker Møllers periode; frigjøringskampen var ikke lenger klassekamp, men kvinnekamp som forente kvinner på tvers av alle klasselag.

Betydningen av utdanning og personlige relasjoner

I følge Hagemann var utdanning viktig for kvinnesakens gjennombrudd, og pikeskolene spilte her en viktig rolle. Selv om dette var skoler som i utdanningspolitisk sammenheng var konservative, bidro de til å øke det alminnelige kunnskaps- og dannelsesnivået innenfor en bred middelklasse av kvinner.³⁹³ De mest velstilte jentene fikk også oppholde seg en periode i utlandet som en del av sin oppdragelse, og mange var språkmektige. Det var altså velkvalifiserte kvinner som trådte inn i arbeids- og samfunnsliv fra 1860-årene og som fra 1880-årene kom til å

³⁹² Blom 1980: 249

³⁹³ Hagemann 2005: 246

slutte opp om kvinnesaken.³⁹⁴ Utdanning var også en viktig faktor for Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihls politiske karrierer. Kattis oppvekst var preget av politikk, religion, språk og kultur og av samvær med kjente samfunnspersonligheter, og dermed fikk hun en god allmennutdannelse hjemmefra, selv om hun ikke fikk noen egentlig embetsutdannelse slik som sin datter og datterdatter. Det ser ut til at det mellom generasjonene var et overlappende nettverk av personer, som hadde innflytelse i samfunnet, og at kvinnes families bakgrunn var en avgjørende faktor for at de kom til å engasjere seg i politikken.

Der Katti Anker Møller arbeidet som filantrop, arbeidet Tove Mohr som profesjonell lege. Tove Pihl var utdannet lærer og oppdaget gjennom sitt arbeid problemstillinger hun mente måtte endres. De tre kvinnene var også opptatte av å spre kunnskap; mødrehygienekontorene veiledet om prevensjon, svangerskap, fødsel, ernæring, helse og spedbarnsstell. Alle snakket om viktigheten av å få denne kunnskapen inn i skolen via bøker. Katti Anker Møller var opptatt av at jordmødrene skulle øke sin kompetanse om småbarn, og ha kontakt med mor og barn utover tidsrommet rundt selve fødselen. Tove Pihls krav om at helsestasjonene skulle ta ansvar i forhold til barnemishandling var en videreføring av hennes mormors tankegang.

Det har vært sentralt at kvinnene kom fra en familie som tradisjonelt har hatt høy sosial status, samt økonomi til å utdanne sine kvinner. Det er vel ikke utenkelig at ektemennenes høye stillinger og status også har hatt positiv innvirkning. Viktigheten av å ha et nettverk bestående av mektige venner, som oftest menn eller deres koner, var mest sentralt i Katti Anker Møllers tid. Nettverket rundt i landet kunne bidra til å spre informasjon om hjertesakene. Katti holdt foredrag på folkemøter, og arrangerte møter med fattigforstandere og ansvarlige i kommunene rundt om i landet. Dette var en effektiv arbeidsform som skapte blest om sakene. Invitasjoner til folkemøter ble både annonsert i aviser, samt sendt direkte hjem til de aktuelle makthaverne som Katti Anker Møller mente burde stille på møte. Hennes foredrag ble satt på trykk, og folks reaksjoner på hennes uttalelser viste seg i utallige avisdebatter og kronikker. Det var typisk for Katti Anker Møllers tid at mye av meningsutvekslingene foregikk i aviser og på folkemøter.

³⁹⁴ Hagemann 2005: 246

Det var et stort gap mellom det å ha rettigheter og det å ha muligheter for å ta dem i bruk. Katti Anker Møller hadde ikke et politisk parti i ryggen, og støtten fra eget sosialt sjikt kom og gikk. Katti holdt seg til de kvinnepolitiske kanalene som ble etablert på slutten av 1800-tallet; frivillige organisasjoner og foreninger, i tillegg til at hun samarbeidet med menn som hadde direkte innflytelse i det politiske systemet. Katti Anker Møller hentet også politisk inspirasjon fra utlandet. Hun etablerte etter hvert et kontaktnettverk bestående av politikere og feminister i flere land, og hadde også kontakt med flere utenlandske foreninger.

For Tove Mohr ble legerollen en viktig kapital som passet godt inn i mellomkrigs- og den tidlige etterkrigstidens ekspertbaserte ”sosiale ingeniørkunst”.³⁹⁵ I formingen og utbyggingen av velferdsstaten ble fagkompetanse en viktig innflytelseskanal.

På Tove Pihls tid hadde kvinner flere politiske kanaler å benytte seg av. I tillegg til avisene var nå radio og tv viktige kanaler for spredning av politiske budskap. Pihl lot seg også ofte intervjuet og skrev selv en rekke politiske innlegg i avisene. I tillegg var dette tiåret for kvinnepolitiske aksjoner som tog og demonstrasjoner, uten at jeg kan se at Tove Pihl tok i bruk disse metodene i nevneverdig grad. At Tove Pihl satt som fast representant i Stortinget, står i sterk kontrast til at hennes mormor i mange år ikke engang hadde stemmerett. Tove var til stede rundt bordet der avgjørelsene ble tatt, og kunne påvirke direkte.

Organisasjoner som politisk redskap

Mine tre generasjoner kvinnepolitikere valgte andre veier enn de offentlige, politiske kanalene, fordi de trolig opplevde at det var lettere å arbeide politisk på utsiden av partiene. Katti Anker Møller fikk størst politisk spillerom ved ikke å være engasjert i et parti eller en organisert kvinneforening, og fordi hun hadde et omfattende nettverk inn i politikken, stod hun fritt til å samarbeide med den eller dem som best kunne fremme saken hun arbeidet for. Tove Mohr hadde politisk frihet gjennom sitt yrke; fordi hun var lege fikk hun innpass i abortkomiteene, og hennes yrkeserfaring gav gehør for planene hun hadde om tiltak for bedring av kvinners kår på

³⁹⁵ Seip: ”Politikkens vitenskapeliggjøring – debatten om sosialpolitikken i mellomkrigstiden”, Tidsskrift for samfunnsforskning 1989

Arbeiderkvinnenes landsmøte i 1936. Tove Pihl startet sin politiske karriere i Arbeiderpartiet. Hun fikk raskt fast plass på Stortinget, men satt kun en periode. Det ser ut til at hennes meninger var for radikale for partiet, og derfor nektet nominasjonskomiteen å sette hennes navn på listen igjen.

Pihls politiske engasjement fortsatte likevel lenge etter hennes stortingsperiode. Hun gikk fra partiarbeid til organisasjonsarbeid, og slik kunne hun arbeide med de sakene hun var opptatt av. I *Vietnambevegelsen* og i *Nei til Atomvåpen* hadde Pihl en organisasjon i ryggen, og dette gjorde det nok lettere for henne å fronte sine meninger i det offentlige. Tove Pihl var mindre alene om sakene i disse organisasjonene enn hun var i Arbeiderpartiet hvor hun møtte så stor motstand. Tove Pihl var en ressurssterk og samfunnsbevisst kvinne som kom fra en familie med høy sosial status, og som hadde god utdanning og en høy stilling. Likevel var det ikke enkelt for henne å være aktiv partipolitiker og stortingskvinne.

Kvinner som var knyttet til sosiale og humanitære organisasjoner påvirket opinionen og hadde viktige roller ved å sette i gang og drive egne velferdstiltak, slik som Katti gjorde blant annet ved å etablere Mødrehygienekontoret. De frivillige organisasjonene som tidligere var viktige politiske redskaper for kvinner har i dag fått mindre innflytelse. I følge historiker Ida Blom kan dette delvis være et resultat av at velferdsstaten har tatt på seg mange av de oppgavene som slike organisasjoner tidligere stod for.³⁹⁶ Organisasjoner med utspring i arbeiderbevegelsen, bondebevegelsen og de motkulturelle bevegelsene som avhold og misjon, dominerte sammen med store, omfattende organisasjoner innenfor helse- og sosialfeltet, helt fram til 2.verdenskrig.³⁹⁷ Flere av de politisk og kulturelt viktigste bevegelsene i den perioden jeg har sett på, var dominert av kvinner. De sosiale og humanitære organisasjonene hadde et noe svakere grep om lokalsamfunnene enn misjons- og avholdsbevegelsen, men var desto viktigere praktisk og politisk.³⁹⁸ Fremtredende kvinner som Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl satte nye saker på dagsorden i velferdspolitikken, både innenfor og utover disse organisasjonsdannelsene.

³⁹⁶ Blom 2005: 387

³⁹⁷ Wollebæk og Selle 2001: 216

³⁹⁸ Wollebæk og Selle 2001: 217

Konklusjon

Det overordnede målet mitt har vært å finne ut om de kvinnepolitiske arbeidsmetodene endret seg i perioden 1900-1987. Jeg har i denne oppgaven sett at til tross for store endringer i samfunnet og politikkenes rammevilkår, var det små endringer i måten kvinnene arbeidet på. Det ser ut til at samtiden og argumentene rundt abortus provocatus endret seg i langt større grad enn hva de kvinnepolitiske arbeidsmetodene gjorde. Med tanke på at kvinner og menn hadde like formelle rettigheter i store deler av dette hundreåret, skulle man kunne tro at de kvinnepolitiske arbeidsmetodene var mer lik mennene sine, i den forstand at kjønnene i større grad benyttet de samme politiske kanalene. Oppgaven min viser at det ikke var enkelt for kvinner å få innpass i det politiske systemet, selv om kjønnene formelt hadde like rettigheter. At en kvinne hadde høy sosial status var heller ikke nok til å gi henne innpass og fotfeste i den mannsdominerte politikken.

Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl var politiske handlingsmennesker. De hadde en familiebakgrunn som gav dem spesielle ressurser og muligheter til å overstige de ideologiske og praktiske barrierene som alltid har omgitt kvinnene i vårt samfunn. Møller, Mohr og Pihl delte også erkjennelsen om at de hadde muligheter som ikke var alle forunt, og så det derfor som sin plikt å arbeide for å bedre kvinner og barns levekår. Katti Anker Møller og Tove Mohr arbeidet for å bedre mødrenes kår, mens Tove Pihl i større grad fokuserte på barnets beste i alle forhold. Kvinnenes valg av politiske arbeidsområder gikk til hjertet i deres profesjon.

Katti Anker Møllers tid handlet først og fremst om at kvinner fikk rettigheter, Tove Pihls tid handlet om utformingen av en allmenn likestillingspolitikk, institusjonaliseringen av den, og ikke minst oppbyggingen av et apparat til å fremme likestilling og til å overvåke at bestemmelser ble gjennomført i praksis.³⁹⁹ Tove Mohrs tid stod midt i mellom disse; kvinnene hadde formelle borgerrettigheter, men liten erfaring i å utøve dem. Samfunnet var ikke tilrettelagt for at kvinner skulle kunne delta politisk i samme grad som menn.

³⁹⁹ Nagel 1995: 51

Tove Pihl stod ikke like alene om sitt syn i abortsaken som det Katti Anker Møller og Tove Mohr gjorde, men det var viktig også for Tove Pihl at noen talte de tause kvinners sak: ”Det avgjørende for oss må være at de kvinner dette gjelder, kan ikke, eller vil ikke, stå frem med sin sak. Noen må tale for dem.”⁴⁰⁰ Nettopp dette var sentralt også for Katti Anker Møller og Tove Mohrs politikk, og kan kanskje forklare at de ser ut til å ha vært mer opptatt av mødre og barns ve og vel, enn av likestillingspolitikk generelt.

Det er lett å forbinde abortsak med tradisjonell kvinnesak, men det var en spesiell feminisme som preget politikken til Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl. I motsetning til den feminismen som blant annet *Norsk Kvinnesaksforening* stod for, som hadde som mål å gi kvinner de samme rettigheter og muligheter som menn hadde, tok Møller, Mohr og Pihls feminisme utgangspunkt i kvinner og barns velferd. Tradisjonell feminisme fremmet *likhetstanken*, mens disse tre kvinnes politikk primært var basert på *velferdstanken*. Abortsaken ble av mange sett på som ødeleggende for kvinnesaken, selv innenfor sosialistiske kretser.⁴⁰¹ Å føde og oppdra barn var et kjærlighetsarbeid som samlet mor, far og barn. Dette skulle ikke være økonomisk lønnsom produksjon. Det fantes også sosialistiske kvinner som reagerte på Katti Anker Møllers gjentatte angrep på arbeiderklassens menn, som de mente ble fremstilt som hensynsløse fylliker som påtvang hustruene uønskede svangerskap. Det ble hevdet at Katti Anker Møllers foredrag splittet arbeiderbevegelsen i stedet for å styrke den.⁴⁰² Hennes radikalisme kunne gå på tvers av partilinjer og sosiale skillelinjer. Konservatisme fantes i alle leire.

Katti Anker Møller, Tove Mohr og Tove Pihl viste et stort engasjement for mennesker som var svakere stilt enn dem selv, og det gjorde deres feminisme helt spesiell. Den var basert på både en likhetstankegang og en tanke om omsorg for dem som trengte hjelp og støtte for å kunne leve et fullverdigg og likestilt liv.

⁴⁰⁰ *Arbeiderbladet* nr. 200, 1969.

⁴⁰¹ Blom i Haavet (red) 1994: 31

⁴⁰² Blom i Haavet (red) 1994: 32

Bibliografi

Litteraturliste

Aanesen, E., 1981. *Ikke send meg til en kone, doktor*, Oslo: Forlaget Oktober AS.

Aanesen, E., 1978. *Det er vi som verner liv!* Artikkel i Kvinnefront nr. 3.

Aas, I., 1935. *Kvinnen og barnet*, Oslo: H. Aschehoug & Co

Agerholt, A.C., 1973. *Den norske kvinnebevegelsens historie*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Albrektsen, B.H., 1977: *Kvinner og politisk deltakelse*, Oslo: Pax Forlag AS

Anker, E., 1936. *Sagatun*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Aronsson, P., Fagerlund, S., Samuelsson, J., 1999. *Nätverk i historisk forskning- metafor, metode eller teori?*, Växjö: Växjö Universitet Humanoria.

Bjørnson, Ø., Haavet, I.E., 1994. *Langsomt ble landet et velferdssamfunn*, Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

Bjørnson, Ø., 2000. *Johan Castberg*, NBL bind 2, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Blom, I., 1980. *Barnebegrensning - synd eller sunn fornuft?*, Bergen: Universitetsforlaget.

Evang, K., 1968. *Katti Anker Møller- minnetale ved møte i Universitetets gamle festsal 23. oktober 1968*. Oslo 1969: Aktietrykkeriet.

Goller, A.L, 1974. *Katti Anker Møller og opprettelsen av mødrehygienekontoret*, Hovedoppgave i hist., Universitetet i Oslo.

Haavet, I. E., 1994. ”Hvor mye er en mor verdt?- mødrenes forkjemper 125 år” i *Katti Anker Møller. Mødrenes forkjemper 125 år*. Bergen: Senter for humanistisk kvinneforskning, Skriftserien nr.7.

Haavet, I.E., 1999. ”Barn ingen hindring?” i *Den privat-offenliga grânsan.*, Forskningsprogrammet Norden og Europa. København: Nordisk Ministerråd.

Hagemann, G., 2005. ”De stummes leir? 1800-1900” i Blom, I og Sogner, S., (red) 2005. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 2.utg., Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Hake, H. B., 2004. *Ikke bare en kvinnesakskvinne: Katti Anker Møllers arbeid sett i lys av det tidlige 1900-tallets hygieniske folkeopplysningsbevegelse*. Hovedoppgave i idéhistorie, UiO.

Høyer, Svennrik, 1999: *Ella Anker*, NBL bind 1, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Justisdepartementet, 1935. *Innstilling nr. 1 fra den av Justisdepartementet den 5.juli 1934 nedsatte komité til revisjon av straffeloven ang. forandring i straffeloven § 245 og angående utferdigelse av lov om avbrytelse av svangerskap*, Oslo: Det Mallingske Bogtrykkeri.

Kvernmo, G.A, Løvli, K.B, 2004. *Katti Anker Møller and the childcare Exhibition of 1916*, Oslo: Høgskolen i Akershus, Småskrift nr. 6/2004.

Larsen, Ø., 2003. *Alexander Abraham Pihl*, NBL bind 7. Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Lønnå, E., 1996. *Stolthet og kvinnekamp- Norsk Kvinnesaksforenings historie fra 1913*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Lønnå, E., 2003. *Kathrine Anker Møller*, NBL bind 6. Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Lønnå, E., 2003: *Dikka Anette Møller*, NBL bind 6. Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Melby, K., 2005. "Det politiske liv og kvinners politikk" i Blom, I og Sogner, S., (red). *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 2.utg., Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Mohr, T., 1968. *Katti Anker Møller - en banebryter*, 2. utg., Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Moksnes, A., 2002: *Gina Krogh*, NBL bind 5, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Nagel, A.H., 1995. "Politiseringen av kjønn- et historisk tilbakeblikk" i Raaum, N. (red.)1995. *Kjønn og politikk*, Oslo: Tano.

Olden- Jørgensen, S., 2001. *Til kilderne! Introduksjon til historisk kildekritikk*, København: Gads Forlag.

Ottosen, R., Røssland, L. A., Østbye, H., 2002. *Norsk pressehistorie*, Oslo: Samlaget.

Sandvik, H., 2005. "Tidlig moderne tid i Norge, 1500-1800" i Blom, I og Sogner, S., (red) 2005. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 2.utg., Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Schiøtz, A., 2003. *Folkets helse - landets styrke 1850 – 2003*, Oslo: Universitetsforlaget, kopiutskrift.

Schrumpf, E., 2003: *Tove Kathrine Mohr*, NBL bind 6, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Skard, T., 1977. *Halve jorden - innføring i kvinnepolitikk*, Oslo: Sosialistisk Opplysningsforbund.

Stenhamar, H., 1928: *Katti Anker Møller*, Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag.

Stenvoll, D., 1998. *Abort og politikk*, Bergen: Alma Mater Forlag AS

Stortingstidende 1970-71: *inneholdende 115. Ordentlige stortingsforhandlinger*, Oslo: Centraltrykkeriet.

Stortingstiende 1969-70: *Trontaledebatt*, Oslo: Centraltrykkeriet.

Vormeland, O., 1999. *Herman Anker*, NBL bind 1, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Walløe, L., 2003. *Otto Lous Mohr*, NBL bind 6, Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) AS og Gyldendal Norsk Forlag.

Wiig, B., 1984. *Kvinner selv- den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid*, Oslo, J.W. Cappelens Forlag AS

Wollebæk, D., 2001. ”Svekket kvinnemakt? Frivillige organisasjoner i endring 1980-2000”, i Berven, N. Og Selle P. *Svekket kvinnemakt*, Trondheim: Gyldendal Akademisk

Nasjonalbiblioteket i Oslo (NBO)

Arkiv etter Katti Anker Møller: Ms4°, VII A

Arkiv etter Katti Anker Møller: Ms4° 2416: VII A

Arkiv etter Katti Anker Møller: Ms.4° 2416: XIII, avisutklipp.

Arkiv etter Tove Mohr: Ms4° 3614 A

Arkiv etter Tove Mohr: Ms4° 3614 B

Arkiv etter Tove Mohr: Ms.4° 3614, ubehandlet kasse, 249

Arkiv etter Ella Anker: Ms. fol. 2196: 18

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark)

Aslaug Ryens minneord om Tove Pihl, januar 1987

Trygve Bulls minneord om Tove Pihl, januar 1987

Aviser

Dagbladet 3.mars 1981

Arbeiderbladet 18. juli 1970

Arbeiderbladet nr. 200, 1969

Arbeiderbladet 16. mai 1969

Arbeiderbladet, 3. august 1969

Arbeiderbladet 18. juli 1970

Arbeiderbladet, 16. november 1971

Aftenposten Morgen 16. november 1983

Aftenposten Morgen 21. november 1983

Aftenposten Aften 03. januar 1986

Aftenposten Aften 21. januar 1986

Aftenposten Morgen 16. april 1988

Aftenposten Morgen 20. september 1992

Oversikt over muntlige kilder

Liv Frohde, tidligere lærerkollega av Tove Pihl

Siri Weider Moen, tidligere lærerkollega av Tove Pihl

Nina Statle, lærer på Korsvoll skole, ansatt samme året som Tove Pihl døde

Leif Ryssmo, tidligere lærerkollega av Tove Pihl

Karin Myrum Sørsdal, tidligere lærerkollega av Tove Pihl

Brev og e-poster:

Siri Elisabeth Mohr, rektor på Grindbakken skole i Oslo og barnebokforfatter. Tove Pihl var hennes fars kusine.

Elisabeth Lønnå, historiker

Berit Ås, SV-politiker og kvinnesaksaktivist på 1970-tallet

Tone Bratteli, var leder av Oslo Arbeiderpartis kvinneutvalg på 1970-tallet. Bratteli kjente Tove Pihl på grunn av deres felles engasjement i utenrikspolitikken.

I tillegg har jeg fått et brev som ikke er underskrevet med navn. Jeg sendte noen spørsmål på epost til Korsvoll skole som en lærer der gav videre til pensjonistforeningen. De har diskutert spørsmålene mine, notert ned svar til meg og dette fikk jeg overrakt av en lærer på et av mine besøk på Korsvoll skole.

Vedlegg

1) E-post fra Siri Weider Moen angående bruk av de muntlige kildene ved Korsvoll skole, hvor hun godkjenner innholdet i oppgaven.

Vedlegg

*Fra: *Siri Weider Moen <siri.moen@korsvoll.gs.oslo.no
<<mailto:siri.moen@korsvoll.gs.oslo.no>>>
*Dato: *10. november 2008 08.31.13 GMT+01:00
*Til: *Anne Mette Lie <a-me-li@online.no <<mailto:a-me-li@online.no>>>
*Emne: **Re: Tove Pihl

Hei

Takk for kapittelet om Tove Pihl, det var morsomt å lese. Helt greit innhold ang. Korsvolltiden.

Jeg vil svært gjerne få tilsendt det ferdige produktet. Lykke til med arbeidet!

Hilsen Siri

Anne Mette Lie <a-me-li@online.no <<mailto:a-me-li@online.no>>> skrev:

I dag er det 14 dager til mastergradsavhandlingen skal leveres. Jeg sender deg kapittelet om Tove Pihl slik at du kan se om det jeg har skrevet er det samme som du forsøkte å formidle til meg. Sider jeg har brukt informasjon fra deg og fra pensjonistene er:

1, 10 og 17.

Ditt navn blir som du ser ikke brukt i teksten, men vil stå på en liste over muntlige kilder til sist i oppgaven.

Hvis du fortsatt er interessert i å lese hele oppgaven, kan jeg sende deg den når sensur har forfalt.

Beste hilsen Anne Mette Lie